

Integratsiooni-propagandat ei saa teha kampaaniana. Lk. 3.

SIRP

Siitan seob vana-muusikaliikumise "lillelaste põlvkonnaga". Lk. 11.

EESTI KULTUURILEHT

hind 10 krooni

29. september 2000

number 35 (2836)

Mihklipäev

Kui kiriklikus pärandis peetakse mihklipäeva eelkõige kristliku koguduse kaitseingli ja inimeste eestkostja Miikaeli auks, siis eesti rahvapärandis seonduv mihklipäev eelkõige majanduse ja toidulauaga. Söödi sülti, klimpide ja aedviljadega lihasuppi, keedetud liha ja verikäkke, mis kõik olid valmistatud lambast. Suurele söögihulgale lisaks joodi ka õlut.

Suvilised said kätte oma palga ja sulastele ning tüdrukutele anti raha, et nad saaksid minna mihklilaadale. A. von Uexküllil akvarell kujutab Läänemaa rahva elu 1820. aastail. Ehk lähevad mihklilaadale? Kui mõelda, et mihklipäeva aegu algas ka hingede aeg – pimedate ja külma aeg, siis võiks neist rõõmsatest inimestest eeskuju võtta.

Täna lehes

Unt vabadusest. Kaus: igauhest võib saada turist! Lk. 2/ Beier B. Viidingu luulest. Lk. 6/ Jürgen Rooste küberpungiklassika. Lk. 7/ Kiri ja raamat Kunstihoones. Lk. 8/ Ü. Tonts Mikiveri Sirp eri. Kuningas operimaailmas, külalisorkestrid Tallinnas. Lk. 11 – 14 uuslavastusest. Lk. 10/ H. Varblane "Tom Jonesist". Lk. 15/ Funk filmifestivalil "Arsenals". Lk. 18.

Maa, tahe ja võrk on vabad

Delfi esitas kommentaatoritele küsimuse: **kas miski saab olla vaba, või saab vaba olla ainult eimiski?**

Neil ongi tekkinud kiiduväärne komme pakkuda oma fännidele nädalavahetusel närimiseks ürgfilosoofilisi küsimusi. On küsitud ka tunnetusteoreetilisi arhetüüpe: kas olemine üleüldse on olemas või on vaid mitteolemine? Tavaliselt on need igiküsimused väga populaarsed, vastuste arv võib ulatuda tuhandetesse, ja muide, peatselt selgub "tiigrihüppe" tume pool, millele Hõbemägi on äsja tähelepanu juhtinud. Arvuteid on Eesti kodudes vähe, *dial-up*-suhe lihtinimesele kallid – ja läheb kallimaks (püsiühenduse uutest pakujatelt aga ei oska praegu keegi vahet teha!) ning internetis esinevad peamiselt isikud, kes oma kontorites saavad tööajal vabalt surfata.

Ent sel tumedal pool on ka oma hele külg! Kuna kontoritesse võetakse enamasti kõrgharidusega isikuid, siis selgub, et tihti end klaviatuuri taga matsideks, elumeesteks ja trendinimesteks maskeerunud tüübid on targemad kui arvata võis. Descartes'e, Prigogine'e, Heideggere ja Undo Uusi tuleb nagu varnast.

Selgub, et pumba juurde jõudnud inimesed pole rumalad, nagu osa haritlasi neid armastab mugavusest endale ette kujutada. Ma ei imestaks, kui varsti on "eliit" otsast lõpuni läbi lugenud Platoni "Riigi" ja Augustinuse mälestused, nagu peenemates ülikoolides kohustuslik. (Mina olen esimest lugenud osaliselt, teise ainult sisse vaadanud.) See sisendab lootust. Veel pole kadund kõik, nagu mõned hüsteerikud arvavad.

Isegi demokraatia pole nii vaba kui anonüümne internet. Anonüümsus teeb samuti ja veel rohkem vabaks. Uurimused on näidanud, et kui keegi ähvardab pilvelõhkujalt alla hüpata, siis päevane pisijook püsib hirmunult vait, massis ja pimedas aga hüüab keegi ikka vabalt takka kiites: hüppa! hüppa! Anonüümsus ei tähenda üksiolekut, vaid erilist konformsust, nimelt vabaduse vallas! Ka jututoas tunnevad anonüümsed isikud end omade hulgas. See on näiliselt piiramatut, kuid ometi kitsas ring, kes üksteist silmaga nägemata ja kõrvaga kuulmata ära tunneb. Need on omad! Tere, vana kere, tere, üle mere! Ehkki ma sind ei tunne, oled sa ka ennast täna õhtul arvuti äärde ajanud! (Loomulikult on purjus juhulolejad arutlusest teema taseme ja metafüüsilisuse tõttu välja tõrjutud. Kui need vaesekesed koolis saavadki arvuti juurde, siis julgevad siseneda vaid muusika- ja seksialastele ning valitsusevastastele lehekülgedele.)

Mida nüüd omalt poolt – ja vabalt – vabadusest öelda? Mina ei oskagi vabadust käsitleda ontoloogia, poliitika või psühhoanalüüsi vaatepunktist. Halval ajal koolis käinud! Liiga keeruline! Pea hakkab kaunil sügispäeval valutama.

Eespool öeldut arvestades meeldiks mulle kui diletandile asja vaadata Emile Benveniste'i etimoloogilisest vaatepunktist. *Free – friends; Freiheit – Freunde*. Omad on sõbrad ja sõprade seas on vabadus. Vabana võid öelda ükskõik mida, sealhulgas näiteks Tõtt. (Orwell: "Vabadus on vabadus öelda, et kaks pluss kaks on neli. Kui see on võimalik, tuleb kõik muu iseenesest.") Ei pea sõnu valima. Omad ei vihasta. (Gustav Suits: "Kus võid sa olla täitsa oma ise, sääl on su kodu.")

Seal suletud süsteemis võidki sa olla täitsa oma ise – "prii". Priius, kallis anne, on iseseisvus ja suveräänsus. Vabadus. Eks ole eesti "vabadus" sama tüvega, mis "sVOBOda", ja see on omakorda SVOi, omad. Ega *sloboda*, sunnismaisusest vabade küla, siit kaugel ole. (Väike skisonali: kirjutades on ta lausa akna taga – pean silmas Kadriorgu.)

Vabad inimesed ja orjad. *Liberi* (selle alla mahtusid ka vabana sündinute lapsed) ja *serui*. Liberaalid ja serviilikud. Kummad me oleme? Kui vabad?

Vabadusest on üldiselt mõtet rääkida ainult seoses teiste inimestega. Ka üksikul saarel vaatab üksik inimene ennast arvatavasti kõrvalt, kujuteldava Teise pilguga. Ka vaba inimene vaatab enda peegeldust poe vaateaknal: kuidas ma teisele tundun?

Mis puutub interneti, siis tema sisikonnas käib arvutuid vaidlusi ta enda priiuse üle. *Freedom*, tsenseerimine ja tsentraliseerimine on monstri eraprobleemid. Mõtteline skaala anarhia ja totaalne superaju vahel on piisavalt lai ja lõputult arutlustoitu pakkuv. Seda arutlust leiab "freedom+internet" alt. Aga kui otsid "free willi" seoses internetiga, siis saad hiigelnimekirja asjadest, mis on "free" – ühesõnaga prii, mida saab ilma. Mis on tasuta ja seetõttu vabad nagu linnud. Võta vabalt, kui tahet. Ja on leiutatud ka *Free-dom@2.0 Beta*. (See vist küll ei ole *free*.)

MATI UNT

Reisijast võib saada turist

Selle loo teemaks poleks mitte niivõrd turism, vaid just turist. Tallinlastele võivad meenuda sõnaga "turist" ehk kõigepealt soomlased, kes valju häälega küsivad Kadaka turu suunda. Sellega seoses meenub mu äsjane Berliini-reis, kus Tallinna poole sõitvas bussis puutusin kokku ühe eestlasega, kes nõudis valjul häälel Vana Tallinnat ja rääkis vahetpidamata saksa, vene ja eesti keeles. Ta pressis külge ühele leedu daamile ("Sprehen sii doits?"), kellele ta seletas, et Saksamaal tegi ta äri ja oli "tam, gde eta karoova sivjot" (farmis). Seejärel teatas ta, et "u nas eti ostrova Saaremaa i Hiiu-maa", mis pidavat kumbki üle 5000 ruutkilomeetri suured olema. Too "härasmee" ongi ere näide sellest, kuidas inimeses sünnib turist. Kuna turism huvitab mind ainult pinnasena, millest turistid kerkivad, ei hindaks ma üle turisti rahvust, kuna turisti portreerimisel mängib see sekundaarset rolli. Mitte keegi, ka mina ise, pole ümbersünni eest kaitsnud. Meis kõigis on vähemal või rohkemal määral turisti, mis mõnel reisil meis esile võib tulla. Tegelikult on turisti ilmumine üks näide ühiskonna püramidaalsest vaimsusest, viidates vajadusele jagada inimesi vertikaalselt, "madalamale" ja "kõrgemale". Turist võib olla vertikaalsuse vaimu loov ja vertikaalsuse vaimsusest tekkiv. Turist saab vertikaalsuse vaimu rakendada tasandil, mida pakub võimalus liikuda oma harjunud ümbrusest välja. Soomlased, kes Tallinnas lärmavad, on lasknud esile kerkida turisti endis: see, et nende vajadus vertikaalsuse järele väljendub paljuski rahvuslikul pinnal, ei ole kõige olulisem.

Tehingulisus

Sõna "tehingulisus" laenan George Soroselt, kes kõneldes tehingulisest ühiskonnast, ütleb: "Suhete asendumine tehingutega on pidev ajalooline protsess, mis ei jõua kunagi oma loogilise lõpetatuseni, kuid mis on sellegipoolest kaugele arenenud". Haaraksin antud mõttest ja väidaksin, et turism asetab suhetest kõrgemale tehingu ja tehingu üks, aktiivsem osapool on just potentsiaalne turist: üksikisik, kes ostab turismifirmalt pileti. Koos piletiga ostab inimene aga ka kimbu kirjutamata seadusi à la "klient on kuningas". Kuigi kusagil pole seda kirjas, saab pileti ostnu teatud kimbu privileege, mille põhijooneks on igapäevase käitumise kasvõi osalise hülgamise võimalus. Samalaadne skeem töötab näiteks ka nädalavahetuse kesklinnas, kuid turisti võib kohata painest vabanemine: tema kasutatav laev, buss või baar asuvad neutraalsel või võõral, seega "ohutumat" pinnal. Laeval kakluse laskunu viiakse viisakalt oma kajutisse, kus ta võib edasi pidutseda, oksendaja jaoks on kiire koristusteenus. Soros kirjutab: "Tehinguline ühiskond õõnestab ühiskondlikke väärtusi ja lõdvendab kõlbelsi piiranguid." Selle teadvustamine viib inimese sammu lähemale turistile. Tehing reisifirmaga eeldaks justkui õigust firma töötajatele ülalt alla vaadata. Reisimise üks eesmärgi võib olla puhkamine igapäevastest püramidaalsetest suhetest (ülemus-alluv, rikas-vaene, ilus-kole), kuid vertikaalsus võib taastuda just kliendi-teenindaja suhtes. Sellesamas Berliini-Tallinna bussis sõitis üks vene rahvusest mehike, kes hakkas oma kaasreisijatele kaebama reisijuhile peale pärast seda, kui bussil purunes üks ratas. Ma hilinen kolm tundi, ütles mehike vihaselt reisijuhile ja nõudis tasuta kohvi, mida ta ka sai. Buss jõudis Tallinnasse poolt tundi määratud kellaajast varem. Niisiis eeldab tehing turisti ja turismifirma vahel seda, et turist ei pea kellegagi suhteid looma. Suhted on *a priori* kirjutamata tehinguna kirjas turisti peas, peamiselt on nad ülendavad-alandavad. Turist ei pea seega olema eetilise või kasvõi viisakas. Inimene on teinud tehingu ja alates hetkest, kui ta teadvustab tehingu võimalusi, on ta avatud võimalusele saada neelatud iseendas pesitseva turisti poolt.

Võrdsuse illusioon

Siiski on turist võrdne teiste turistidega. Kõrvalkajutis võib ju magada inimene, kes tavaelus on kõrgemal positsioonil. Olgu, kõige edukamad magavad *commodore*-sviidis, kuid reeling, trepid,

mõnel juhul isegi saun või restoran võivad olla ühised. Tavaliselt on nii: majades, kus käivad inimesed, kes ei häbene oma tuludeklaratsiooni avalikustamist, ei käi inimesed, kes peaksid oma tuludeklaratsiooni avalikustamist häbenema. Turistik saadakse kõige kergemini ikka seal, kus viibitakse teiste turistide seltsis. Turistid tekivad kõige kergemini ühte sümboolsesse ruumi koondatud reisijate massis. Elias Canetti peab oma raamatus "Massid ja võim" massi üheks neljast peomadusest võrdsust. Kuigi see võrdsus on kohati vägagi kergelt läbipaistev illusioon, saab seda illusiooni ikkagi tekitada, selles hõljuda. Tehing, mille sooritavad turist ja turismifirma, võib seega mõjuda kergendavalt, lünastavalt: inimene astub teisele poole ühiskondlikku redelit. Ta tõukab ennast lahti redeli viimaselt pulgalt ja hõljub maapealses paradiisis. Kui turist kohtab laevas teist turisti, ei saa ta kindlaks teha, mitu korda aastas teine turist reisimas käib, ja see näiline võrdsus on kergendav.

Kuid turistite tekitav mass pole vendluse, ühtsuse mass. Tema võrdsus ei väljendu mitte niivõrd ühistundes, kui selle ühistunde tajumises üksikisiku privileegeeritusena. Nagu Yrjö Varpio juba Sirbis ("Vana reisikirjanduse müütilised ilmakaared", nr. 29, lk. 3; nr. 30, lk. 3) kirjutanud on, reisib inimene tihti keskusest perifeeriasse – eestlane sõidab Berliinist saabuvas bussis ja kirjeldab hiiglaslikke Eesti saari. Turist reisib oma kujutluses peaaegu alati keskusest perifeeriasse, kuid siia lisandub aspekt tõsiasjast, et turist võib tajuda ennast keskuse kandjana. "Absoluutses tehingulis ühiskonnas on ülim tähtsus indiviidil," ütleb Soros. Reisifirmad kinnitavad ka ise, et tehing turistiga on tehing turisti heaks. Ning turist jääb seda heameelega uskuma, tegelikult saabki inimesest turist sellest hetkest, mil ta hakkab uskuma, et kõik toimub tema nimel ja tema heaks. Niisiis tunneb turist ennast võrdsena teiste turistidega, aga ainult sinnamaani, kus teine turist pole talle selgeks teinud iseenda kesksust ja vastasseisja perifeersust. Minust sai hetkeks – sekundiks – paariks, kuid siiski – turist Berliinis, kui ma viibisin ühes hiiglaslikus raamatupoes ja ei olnud rahul tõsiasjaga, et ingliskeelse kirjanduse esindatus oli kahvatum kui mõnes Tallinna poekes. Selle mõttega kaasnes keskuse-perifeeria määratlus ja mina olin sel hetkel keskuse kandja: kujutate ette, Berliini raamatupoes pole mõeldud eestlase, minu vajadustele! Vist viibisin lihtsalt vales poes.

Sihitus

Sõna "turism" aluseks on prantsuskeelne sõna "tour", mis muu hulgas tähendab ka "ringi". Turisti iseloomustabki see, et ta kõnnib ringi. Huvitav, mida Ortega y Gasset ütleb massiinimese kohta: "Massiinimene on inimene, kellel puudub plaan ja ta triivib sihitult." Siinkohal peab sihitust nägema mitte niivõrd kujundliku võrrandina, kui võrd tege-likkuse, tegevusena, mis iseloomustab kujundit. Meenub kahe eesti noormehe dialoog Stockholmist saabuvas laevas, mis oli umbkaudu selline:

"Mida tegid?"

"Jõin raskelt."

"Kus?"

"Ei mäleta."

Turist ei lähe mitte niivõrd uurima, kuidas elavad teised inimesed, see on tegelema maailmaga enda ümber, kui võrd tegelema iseendaga, kuigi iseenda unustamine võib samuti olla üks turisti eesmärke. Loomulikult huvitab turisti Big Ben või Riddarholmen, kuid tema reisil ei ole valgustuslikku, harivat eesmärki. Turist tahab olla rohkem sellest, kes ta on siis, kui ta ei ole turist. Seetõttu pole turistile tähtis siht, vaid protsess, protsessis viibimine ja osalemine ise. Turist lakkab olemast sellel hetkel, kui ta tahab midagi meelde jätta. Ning meeldejätmise all ei pea ma silmas mingi objekti jäädvustamist fotole.

JAN KAUS

Milline propaganda integreerib?

Integratsioon ja meedia

Integratsiooni reguleerimisel ei ole põhiline meedia. Sotsiaalsete gruppide integreerimise vahenditeks võivad olla näiteks valimispiirkondade kujundamine, seadusandlus, keeleõppeprogrammid, elamislubade väljastamise kord, jms. tegurid. Integratsiooni kajastamine on meedias tegelikult integratsioonipoliitika jäämäe tipp, mis paljus mõjutab ja ka peegeldab avalikku suhtumist vaatlusalusesse protsessi: meedia "toodab" reaalsust seda kirjeldades.

Juba aastaid on Eesti päevauudistes olulisel kohal integratsiooni puudutavad uudised. Pean siinkohal silmas läänesuunalisi integratsiooniprotsesse (Euroopa Liit ja NATO) puudutavaid ja neid uudiseid, mis kajastavad vähemusrühvuste integratsiooni. Esimeses kontekstis on Eesti pool integreeritav, teises integreerija.

Esimesel juhul räägitakse Eesti riigi koostööst rahvusvaheliste organisatsioonidega (= teiste riikidega), teisel juhul räägitakse tavaliselt Eesti riigi territooriumil elavate rühvuste ühtekuuluvustundest (st: selle mõjutamisest erinevate integratsiooniprogrammide abil).

Seejuures on need protsessid mõjustatud "avalikust arvamusest". Euroopa Liidu liikmestaatus otsustatakse referendumi, hoolimata sellest, kui head/halvad tingimused on saavutatud läbirääkimistel. Ühtekuuluvustunde sõltub aga paljus Eestis elavate rühvuste suhete kajastamisest.

Integratsiooniteemad Eesti meedias

Jaenuarist juunini käesoleval aastal jälgis OÜ Meedia Monitoring Postimehe, Eesti Päevalehe, Molodjož Estonii ja Estonia poolt väärtustatavaid lugusid – see tähendab lugusid, mida avaldati kas esileheküljel või siis arvamuseleheküljel. Diagrammilt on näha, et NATO- ja EL-suunalist integratsiooni kajastasid 22% meie kriteeriumite järgi väärtustatud lugudest, Eesti-Vene suhteid kajastas 9% nendest lugudest ning vähemusrühvuste integratsiooni kajastas 18% nimetatud lugudest. Et Eesti-Vene suhted on tihedalt seotud siinsete muulaste probleemidega (peamiselt venelased), siis võib teha ka üldistuse, et 27% väärtustatud lugudest käsitles teemasid, mis on otseselt seotud Eestis elavate rühvuste ühtekuuluvustundega.

Maht on piisavalt suur, et huvi tekitada. Milline võiks olla nii suure mahu mõju rahvusvähemuste integratsiooniprotsessile?

Integratsioonipropaganda spetsiifikast

Sõnaraamatdefineitsioon ütleb, et propaganda on rohkem või vähem süstemaatiline katse manipuleerida teiste inimeste uskumuste ja hoiakutega. Propaganda tegemine on mingite ideede või vaadete levitamiseks tehtav sihikindel selgitustöö (Võõrsõnade leksikon, Valgus, 2000).

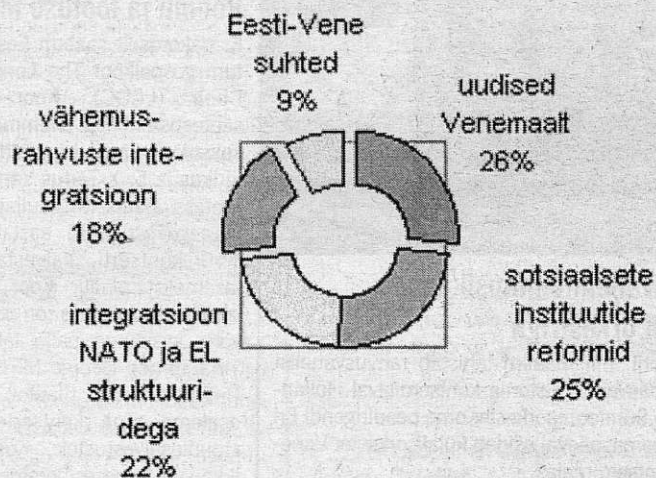
Propaganda ei pruugi olla tingimata integreeriv: propagandat võidakse defineerida näiteks kui "segadust tekitavat", "disintegreerivat", "ostusoovi tekitavat" vms. (Põhimõtteliselt on igasugune kommunikatiivne tegevus iseloomustatav kui "propagandistlik".) See tähendab – integratsioonisuunaline propaganda peab vastama teatud kindlatele nõuetele, vastasel juhul ei täida see oodatud integreerivat funktsiooni.

Semiootilisest aspektist vaadelduna tähendab integratsioon kahe (või enama) sotsiaalse struktuuri dialoogi, mis viib teineteisemõistmisele – ühtekuuluvustunde tekkimiseni (tekitamiseni). Väljendudes "oma ja võõra" terminoloogias, tähendab integreerumine alati nende kahe mõiste vahelise piiri hägustumist. Integratsioon on olemuslikult dialoogiline protsess. Vastuolu integratsiooni olemuse (dialoogiline) ja propaganda olemuse (manipuleeriv, autoritaarne) vahel on ilmne.

Integreerimiseks tehtava selgitustööga peaks justkui olema võimalik astuda dialoogi – nii-öelda, ...et *tõde selguks vaidluses*. Dialoogilise kommunikatsiooni põhieeldus on tagasiside ja tõlgendamise võimalikkus. Individuaalses kontekstis see ongi nii.

Sotsiaalsel tasandil käibivad tekstid on loomult teistsugused – need on kirjutatud arvestusega, et tagasiside nen-

Teemade väärtustatus: jaanuar - juuni 2000
(PM, EPL, ME, Estonia)

dele võib olla ka kaudne, puudulik või olematu. Sotsiaalsel tasandil ringlevate tekstide eripäraks on nende "võimendatus" – need võivad avaldada muljet paljudele inimestele, kuid nende autorid ei pruugi sellest kunagi teada saada. Dialoog sotsiaalses kontekstis tähendab hoopis midagi muud kui indiviidide dialoogi. Dialoog sotsiaalses kontekstis on tinglik mõiste, kuivõrd selle tähendus on väga üldine.

Milline peaks olema integratsioonipropaganda?

Nn. avaliku arvamuse integreerimine ehk siis Eesti-sisene rühvuste integratsioon tähendab hoopis midagi muud kui integreerimine teiste riikidega (NATO, EL). Integratsiooniks tehtava propaganda spetsiifika nõuab dialoogilist situatsiooni: vastaspoolte esindajad peavad saama sõna võrdsetel alustel. Umbes sellised reeglid on kehtestatud näiteks valimispropagandaks TV-kanalites. Integratsioonipropaganda on spetsiifilisem kui valimispropaganda: see peab olema suunatud erinevatele rühvustele sellest, et tekiks alternatiivne arusaamine "teisest".

See tähendab seda, et meedias avaldatavad (propagandistlikud) tekstid peavad esitlema tavapärasest oluliselt erinevat dispoitsiooni senise rühvusliku enesemääratluse kohta. Need peavad olema kirjutatud "teisest" positsioonilt.

Eelnevalt märkisin, et sotsiaalses kontekstis on tagasiside loomult kaootiline – teksti avaldanud autor peab arvestama sellega, et see võib jääda monoloogiks. Propagandist ei tohi sellega leppida: ta ei saa jätta avalikkuses toimuvat dialoogi juhuse hooleks – tal tuleb see "lavastada". Seepärast võiks integreerivat propagandat nimetada ka "dialoogiliseks propagandaks".

Integratsioonipropaganda kui "dialoogiline" propaganda

Eestis seni läbi viidud sotsiaalse propaganda kampaaniad tunduvad lähtuvat eeldusest, et integratsiooni on võimalik müüa nagu näiteks seepi. Siiski ei ole integratsioon kaubamärk. Integratsiooni reklaamimine kaubamärgina pigemini rõhutab kahe kogukonna vahelise piiri olemasolu kui aitab seda tasandada. **Paljud toredad inimesed** ei muutu sellisest sõnumist integreerunumaks.

Integratsioon toimub põhiosas sõltumatult sellest, mida selle kohta meedias arvatakse. Erinevalt tavalisest propagandast, peab integratsioonipropaganda olema seetõttu asjaosalistele märkamatu, "hiiliv". (Dialoogilist propagandat võiks võrrelda ka suhtekorraldusega – enamjaolt jääb suhtekorraldaja isik avalikkusele saladuseks.)

"Dialoogi simuleerimine" erinevate gruppide vahel tähendab tegelikult soodsa pinnase loomist vastastikku erinevate positsioonide tutvustamiseks. Edukas integratsioonipropagandist hoolitseb, et mõlema grupi jõuab võimalikult palju vastaspoolt esindavat informatsiooni kõikidel integreeritavatel tasanditel.

Erinevalt positsioonilt avaldatud artiklite hulk ise-loomustab "teisest" staatust kogukonna sees. Loomupärastelt

on see marginaalne, see ei pruugi isegi mitte pidev olla. Integratsioonipropagandistlikus situatsioonis peab "teise" kohalolek olema pidevalt hoomatav (ehkki jääb paratamatult marginaalseks). Dialoogiline propaganda hoolitseb selle eest, et lugejal oleks võimalik teha alternatiivseid valikuid.

Integratsiooni nimel tehtava propaganda osakaalu on võimalik mõõta sõltuvalt sellest, kui palju ja kuidas uuritavates meediakanalites avaldatakse tekste, mis lähtuvad teiste rühvustite "huvidest". Tõsi, sellise klassifikatsiooni sooritamine on subjektiivne ja seda saavad teha vaid uuritavate kogukondade liikmed (nii oleks näiteks eestlasel või venelasel keeruline uurida soomlaste ja saamide omavahelisi suhteid, kuivõrd neil on raske olla selles kontekstis pädevad).

Kuidas sellist propagandat teha?

Selle aasta esimesel poolel reklaamiti Eesti meedias aktiivselt **paljude toredate inimeste** integratsiooni, teisalt räägiti palju keeleõppeprogrammist "Interest".

Esimesel juhul oli tegemist propagandakampaaniaga, teisel juhul aga oli teemaks keeleõpe – st. **meediaväline** valdkond.

Reaktsioon nendele programmidele oli vägagi erinev. "Paljude toredate inimeste" puhul seati küsimuse alla ennekõike kampaania korraldamise mõttekus – kriitikute etteheiteks korraldajatele oli põhiosas see, et viimased polnud teinud endale selgeks **integratsiooni** tõelist tähendust. Seda põhiliselt Eesti poolel, vastukajad sellele kampaaniale venekeelses ajakirjanduses olid pigem tagasihoidlikud.

Programmi "Interest" kajastamise võiks soovitud tuua näitena nn. "dialoogilise propaganda" (ehkki see polnud sellisena arvatavasti mõeldud). Selles situatsioonis võib selgelt eristada **integreeriva** poole ja **integreeritava** poole. Ehkki programmi "Interest" kohta ei avaldatud palju kommentaare, kajastati seda venekeelses meedias tunduvalt intensiivsemalt kui eestikeelses meedias.

Integratsiooniteemalised kommentaarid soovitud avaldati enamasti lähtuvalt rahvuslikult pinnalt ja rahvuslikus keskkonnas – st. **omakeelsetes** kanalites. Žanrilisest parameetrist lähtudes on meil tegemist vaid ca ~3 % kommentaaridega, mis ilmusid vene- või eestikeelses ajakirjanduses ja olid kirjutatud "teisest" rahvuslikust positsioonist lähtudes. (Ei oska hinnata, kas seda on palju või vähe, kuivõrd ei ole kursis, kas selline eesmärk on kunagi üldse püstitatud.)

Tulenevalt oma objektist – integratsioonist – ei saa dialoogiline propaganda toimuda lühiajaliste kampaaniatena: see protsess saab olla üles ehitatud ainult pikaajalises perspektiivis.

Viimasteks uudisteks, mida võiks tõlgendada kui "dialoogilise propaganda" tegemist, on teated valitsuse otsusest koolitada tasuta viit vene rühvusest ajakirjanduslõpilast TÜ ajakirjanduskateedris ning eesti ja vene ajalehetöötajate otsus hakata tegema tihedamat koostööd. Sellise koostöö tulemusena pääseksid vene ajakirjanikud senisest enam avaldama oma lugusid Eesti pressis ja vastupidi.

Sissejuhatavas lõigus mainisin, et ca ~27% suuremates päevalehtedes väärtustatud uudistest/kommentaaridest käsitles vähemusrühvuste integratsiooni teemat ühes või teises kontekstis (sh. enamuse kommentaaridest avaldati eestikeelsetes väljaannetes). Probleemi olemasolu ei kahtle keegi. Enamusel nendest artiklitest aga puudub integreeriv funktsioon, ehkki nendes käsitletakse integratsiooniga seonduvat. Need lähtuvad "omast", mitte "teisest".

Nii suure hulga sel teemal avaldatud artiklite olemasolu eeldaks ka **loomult integreerivate** artiklite suuremat osatähtsust. Nende senine vähesus paljude teiste, "tavaliste" artiklite seas näitab, et senine "teadlik" meediatgevus rahvusvähemuste integreerimiseks ei ole olnud eesmärgipärane. Pigem ollakse probleemi formuleerimise staadiumis.

ANDRES KÖNNO,
OÜ Meedia Monitoring

M U S I K A M A A I L M

Luzerni festivali tipphetked

Luzerni rahvusvaheline festival Šveitsis, mis algatati Teise maailmasõja ajal okupeeritud Austria Salzburgi festivali "asendajana", on kaalukaimad suvelõpu Euroopas – siitkaudu võib aimata meie mandril praegu tähtsamaiks peetavaid muusikajõude. Kõrvuti esinesid (mullu avatud kontserdimajas tänavu sisse õnnistatud uue oreliga) Berliini Filharmoonikud Claudio Abbado, Viini Filharmoonikud Zubin Mehtaga, London Philharmonic Orchestra uue peadirigendi Kurt Masuriga, Euroopa Kammerorkester Heinz Holligeri käe all (Toshio Hosokawa "Metamorphosis" maailmaesiettekandes soleeris klarnetist Sabine Meyer), London Symphony Orchestra Pierre Boulezi ja tema kuulsal juubelisarjaga, Peterburi Maria teatri orkester Valeri Gergjevi ja uustulnukana Dallase SO Andrew Littoni juhatusel, muusikateatris lavalise esiettekandena György Kurtági "Kafka-Fragmente" või Luciano Berio "Un re in ascolto", pianist Andrés Schiff Bachikavadeaga, Beaux Arts Trio, juulis 80aastaseks saanud Isaac Sterni viiuliõhtu jt.

Pärdi ja Singi teosed Kokkolas

Keski-Pohjanmaa Kammerorkestri uue hooaja sarjas mängis Kokkola kvartett 20. IX retrokava "Tagasi 1960. aastatesse", kus soome heliloojate Salmenhaara, Rydmani ja Nordgreni teoste kõrval toodi ettekandele ka A. Pärdi Keelpillikvartett (1959) ja K. Singi 23aastasena kirjutatud "Väikesed kvartetid" (1965). Juha Kangase juhatusel tegutsev mainekas kammerorkester on eesti ja kogu Baltimaade muusika vastu tundnud järjekindlat huvi, teinud esiettekandeid (Vask, Sumera jt.) ning tutvustanud meie heliloojaid ka välismaal ning plaadidel. Tänavu esitas orkester Viini Konzerthausis Peteris Vaski "Musica dolorosa", detsembris tulevad Soomes esitusele Pärdi "Cantus in Memory of Benjamin Britten" ja Vaski "Jõuluelegia".

Josef Tal 90

Poolast pärit helilooja ja pianist õppis Berliinis, kust lahkus 1934 Palestiinas. 1937 sai temast Jeruusalemma muusikaakadeemia direktor ning sealse heebrea ülikooli õppejõud, viimases rajas 1961 elektronmuusika stuudio ning oli muusikateaduse ja Arthur Rubinsteini kateedri juhataja. Kirjutanud kümmele instrumendile kontserti, tema seni viimane, 5. sümfonia (1991) on Berliini Filharmoonikute tellimusteos, Tali seitsmenda ooperi "Josef" tõi 1995 lavale New Israeli Opera Tel Avivis. EBU tellimus on Kontsert kahele klaverile orkestriga (1981), palju on mängitud tema 2. sümfoniast (1960). Rida maestro teoseid kõlas esmakordsel juudi kunstmuusika festivalil 1991 Vilniuses. Josef Tali elutöö on pärinud kaalukat tunnustust: Berliini linna preemia ning SLV teeneterist, Prantsusmaa Ordre des Arts et des Lettres, auliikme staatus UNESCO-lt, Wolf Foundation Prize, ka Tel Avivi linna ja Israeli riiklik preemia; maestro on valitud Lääne-Berliini Kunstide Akadeemia liikmeks ning akadeemia auliikmeks USAs (American Academy and Institute of Arts and Letters), 1995 sai ta Johann-Wenzel-Stamitz-Preisi Mannheimist.

Praemium Imperiale Henzele

Helilooja Hans Werner Henze (s. 1926) on saanud elutöö eest Jaapanis väljaantava kaaluka Praemium Imperiale (ca 290 000 Saksa marka), mida võib pidada Nobeli preemiaks muusika alal. Hiljuti Duisburgi linna muusikapreemia ja Baierimaa Maximilianordeni saanud Henze viimase aja loomingust on väga tähelepanuväärne 9. sümfonia ning oktoobris tuleb EXPO-2000 esiettekandele tema "Kleines Potpourri aus der Oper "Boulevard Solitude".

Alan Hovhaness surnud

Väga viljakas ameerika helilooja, dirigent ja okestriisuri Seattle'is 89aastasena. Armeenia ja šoti päritolu Hovhanessi õpetasena oli armeenia helilooja ja vaimulik Comidas Vartabed, Tanglewoodis oli ta ka Bohuslav Martinu õpilasi. Vaid vähesed heliloojad XX sajandil on ületanud teda loomingulise rohkuse ja mitmekülsusega: Hovhanessi kirjutatud ca 500 teost, sh. 63 sümfoniast, 10 ooperit jpt. suurvorme. Ta läbimurdeteoseks sai armeenia pealkirjaga klaverikontsert "Lou-sadzak" ("Valguse saabumine", 1944). Hinnatamata oopuste hulgas on ka 9. sümfonia "Saint Vartan" (1950), "Mysterious Mountain" orkestrile, "Fantasy on Japanese Woodprints" küülofonile orkestriga, "And God Created Great Whales" kümmikvaala soolole (lindilt) ja orkestrile, klaverisona "Madras Sonata", "Mountain and Rivers without End" 10 instrumendile jt.

PRIIT KUUSK

M U S I K A

Rahvusvaheline muusikapäev hollandi orkestriga

1. oktoobril, mil maailm tähistab rahvusvahelist muusikapäeva, on Estonia kontserdilaval Hollandi Raadio Sümfoniaorkester oma peadirigendi Eri Klasiga, esmaspäeval esineb külalisorkester Vane-muise kontserdimajas.

Viindel kontserdil sarjast "Sümfoniaorkestreid maailmast" tuleb ettekandele Beethoveni avamäng "Prometheus" op. 43 (1800), Theo Loevendie mullu loodud Viulikontsert (solist Ilja Grubert), mille esitusega tähistatakse hollandi ühe tuntuma helilooja 70. sünnipäeva, ja Pjotr Tšaikovski Neljas sümfonia. Riias sündinud Ilja Grubert saavutas rahvusvahelise tunnustuse 1975. aastal, mil ta Sibeliuse-nimelisel rahvusvahelisel konkursil Helsingis võitis hõbemedali. Järgnesid peapreemia Paganini-konkursil ning kuldmedal Tšaikovski-konkursil. Praegu elab Rotterdami konservatooriumi viiuliprofessor Ilja Grubert Hollandis. 1985. aastal loodud Hollandi Raadio Sümfoniaorkester kuulub Hollandi Raadio ja Televisiooni muusikakeskuse kollektiivide hulka ja tegutseb Hollandi ringhäälingu toetusel. Orkester on keskeid muusikakollektiive riigis, kus sümfoniilise, nüüdis- ja varajase muusika kollektiivide süsteem ja saavutused on meie aja paremaid maailmas. Eestit külastav orkester esindab Euroopa orkestrikultuuri tiptaset. Eri Klas, kelle juhatusel on mänginud umbes sadakond sümfoniaorkestrit kahekümne viielt maalt, kutsuti Hollandi Raadio Sümfoniaorkestri peadirigendiks 1996. aastal.

Kaljuste kollektiivid Jaapanis

26. IX – 2. X annavad Eesti Filharmoonia Kammerkoor ja Tallinna Kammerorkester kontserte Jaapanis, kus Tõnu Kaljuste juhatusel kõlavad J. S. Bachi "Magnificat" ja A. Pärdi "Te Deum". Esimene kontsert toimus eile Niigata City Art Center's ning teine on homme Tokyo Opera City kontserdisaalis. Enne mõlemat kontserti on avatud proov koolilastele, mis on Jaapani kontserdielul saanud toredaks traditsiooniks. Solistid olid sopranid Kaia Urb ja Vilve Hepner, alt Iris Oja, tenor Mati Turi ning bariton Uku Joller.

Estonia talveaed 10aastane

3. X õhtul algab Estonia teatri talveaia kümnes kontserdihoogaeg. Ootuspäraselt on publiku ees estoonlyased – "Mozarti kammermuusikat ajastukostüümides" esitab kvartett S. Orusaar, K. Kriit, A. Pilliroog ja A. Tammesalu, laulab A. Anger.

Talveaia direktri Viktorija Jagomäe sõnul on sealse kontserttegevuse keskmes estoonlyased: noored lauljad on saanud siin oma esimesed soolokogemused, tugevad orkestrandid võimaluse esineda mitmesugustes ansamblites jne. Üks selliseid on just teisipäevane avakõhtu. Teiseks tõstab Jagomägi esile laste muusikalise kasvatuses suunda: aastatega on leitud kindlad koostööpartnerid, kellelga valmivad läbimõeldud kontserdisarjad, milles lapsed saavad esineda kõrvu professionaalsete muusikutega. Kolmandaks prioriteediks on eesti muusika. Sel hooajal saab koos heliloojate liiduga teoks terve kontserdisarjake: 15. X tuleb esiettekandele Kuulbergi – Vetemaa kaksikteos "Seitse hüpoteesi elu tekkimisest"; andrepäeval novembris esitatakse Marguste "Tõde ja õigus"; jaanuaris Tanieli, veebruaris Tambergi, märtsis Mägi ja mais Eespere loomingut. Novembris esietendub ka A. Ruusma ballett "Kujundid", mida muusikaliselt toetavad eesti klaveripalad Ralf Taali esituses. Selle aasta jõuluetenduse lavastab N. Kuningas "Karupoeg Puhhi" aineil, muusika kirjutab R. Eespere.

Bel canto korraldab mälestuskontserte

Sel nädalavahetusel saavad Bel canto korraldusel teoks parvlaeva Estonia hukkumise 6. aastapäeva mälestuskontserdid.

Eile õhtul musitseerisid Tallinna Kaarli kirikus instrumentaalkvartett koosseisus Piia ja Peeter Paemurru, Mari Tampere ja Vahur Vurm, kes esitas Messiaeni "Kvarteti aegade lõpust", ning ansambel Vexilla Regis Piret Aidulo juhatusel Victoria, Kreegi jt. lauludega. Täna esitatakse Messiaeni kvartett Haapsalu kirikus, Vexilla Regis aga sisustab mälestuskontserdi homme Koeru ja pühapäeval Kose kirikus.

Röömu ja lootuse legend Eestis

Esmakordselt saabub Eestisse maailma üks tuntum gospelkoor The London Community Gospel Choir (LCGC). Koor esineb viieliikmelise saateansambliga (Hammondi orel, klaver, kitarr, saksofon, bass, trummid) 4. X Tallinnas Kaarli kirikus ja 5. X Tartus Vanemuise kontserdisaalis. Professionaalsetest lauljatest koosnev LCGC alustas tegevust 1983. aastal. Aastas antakse 100 – 150 kontserti, salvestatud on seitse kõrgetasemelist plaati. Koor koosneb isikupärastest lauljatest, mistõttu on loomulik, et LCGCst on välja kasvanud palju talente. Tippartistid nagu Tina Turner, George Michael, Diana Ross, Sarah Brightman, Eric Clapton jpt. on kutsunud koori osalema oma kontsertesinemistele, video- ja stuudiosalvestustele. Kus LCGC ka ei esineks, ikka jääb koori esinemine ääretult vitaalseks, helikeel dunaaliliseks ja nüansirikkaks. Gospel on röömu ja lootuse muusika.

T E A T E R

Operett kui parimas mõttes

psühhoterapia

Nii iseloomustas operetizantit Viini Volksoperi lavastaja Monika Wiesler, kelle käe all sünnib Estonias juba kolmas operetilavastus: pärast "Viini verd" ja "Nahkhiit" esietendub 6. X Johann Straussi "Öd Veneetsias".

Teisipäevane pressikonverents Estonia Valges saalis andis teada nii operetipäevadest 1. – 8. X kui nende kulminatsiooniks kavandatud esietendusest järgmisel reedel. Teatri pealavastaja Neeme Kuningas toonitas, et esmakordsed operetipäevad, millest võiks ju saada traditsioon, näitavad selle žanri väärikat kohta rahvusooperi repertuaaris – nädalaga saab publiku ette tuua seitse lavastust, millest igaüks millegi poolest erineb, kõiki ühendavaks jooneks aga suur publikumenu. Viimane peaks ootama ka "Öd Veneetsias", sest trupp on selle nimel kõvasti vaeva näinud. Operett, see kerguse ja röömu laps, on Wiesleri sõnul tegelikult raske sündima, sest eesmärgiks on perfektne interpretatsioon – vaid siis paistab kõik lihtne ja kerge, nagu operetis peab. Ent lavastaja on rahul: tal on Straussi muusika suurepärase tõlgendajad muusikalise juhi Paul Mägi ja dirigent Endel Nõgene näol; väga andekas kunstnik Liina Keevallik; ilusad ja noored solistid, kes oskavad nii laulda, tantsida kui kõnelda ja kõigest sellest röömu tunda; intelligentne koor, kelle sarnast ei leia Kesk-Euroopast, ning väga hea kooliga balletitrupp. Osatäitjad omakorda kiitsid lavastaja professionaalsust, ammendamatu energiat ja tahtejõudu, mis on nakatanud kogu trupi. Olümpiakeelele üle minnes, ütles Alar Haak, et ettevalmistustega on jõutud vähemalt poolfinaali ja operetinädala elluviimisega püstitatakse vähemasti Eesti rekord. "Öd Veneetsias" neljas etendus 14. X toimub tuluõhtuna Tallinna lastehaigla vähihaigete laste osakonna renoveerimise tulude katteks.

Esietendused Ugallas

Täna jõuab lavale Viljandi kultuurikolledži näitekunsti eriala kolmanda lennu diplomitöö Antti Tuuri "Novembri lõpp" (lav. Ingomar Viimar). Homme avab Ugala hooaja uuslavastusega "Pygmalion".

Lavalool "Novembri lõpp" on juttu inimese suhte keskonnaga, oma lähikondsete, iseendaga. Ei loo autor ega lavastaja anna hinnanguid, ei mõista kohut: Tuuri kujutab elunähtusi ja inimesi pigem seisundis, eriolukorras, pöördepunktis. Bernard Shaw' särava teksti toob lavale Katrī Kaasik-Aaslav, peaosades on Merle Palmiste (külastajana Eesti Draamateatrist), Tõnu Tepandi ja Margus Vaher. "Pygmalioni" pole eesti(keelses) teatris nähtud üle kahe aastakümne, kuigi lugu on tänu muusikalivariandile publikule tuttav. Aga nagu hoiatab lavastaja: "Teatrisse tulles ei maksa oodata selle näitemängu põhjal kirjutatud muusikali "Minu veetlev leedi". Laval on kuulsad iirlased B. Shaw "Pygmalion".

Helmi Tohvelmani nimeline preemia

Eesti Kultuurkapitali näitekunsti sihtkapitali nõukogu annab 14. XI Helmi Tohvelmani 100. sünniaastapäeva tähistamise üritusel Väitsal üle esimese Tohvelmani-nimelise preemia (13 000 krooni). Laureaat avalikustatakse ajakirjanduses 13. X.

Helmi Tohvelman (13. X 1900 – 21. X 1983) oli tuntud ballettmeister ja tantsupedagoog. Tema nimeline preemia määratakse iga aastal kas loominguliselt silmapaistvale näitlejale, kelle plastiline või psühhofüüsiline liikumine väärib tunnustamist, või liikumisjuhile, kelle liikumisseade ühele või mitmele lavastusele on väärt esiletõstmist. Otsust preemia luua kommenteeris näitekunsti sihtkapitali nõukogu esimees Anu Lamp: "Iga nimeline preemia on nimeandja nägu. Preemia on austusavaldus Helmi Tohvelmanile, seega pole see üksnes plastilisuse või vaimuõhtuse poolest tähelepanuväärse rollilahenduse või liikumisseade äramäkimine, vaid ka tunnustus eetilise nõudlikkuse, soosaartelt suurtööd ja suurtalendi pürgimise eest."

Eesti teatri konverents Tartus

Eesti Võrdleva Kirjandusteaduse Assotsiatsioon ja Eesti Teatriuurijate Ühendus korraldavad 9. X TÜ ajaloomuuseumi saalis algusega kell 11 konverentsi "Eesti draama ja teater XXI sajandi lävel: avangard ja traditsioon".

Kristel Nõlvak, "Teatri võimalikkusest kaasaajalähe kultuuris"; Ivar Põllu, "Teatriavangardism ja uus teater"; Andrus Laansalu, "Võrand kolme tundu matuga"; Jaak Rähesoo, "Viimased kümme aastat eesti teatris"; Monika Läänesaar, "Tekstid, mis jõuavad lavale"; Luule Epner, "Postmodernistliku draama paradoks"; Ants Järv, "Eesti pagulasteater: teatritraditsioon ja kultuurilooline tähendus"; Anneli Saro, "Kuidas saada draamaklassikaks"; Mardi Valgemäe, "Eesti draama tarkade kivi avastamis"; Rein Veidemann, "Küsimus stseenidest. I. Bergmani "Stseenid ühest abielust" ja M. Kõivu "Stseeni saja-aastasest sõjast" põhjal"; Piret Kruuspere, "Selle sajandi monoloogid".

F I L M

Eriauhind Põldma animafilmlile

Ottawa rahvusvahelise animafilmlide festivali sõltumatute filmide võistlusprogrammis anti Janno Põldma joonisfilmile "Armastuse võimalikkusest" Zack Schwartzi nimeline parima dramaturgia auhind. Ottawa filmifestival, mis kestis tänavu 19. – 24. IX, on maailma üks mainekamaid A-kategooria animafilmlifestivale.

"Arsenalsil" auhinnati Eesti filme

Pühapäeval Riias lõppenud rahvusvahelise filmifestivali "Arsenals" peaauphinna 10 000 dollarit, mis määratakse traditsiooniliselt loosiga, võitis briti naisrežissöör Lynne Ramsey debüütmängufilm "Rotipüüdja". Selle hindas parimaks ka rahvusvaheline filmiajakirjanike ühingu FIPRESCI žürii.

Mait Laas sai joonisfilmi "Teekond Nirvaanasse" eest parima režissööri kuju. Valentin Kuigi mängufilm "Lurjus" pälvis teise auhinna Balti riikide mängufilmide kategoorias. Riho Undi "Samuel Internetis" animafilmlide arvestuses sai samuti teise koha. Balti riikide mängufilmidest võitis esikoha läti režissööri Aigars Grauba "Ohtlik suvi".

V A R I A

Oskar Looritsa põrm maeti kodumulda

25. IX maeti Raadi kalmistule urnid Oskar Looritsa (suri 12. XII 1961 Stockholmis) ja tema 1991. a. surnud abikaasa Karin-Ellen'i põrmuga. Matusestseremoonial osalesid Eesti TA asepresident Peeter Tulviste, kes esindas ka Tartu Linna volikogu, teadlased ning sõbrad-sugulased. Kohal olid ka Oskar Looritsa poeg ja kaks tütar Rootsist ning Inglismaalt.

9. novembril 1900. a. sündinud folklorist ja keeleteadlane Oskar Loorits oli Eesti TA esimeses 12-liikmelises koosseisus (asut. 1938. aastal). Ta juhtis Eesti Rahvaluule Arhiivi tööd selle loomisest aastal 1927, 1944 – 1947 töötas Uppsalas arhiiviasistendina, hiljem Teaduslikus Arhiivis. Loorits oli nii Eestis kui ka Rootsis tegev folkloristika kõrgis harudes: rahvapärilise kogumisel, publitsistlikul ja uurimisel. Tema bibliograafia sisaldab 559 nimetust, neist raamatutena folkloori alal 25, keeleteaduslikke 5 ja publitsistlikke 6. Paguluses ilmus temalt 11 teost.

Oskar Looritsa 100. sünniaastapäeva tähistamisele on pühendatud 9. ja 10. XI Tartus kirjandusmuuseumis toimuv teaduskonverents.

K U N S T

AINO-NGRID SEPP

Kurvitza tunnete dokumentalistika

25. IX avati galeriis Vaal Raoul Kurvitza pommprojekt "Armastusest".

"Armastusest" on vapustavalt dimensioonirohke. Muu hulgas on see hüvastijätunäitus, sest Kurvitz lahkus Eestist, et jätkata Lääne-Berliinis ja New Yorgis, kuid kunstniku edasistest elupaanidest on raske kõnelda. "Armastusest" on kokkuvõtte kunstniku uutest kogemustest, mida ta on juba käsitlenud kohviku Võitlev Sõna väljaandes avaldatud reisikirjelduses "Ümberistumine Transilvaaniasse". Seda reisikirjeldust tulebki võtta väljapaneku vältimatu osana – näitus ja reisikirjeldus jutustavad sama lugu. Tegemist on eesti kunstis seni tundmatu "tunnete dokumentalismiga", juba esituse vorm kubiseb viljakatest ja tõlgenduslikke segadusi töötavatest intriigidest. Nartsissistlikult isiklikule stoorile fokuseeritud esitus on dokumentaalne: väljapanek otsib ja esitab tõendeid läbi elatud armastusest, tutvustades publikule kunstniku tabanud armukirge ja tema teadvuse senikogematut laienemist. Külmast dokumenteerija ja kirjeldaja rollist kinni haaranud kunstnik on veendunud, et on suutnud hävitada kõik jäljed armulugude sentimentaalsusest. Ta on öelnud "ei" ka staarirohkele ja glamuursele imagotele, samuti pole jälgegi laialt levinud heroilisest kunstnikupositsioonist ning kannatajarollist, publikuga suhtleb ta peamiselt *trash*-kujundi kaudu. Jätkates oma kontseptuaalsete rajatiste seeriat, eksponeerib Kurvitz Vaalas kahte uut teost "Loss" ja "Pesa". Kurvitz soovib, et tema väljapanekul domineeriks igal tasandil eskiislikkus ja lõpetamatus. Väitega, et Vaala ülakorral eksponeeritakse Kurvitza maale ja joonistusi ning alakorral ehitist, antaks edasi vaid kõige üldisem, sest kunstnik maalib ja joonistab väga eriskummalistes tehnikates. Väljapaneku juures tekitab põnevust asjaolu, et kogu projekti peasponsor on Terje Aru.

EHA KOMISSAROV

Kuraator Kurvitza lahkumisprojekt

27. IX avati Mustpeade Maja valges saalis Raoul Kurvitza kureeritud näitus "Red".

Näituse idee autor ning korraldaja on Baltimaade suurim infotehnoloogia kontsern AS Microlink. Väljapaneku läbiv teema on punane, mis seostub projekti toetaja ja algataja uue kaubamärgiga – punane punkt. Kuraator on kommenteerinud näituse ideed järgmiselt: "On ilmne, et võrgustunud arvutimaailm vajab punast kunsti. Kui varem olime lihtsalt organism, siis nüüd oleme võrgustunud organism. Meie meeled vajavad teravust ja seda pakub punane". Näitusel esinevad kunstnikud Jaan Toomik, Raivo Kelomees, Kreg A-Kristring, Kaarel Kurismaa, Raoul Kurvitz, Marko Laimre, Peeter Laurits, Urmas Muru, Jüri Ojaver, Peeter Pere, Mark Raidpere, Paul Rodgres ja Ene-Liis Semper esitavad oma arusaama punasest kas värv, mõiste, aine, inimorganismi füsioloogilise või eksistentsiaalse mõõtmena. AS Microlink kavatab ka tulevikus algatada ja toetada kunstiprojekte.

Vint Ühispanga V korrusel

28. IX avas Toomas Vint Eesti Ühispanga hoone viiendal korrusel oma näituse "Maastikud klaasist majas". Väljapaneku korraldaja on galerii Haus. Seekord eksponeerib Toomas Vint atraktiivset ja värvilist, paljude linnainimeste jaoks "kadunud paradisiina" mõjuvat loodusmaali. Vint on tõmanud endale kunstimaailma ja publiku tähelepanu juba alates kuuekümnendatest aastatest ja

on püsinud orbiidis tänaseni. Tulnud kunsti rühmituse ANK järellainetuses, on Vint säilitanud oma positsiooni ja loomingueripära, mida ei saa siduda ühegi kindla kunstisuuna või liikumisega. Vindi viimase aja loomingut võib kirjeldada kui sugestiivset ja värviergast visiooni looduse erinevatest seisunditest. Vint ei kopeeri loodust, vaid on pigem ise selle maailma looja, mida ta esitab. Kunstnik kujutab ideed, mitte reaalsust.

PIIA SAARNA

Saksa modernistlik kunst Tallinnas

Tallinna Kunstihoone galeriis on 8. oktoobrini väljas Paula Modersohn-Beckeri ja teiste Worswede kunstnike tööde näitus.

Väikese Põhja-Saksamaa linna Worswede jäädvustasid Euroopa kultuurikaardile kunstnikud Fritz Mackensen, Otto Modersohn, Heinrich Vogeler, Fritz Overbeck ja Hans am Ende, kes kolisid 1890. aastatel linnaatlejeedest maale ning rajasid sinna kunstnikekoloonia. Worswede kunstnike koloonia kõige radikaalsem kunstiuuendaja oli Paula Modersohn-Becker, kes liitus teistega tunduvalt hiljem. Worswedelased protestisid kanoniseeritud akadeemilise laadi vastu, Paula Modersohn-Beckeri loomingus on näha ekspresionismile omast julget värvi ja stiliseeritud vormikäsitus. Graafika, joonistuste, raamatukujunduste ning kultuuriloolise foto näitus toob eesti kunstipublikuni tükikese moodsa kunsti ajalugu. Näituse on koostanud IFA (Institut für Auslandsbeziehungen) koostöös Goethe Instituudi ning Tallinna Saksa Kultuuriinstituudiga.

PILLE EPNER

Uued tuuled Tartu Kunstimuseumis

27. IX avati Tartu Kunstimuseumis näitus "Uued tuuled – uued reeglid" (valitud töid esimesest okupatsiooniaastast 1940 – 1941).

Pärast juunipööret alanud totaalsetest ümberkorraldustest ei jäänud puutumata ka kunstielu. Organisatsiooniliste uuenduste kõrval mõjutati näitustegevust, esialgu vaid konkursside ja riiklike tellimuste kaudu. Nii valminud maalid või kavandid moodustavad näituse ühe osa. Eksponeeritud on Paul Areni, Elmar Kitse, Endel Kõksi, Karin Lutsu, Kaarel Liimandi, Andrus Johani jpt. töid. Kõrvuti nendega on sotsialistliku realismi hõngulisi katsetusi väljas ka Lepo Mikkolt, Feliks Randellit, Eric Pehapilt, Eduard Oelt, Johannes Greenbergilt. 4. X kell 14 esinevad Tartu kunstimuseumis samal teemal ettekannatega Jüri Ant, Ingrid Raudsepp ja Reet Mark.

Reiu Tüür annab aru Pärnus

22. IX avati Pärnu uue kunsti muuseumis Academia Non Grata rektori Reiu Tüüri isiknäitus.

Kuna tegemist on noore andeka kunstniku suvise tegemiste kokkuvõttega, siis kannab näitus ka vastavat pealkirja "Suveraport". Kunstnik on töotanud sel suvel Lätis, Soomes, Rootsis ja Slovakkias. Rahvusvahelisel *plain air*il Ida-Slovakkia linnakeses Sninas kohtus aga kolmkümmend loojat kahekümnest riigist. Slovakkias tõi Reiu Tüür kaasa Pühale Andreasele pühendatud maalinguid lõuendil, kivil ja puidul.

MARK SOOSAAR

Sooe "Profiliit" kunstiakadeemias

Täna kell 17 avatakse EKA galeriis Soome sisearhitektide liidu näitus "Profiliit 69".

"Profiliit 69" on kokkuvõtte 1969. a. kunstiõpingud lõpetanud soome sisearhitektide uue loomingu. Viimased 30 aastat on nad olnud oma erialal väga aktiivsed, otsinud ja arendanud personaalset profiili, mõjutades sellega kogu Soome disainimaastikku. Ateneumi koolis omandatud disainiharidus on andnud selleks hea ettevalmistuse. Väljapanekul näeb disainerite Jukka Aronssoni, Marja Enqvisti, Hannele Helkama-Ragardi, Liisa Ilveskorpi, Mattias Ingmani, Ahti Kodikoski, Eeva Lehtineni, Maja Mattila, Leena Palsaneni, Raimo Räsäneni, Kirsikka Savoneni, Rauno Sorsa, Yrjö Sotamaa, Erkki Syysmeri, Timo Tapiovaara, Pirkko Vepsäläinen, Lea Virkkunen, Ansu Aströmi uuemat loomingut ja tootmisprotsessi kirjeldavaid visioone. Kell 13 toimub EKA aulas seminar, kus Raimo Räsänen kõneleb mööblidisainist, Liisa Ilveskorpi linnaplaneerimisest, Hannele Helkama-Ragårdh rahvusvahelisest sisekujundusest, Yrjö Sotamaa Lumekeskusest Helsingis.

KETLI TIITSAR

Norra mööblidisain 2000

Rotermanni soolalae galeriis eksponeeritakse norra mööblidisaini 15. oktoobrini.

XX sajandi norra disain on käsitöö ja tööstusliku tootmise viljaka ühendamise tulemus. Norra-keelne sõna disainimise kohta "formgivning" (vormiandmine) tekitab kujutluspildi kunstnikust,

kes töötab vahetult materjalidega, keda võib tekstuur, materjali tundlikkus ja funktsioon. Tänapäeva norra disaini väärtus seisneb kolmanda tee leidmises elitaarse disaini ja masstoodangu vahel. Sellel teel tegeldakse tõsiste eetiliste probleemidega: uus ökoloogiline teadlikkus suunab disainerid uue lihtsuse poole, paneb omaks võtma tootmisega seotud vastutust, silmas pidama materjalide ökonoomset kasutust ning lihtsat vormi. Täna on norra mööblidisainerid ei taha tingimata peale suruda rahvuslikkuse ideed, kuid peavad sellegipoolest oma kohuseks järgida norra disaini imperatiive, mis õigustavad üha rohkem oma olemasolu väljaspool riigi piire.

PILLE EPNER

Aeg ja elus aines Reti Saksa kunstis

Sel nädalal on võimalik näha Reti Saksa skulptuure ja pilte Vene tänavas Katariina kirikus.

Kunstikriitik Vappu Vabar iseloomustab Reti Saksa uusimat loomingut: "Ma olen näinud puud, mis kasvatab vähehaaval oma oksa läbi akna sisse, nagu ulataks terekätt. Miski ei ole võrreldav selle liigutusega, äratundmisega selle tähendusest. Ehk ainult puhtad lapsehääled, mis tõusevad aegamööda vana kiriku võlvide alla. Ja kunstniku käsi, mis paneb materjali kasvama." Nii saab Vabari sõnul sel nädalal Katariina kirikus "elus aines ajaga kokku", sest Reti Saksa kunsti saadavad "Triologose" kontserdid.

► 7. oktoobrini on Samba galeriis Mari Roosvaldi näitus "Motiiv".

Roosvaldi kunst on olnud vastuvõtlik 1990ndate teise poole väljakutsetele: ta on haakunud sotsiaalse kunsti ideotsingutega, sidudes õlimaalitehnika ajaleheväljalõigete ning fotodega. Ka selles näitusel kasutab kunstnik kollaažitehnikat, kuid tema huvi on suundunud personaalsesse sfääri – Roosvalt on astunud autobiograafide ridadesse.

► TTÜ peahoone fuajees on 16. oktoobrini avatud mehhiko kunstniku Francisco Javier Pichardo Gómezi (s. 1952) graafika ja pastelljoonistuste näitus.

Taiesed kinkis TTÜ-le tehnikadoktoriks promoveeritud Roberto Carmona Davila, kes on kolleksioneerinud F. J. Pichardo Gómezi töid. Guanajuato ülikooli disainiprofessor Gómez on ka tunnustatud kunstiajaloolane ja restauraator. Tehnikaülikoolile kingitud graafilistest segatehnikas töödest ja abstraktsetest pastelljoonistustest kumab läbi Mehhiko värvikas loodus ja sealne temperament.

Metallikunsti auhind Arseni Möldrile

Tänavune metallikunsti aastapremia anti Eesti Metallikunstnike Liidu vanimale liikmele Arseni Möldrile üle 22. IX A-galeriis.

Metallikunstnike Liit on ühendanud oma preemia Ede Kurreli nimelise ehtepremiaga ja nii on see meie mainekaim metallikunsti auhind. Eesti metallikunsti *old grand man* Arseni Mölder pälvis selle preemia suvisel rahvusraamatukogu juubelinäitusel eksponeeritud igavesti uueneva loomingu eest.

Pallase stipendium Allan Gullile

Kunstiühing Pallas andis kõige tublimale Konrad Mäe ateljeest võrsunud noorele kunstnikule mõeldud ühekordse stipendiumi maalija Allan Gullile (1964).

Žürii (Valve Janov, Silvia Jõgever, Enn Lillemets, Lembit Saarts, Lüüdia Vallimäe-Mark ja Heldur Viies) andis stipendiumi välja viiendat korda ja see oli võimalik tänu Pallase kirjavahetajaliikme Leida Rüga ja kujur Jaan Luige sihtotstarbelistele annetustele. Gulli alustas õpinguid Pallase maali-stuudios 1988. a. esimeste õpilaste hulgas. Tema peamised juhendajad on olnud Kaja Käner ja Heldur Viies. Juba esimestel stuudionäitustel jäid silma Gulli iselaadselt tinglikustatud merepildid. Pallas kavandab Gulli isiknäitust Sebra galeriis. Pallase stipendiumi on varem saanud Katrin Moora, Karol Ansip, Maris Tuuling ja Margus Meinart.

ENN LILLEMETS

KUNSTIMAAILM

Kunstile avatud Reichstag

Saksamaal diskuteeritakse selle üle, kas Hans Haacke kontseptualistlik teos sobib pildigaleriiks muudetud rahvaesindusse.

Lord Norman Fosteri projekti järgi renoveeritud Saksa parlamendi ruumides eksponeeritakse peamiselt Euroopa maalikunsti vaheldumisi vene sõdurite grafitiga. Töötajail on rangelt keelatud omavoliiselt üles riputada midagi, mis ei haaku arhitekti üldkontseptsiooniga. Senistest vastuolulisim kunstiteos on spetsiaalselt ühte hoone sisehallidest tellitud Hans Haacke rahvuslikule süütundele rõhuv installatsioon, mis seisneb suures puitkastis, kuhu on visatud mõned labidatäied mulda. Teos eeldab parlamendi-saadikute aktiivset osalust – igaüks neist peaks kunstniku antud koti täitma 50 kg oma valimispiirkonnast kogutud materiaga ning selle installatsioonile lisama. Kunstnik eeldab, et lõpuks hakkab kogu kupatus niiskuse mõjul käärima, levitades *Reichstagi* hoonesse kompostilõhna. Haacke on pühendanud oma teose "Saksa elanikkonnale", mitte "rahvale", nagu on raiutud parlamendihoone fassaadile. See oli mõeldud eelkõige poliitilise spektrumi konservatiivse poole ärritamiseks ja parempoolsed ongi loobunud osalemast teose valmimisel. Kahjuks mõjub moodne kunstiteos ärritavalt pea kõigile rahvaesindajatele. Vasakpoolsed peavad teost natside *Blut und Boden* mõtteviisi kandjaks ning rohelised näevad selles ootamatult eelkõige ökoloogilise mõtteviisi solvamist ning on seda nimetanud bio-kitšiks. Parlamendi kunstiostu-eelarvest kulub teose omandamiseks 375 000 Saksa marka.

Sotheby selle sügise tõmbenumber

Viimati 47 aastat tagasi avalikult eksponeeritud Manet' "Naine aias" läheb New Yorgi Sotheby oksjonil 9. XI müüki 20 – 30 miljoni dollari eest.

Manet' küpse perioodi ebatavaliselt suureformaadiline portree kujutab kunstniku tuttavat ameeriklannat *mademoiselle* Marguerite'i ja on maalitud 1880. a. Teost peetakse kunstniku vabaõhumaali oluliseks näiteks. Sedavõrd kõrges hinnaklassis on potentsiaalsete ostjate ring väike, muuseumidest loodavad oksjoni korraldajad Getty ja Kimbelli kunstimuseumi ostusoovile, lisaks peetakse võimaliku sihtgrupina silmas telekommunikatsiooni valdkonna suurkontserne. Manet' teosed on teiste impressionistide omade kõrval kunstioksjonil kõige haruldasemad; kõnesoleva maali müüja on anonüümne kolleksionäär.

Monet' maal röövitud

19. IX avastas Poola politsei, et Poznani kunstimuuseumist on kadunud hinnaline Claude Monet' maal.

Poola rahvusmuuseumi filiaalis Poznanis rippus veel hiljuti Monet' maal "Pourville'i rand" (1882), mille väärtust hinnatakse miljonile dollarile. Mõeldud nädala teisipäeval tuli aga ilmsiks, et originaal on märkamatu raamist välja lõigatud ning asendatud koopiaga. Varguse täpset toimumisaega määratlada ei suudetud. See kunstirööv on Poola rahvusmuuseumis või selle filiaalides esimene suurim, kuigi sealsetest erakogudest ning kirikuist kaob kunstivarasid tihti.

Tuvastati Giotto säilmed

On jõutud järeldusele, et 30 aastat tagasi leiti Firenze toomkirikust vararenessansi maalikunstniku Giotto skelett.

1337. aastal surnud kunstniku säilmete uurimist juhtis Pisa ülikooli professor Francesco Mallegni, kes rekonstrueeris Firenze toomkirikust leitud skeleti alusel näo, mis sarnaneb väga Giotto autoportreeks peetava freskoga Paduas. Uuringud kinnitasid, et too isik oli veetnud palju aega ülespoole vaadates, nagu näiteks freskosid maaliv kunstnik, tema luudest leiti metallioksiide, mis võivad pärineda värvipigmentidest. Skelett on väga lühike ja deformeerunud; on teada, et ka Giotto olnud ebatavaliselt inetu ning lombakas. Firenze on käesoleva aasta pühendatud linna ühe suurima kunstniku elu ja loomingu mälestusele.

MARIA-KRISTIIINA SOOMRE

Luuletajad kohtuvad Tallinnas

Kirjanike Maja musta laega saalis loevad 2. oktoobril kell 18 oma luulet rahvusvahelise luuletajate kohtumise "NordWest IV" osalejad.

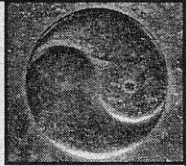
28. IV – 3. X toimuv rahvusvahelisel kirjandustegelaste kohtumisel "NordWest IV" osalevad Andres Ehlin ja Karl Martin Siniljäär Eestist, Peter Lingren, Per Planhammar, Kennet Klemets Rootsist, Dmitri Vedenjapin, Sergei Leibragd, Jelena Issajeva Venemaaalt, Georgi Jefremov, Rolandas Raustaskas, Leedust, Tommi Parkko, Carina Nynäs ja Jukka Mallinen Soomest ning osalevate maade Moskva saatkondade kultuuriataseed.

Kohtumine algas Peterburi lähedal Molodjožnois, jätkub 30. IX Helsingis ning lõpeb Tallinnas.

AVALI

Laulude kena kolmkõla

Bernhard Viidingult on ilmunud kolm murdeluulekogu: "Tähe tüdruk" (1995), "Laev kaindlus" (1998) ja "Katsu ilma kartsata elu peale minna" (1999).

Kui küsisin, millises murrakus autor on oma raamatud kirjutanud, vastas ta: "Siin on kõike!" Ühesõnaga – ülesaaremaaline murrak. Las siis olla, sest Bärni laulude raamatud kõidavad lugejaid sõnaoskuse seadmise ja sellise elu oma kandi pealt nägemisega.

Nõnda siis naerame koos luuletajaga, murrame pead ja loome ise elutõdesid.

Bernhard Viiding väidab ühes lühiluuletuses, et ta "laulab kivid targemaks!". Ei, ei Bärni! Siin ma vaidlen. Sulle vastu. Kivid on sama targad kui maamust muld, kui meri, kui taevast. Inimene takkapihta. Ja seda elu algusest peale!

Ja kangesti kenad on mehed, naised, lapsed Su lauludes. Osa on Su lapsepõlvest ja selle oled nii pühalikult riiminud, selle oled Sa ka humoorikalt südamest lendu lasknud.

Kui ma olen öelnud, et mõnedel lauludel on õllelõhn küljes, siis seda mitte pahatahtlikult. Õlu käib ikka mehe juurde ja ma mäletan lapsepõlveajast, kuidas seda talguteks pruuliti, pidupäevadeks ning kuidas siis õllekapad ringi käisid. Või polnud kahe külamehe vahel teist kolmandat kui õllekapp!

Kena.

ELISEMISEST

sina ell elluke
nairune kelluke
peeker täis kalla
poe kurgu alla
vöö võta valla
mina aga talla

jalg puid ma talla
nööridest tõmma
elid et elaksid
kelluksed kõlaksid
lõpuks aga kõmaksid
kõmma kõmma kõmma
üle kogu valla
elinas erkus
kerku kellad kerkus

Kes lugejaist tahab siit hakata otsima kõrgeleennulist elufilosoofiat, siis ärgu parem alustagu. Bernhard Viidingu luule on targa külamehe mõtiskluste geomeetiline progressioon ja ta tõestab, kui lihtsalt, kui lühidalt ja tabavalt võib värsisõnuse öelda elu ja inimeste kohta head, ilusat ning kogu ta olemise-elamise sisu on nagu suur laegas, mis murdesõnu täis. Just Saaremaa omi! Olla nii tugevasti juurtega rähkmuldade ülistamise ja kodukandi inimeste hinge mõistmisega kahe jalaga maa peal – see on Bärni filosoofia nagu kiviaia jalg maasse pandud.

Luuletaja on oma loominguga õnnelik looja.

Kuulatage neid värse lugedes oma verehäält. Kuidas kõik kutsub lausa kättpidi minevikuradadele, seal, kus kaevuvinn olnud, seal, kus talutare olnud, seal, kus vanavanemate põlisus töökusest ja saastamata elumõtetest.

Kui Bärni muutub väheke irooniliseks, siis – on ju seegi meie argipäev! Mida tema luules üldse pole, see on kurtmine. Tema laulude heliredel on üpris mažoorne!

Tean, luule ja üldse kirjanduse ning kunsti mõistmiseks on elus igaühel oma võti. Ta on sügaval südamepõhjas. Bärni kahte raamatut üle lugedes ja kolmandat alustades nägin algul vaeva, et see võti leiaks lukuaugu. Leidis!

Mille (kelle) ma avasin?

Ühe omalaadse inimhinge. Autor, öeldakse, võib käia, süda peopesal, aga ...iga luuletaja, iga looja jaoks on veel rohkemat vaja – hingevoiti. Muidu ei taba neid sadu nüansse, mis loojal õndsalt sündinud ja milleta poleks ühelgi kunstiteosel, ühelgi raamatul, ühelgi laulul seda puänteeritud kolmkõla – armastus, tarkus, headus.

Bärni järgi – eesti keeldsed armastust; tarkus teisele hinge vaadata ja teda mõista nii rõõmudes kui kurbuses; kasvata-da headust Saaremaa moodi – hinnata ilu ja valu! Ja kui mil-lhelgi "pole mõtet", siis seda ütleb ta kõige lühemas laulus "POLE MÕTET".

Pole mõtet oja pooleks raiuda
mulin jälle ühte lääb.

Ja – ON MÕTE, BÄRNI, KEIK LAULUD KENASTE SÜAMEST ÄÄ LAULDA, SEST LAUL OO SII ILMAS HINGE PEEGEL!

Kui laulavad puud, kivid, meri (rääkimata lindudest), siis laulgu ka inimene nii lustist, valust ja rõõmust. Jälle kolmkõla!

Bärni, aga kivid on targad ennegi!

MÕTLE SELLE PIALE SIAL NÄSSUMAL!

ENDA NAABER

Külavahe-Casanova lüürika

Bernhard Viiding. Katsu ilma kartsata elu peale minna. Kolmas laulude raamat. Tallinn, 1999. 152 lk.

Bernhard Viiding on kahe aasta jooksul avaldanud kolm küllaltki mahukat saaremurdelist luulekogu. Kaht esimest 1998. a. ilmunud kogu "Tähe tüdruk" ja "Laev kaindlus" olen ma vaadelnud juba eelmise aasta aprillikuu Keeles ja Kirjanduses. Viitaksin nende kahe kogu puhul ka Kauksi Ülle mõistvale arvustusele "Miskid nii keeba" (Vikerkaar 4/1999). Eelmisel aastal võeti ajakirjaniku ja näitekirjanikuna tuntud Bernhard Viiding Eesti Kirjanike Liidu liikmeks. 1999. a. lõpul ilmunud kolmas saaremurdeline luulekogu "Katsu ilma kartsata elu peale minna" on tema senistest luuleraamatutest kõige mahukam ja sisaldab sisukorra järgi loendatuna 115 luuletust.

Juba Bernhard Viidingu esimesi luulekogusid lugedes olin üllatunud autori jõulisest ja täpsest keelekasutusest ning ta luule ehtsast tundesügavusest. Just esikkogu "Tähe tüdruk", mis oli tõsisem, isegi traagilises alatoonis armastusluule, pani mind mõtlema Bernhard Viidingust kui tõelisest looduslikust luuleandest. Siiski vajab ka iga looduslik talent veel kultuurilist ja seltskondlikku lihvimist. Bernhard Viiding polnud siiski enam noor Sergei Jessenin, vaid pensioniikka jõudnud hilisdebütant. Suurt arenguruumi selline iga enam ei jäta. Ja kahjuks võib autori kolmandas kõige mahukamas luuleraamatus näha ka ilmselt kirjanduslikku tühikäiku. Raamatu kaks tugevamat tsükli on I "Tõi ma meiu" ja III "Une riist". Teised kaks "Leib ning õlut" ja "Mõlada" tunnistavad juba pretensioonitule pealkirjadega lihtsakoelisema rahvapärasema värsiveeretamise võimalust. Kogu suurim häda pole siiski mitte lodevapoolne kergemeelne meeleolu, vaid poolikute viimistlemata luuletuste rohkus.

Nimetasin oma Keele ja Kirjanduse arvustuses Bernhard Viidingut tõemeeli väikeseks saaremurdeliseks Hando Runneliks. Nüüd pean tegema oma hinnangus küll põhjaliku paranduse. Saaremurdelisest Runnelist on saanud kolmandas kogus tõeline kergemeelne külavahe-Casanova. Üllatuseks selgus, et kuuekümnendais eluaastais luuletajale ei anna rahu ka Tamme Villu ja nooremate punkpoeetide looberid ning osa praegusest kogust tuleks liigitada saaremurdelise punkpoeesia katseks. Kogu lõpuluuletuseks ja puändiks on ju autor valinud üsna pungiliku õnne definit-siooni: "Ma söö limbi suppi/ eit aab ennast uppi/ see on õnn". Kolme reaga on öeldud kõik ühe lihtsa inimese eluõnnest. Kahjuks oo Bernhard Viiding teinud seda aga mina-vormis. Nii paksu kogu kohta on lõpuluuletus pagana lühike ja kõhn. Selliseid lühikesi ja kõhnavõitu luuletusi võib kogus leida kahjuks veel kümnete kaupa. Kõigist neist oleks võib-olla veel asja saanud, kui autor oleks viitsinud nendega edasi töötada.

Paar luuletust jätsid mulle autorist ka inimesena ebameeldiva mulje, sest isiklikult ma teda peaaegu ei tunne ning otsustasin luule põhjal. Kui mees kuulutab, et juba pulmas unistas ta vaid tuhandest armukesest, siis pean teda parandamatuks seelikukütiks: "...oma pulmas ülikoolis// öeldes oma püha jahhi/ tasa palusi Allahhi/ tuhat naist sa anna moole" – "Palusi Allahhi" lk. 113. Vastiku maitse jättis suhu Bernhard Viidingu luuletus, mis oli inspireeritud ühe eesti poetessi matustest. Selle lõpus riimiti viinapitsi sõnaga lits. Luuletus oli vist mõeldud paremate kavatsustega, aga välja kukkus midagi sündsusetult iroonilist. Selliste luuleap-sude selgituse on Bernhard Viiding andnud ise lahkelt ühes lühitekstis: "purjus peaga tehtud laulu/ purjus peaga paran-dasi" – "Kuradit kuradiga" lk. 110.

See, et luule sünnile on kaasa aidanud vein, õlu või viin, pole midagi häbenemisväärset. Juba vanad kreeklased on ülistanud oma surematutes luuletustes veinijumal Dionysost. Veini juues on loonud oma värse Li Bo, Puškin ja Visnapuu. Kuid purjus päi kirjutatud teksti on nad siiski kaine peaga üle vaadanud ja parandanud.

Juunikuu Loomingus on Kalev Kesküla püüdnud pikalt ja põhjalikult määratleda Luuletajat ning lõpetanud selle tõde-musega: "...kes koinib kõike mis liigub" – "Luuletaja määratlus". Sedasama lõpmatult vitsalset Erosee teenrit on kuulutanud juba pool aastat enne Kesküla Bernhard Viiding: "saarlane Viiding Bernhard/ miskid pole vussind/ lõpuni nussind/ keike ning keiki" – "Kaks soare pealtsed meest" lk. 112. Nii et Kesküla uuemas luules võib näha ilmseid Bern-hard Viidingu mõjusid. Ju on see praeguste seksimaratonide ajal ühiskondlik käsk ja sund, mida impulsiivne Luuletaja peab järgima.

Mõnest Bernhard Viidingu punkluuletusest võiks välja lugeda isegi kaasaja Euroopa kultuuri küünilist kriitikat. Kahjuks pole autor oma mõtet siiski kuigi selgelt suutnud väl-jendada; nii võib luuletusest "Kutsikas" (lk. 67) välja lugeda pila Oleg Kuliku sarnaste kunstifenomenide suhtes, kuid järsku on siiski tegemist lihtsalt katsega poetiseerida sodoo-miat. Asi jääb igaljuhul väga segaseks. Kui XVIII sajandi kuu-

lus seelikukütt Giovanni Giacomo Casanova Tšehhimaal raa-matukoguhoidjana vanaduspäevi veetes oma šokeerivalt avameelseid memuaare "Minu elulugu" kirjutama asus, siis oli ta muutunud paadunud konservatiiviks. Uut kodanlikku maailma vastustas ta kõigis ühiskondlikes hädades. Ja tema mälestustestki kujunes rohkem armukunsti käsiraamat kui erotomaani abivahend. Tunnen, et just seda Casanovale iseloomulikkus konservatiivsust, mis pehmenab nii mõnegi avameelsushetke, kipub Bernhard Viidingu praeguses luulekogus nappima. Põhjus on vist selles, et ka soliidsemas eas on autori armunud pilk suunatud peamiselt õrnamas eas neidude suunas. Enamasti avaldub see oma viieteistaastaste noorpõlvearmastuste luulendamises ("Neitsi au" lk. 20). Seda sümpaatiat on luuletaja kuulutanud ka avalikult pete-tud ootusele rajatud küllaltki vaimukas kiigelaulus: "sa irm aljas söike jüst kut mina taha..." ("Tõuka Tõuka" lk. 78). Emadel tasub onu Bärnit oma noorte tütarde juures ka veel praegu teraselt silmas pidada.

Stefan Zweig on nimetanud Casanovat *homo eroticuseks*. Ka Bernhard Viidingu kolmanda kogu põhiteema on paljude eri naiste ja tütarlastega seotud armuseikluste kord humorist-lik, kord tõsimeelsem meenutamine. Ja luuletaja kurdab valehäbita: "ühel aal soab äbiks jube/ naiste soama kihk/ kas peab surema mo kube/ või mind päästab pihk" – "Ma otsi pinki" lk. 97. Neid armuihast kantud luuletusi saadab autori lõöv kujundus, mis on saanud teoks Jaan Klõšeiko kaasabil. Raamatu mõjuvaks ja meeleolu loovaks koostisosaks on veel sada kaheksakümmend nostalgilist fotot oma noorusajast Jursis Valjala lähedal, sugulastest ja kallimatest. Ilma nende fotodeta kaotaks raamat nii mõndagi oma rustikaalsest hõn-gust.

Luulekogu suurim õnnestumine on seotud Saaremaa II maailmasõja järgse külaõhustiku ja nooruse kujutamisega. Luuletaja pole oma armastusluules keskendunud õnneks mitte seksuaalakti üksikasjadele, vaid väljendanud eelkõige oma tunnetest mässavat hinge. Ja olgu neid naisi pealegi kasvõi tuhat – Bernhard Viiding on jõudnud neisse alati siis-ki ka veidi armuda, on olnud südamega asja juures. Selle igaveses noorpõlves rändava tundeluule tüüpiliseks näiteks võiks võtta "Ruusikas kääb" lk. 30: "kajul öösse sa kinni panid luugi/ ma rahuta rakete peal/ olid katsumata rinnad ning suugi/ mette üht kalli kallid mette eal// ein tehtud ning lõppemas juuli/ rugi õsumis aeg juba kääs/ kuke kisamist rihaltsest kuuli/ tasku surusi ruusikas kääb// löi välkusi pilvede vahelt/ ning taivas nii raske nii must/ oh Jumal miks nõvad meitelt kahelt/ nõnda vara suurt armastust". Näeme, et ka selles kogus suudab Viiding luuletada nagu Runnel või Visnapuu, kuigi need kunstilised kõrglennud on seal kõrvuti luulekatteks jäänud värsidest.

Stefan Zweig on nimetanud Casanovat ka eneseeks-poneerimise meistriks. Kui Casanova on jäädvustanud end meelsasti XVIII sajandi suurtegelaste Voltaire'i, Katariina II, Preisi kuninga Friedrich II jt. kõrval, siis Eesti mastaapi arvestades on ka Bernhard Viidingu haare küllaltki lai. Tema luules räägitakse enesestmõistetavalt Bernard Shaw'ist ja Uku Masingust, mitu korda on viibatud tuttavlikult Paul-Eeri-kule, pühendusluuletuse on saanud Juhan Viiding, ekspo-neeritakse end nii printsess Diana kui Doris Kareva au-paistes. Kena luuletus on Jaan Malini, eesti sürrealistliku luule traditsiooni edasikandjast. Neist pühenduslauludest pikim ja mõjuvaim on aga esimese eesti ajakirja "Lühhiike õppetud" rajajale arst Peter Ernst Wildele (lk. 138-139).

Et Bernhard Viidingus on paras annus ka aferisti, seda võis välja lugeda mitmest ta luuletusest. Ise on ta naljatamisi tunnistanud endas mustlastõugu (lk. 97). Kui meenutada tema varasemat loomingulist tegevust, siis sealt võib leida nii näidendi Saaremaa esimesest kolhoosisimehest kui ka hilisema isamaalise teose Eestimaa metsavendadest. Aukar-tust äratavad prominentide nimed, kes on aidanud oma rahaga toimekal Bernhard Viidingul ta viimaseid luuleraama-tuid trükkida. Casanova pidas end elu lõpul siiski eelkõige filosoofiks ja tema mõttemaailmal on olnud kaheldamatu mõju Sigmund Freudile ja veel paljudele teistele XX sajandi eurooplastele, kes on hakanud armastusest ja seksist avameelselt rääkima. Luule on muidugi väga vilets võimalus filosoofiat arendada, seepärast jään ootama Bernhard Viidin-gu proosas kirja pandud mälestusi, mis oleksid Casanovale võrdväärseid oma mõttejõult. Seni võib aga tema elu- ja armastusfilosoofia kokku võtta luuleridadega, mida oleks eriti õpetlik meeles pidada nooremal mehel: "naisu peab võtma/ mette nurudes nuiama/ naisu peab jätma/ mette nende ümber tuiama" ("Surmgid va meeles" lk. 86).

P. S. Kindlasti vajaks põhjalikumat seletust Bernhard Viidingu luulekogu pealkiri, kus on koos nii madal krimi-naalne tasand kui ka kõrgem sfäär – elumaja lakka viiv redel ehk karsas.

PRIIDU BEIER

EESTI KÜBERPUNGIKLASSIKAT

THE DREAM IS OVER

ma ei usu ewr-i ma ei usu
lennart merri ma ei usu
päkapikesse ja ei usu internetti
ja saksamaa – portugall

kill'em kill'em all

(jalgpall on tegelik euroopa - soccersucker)
ma ei usu anton hansenisse ma ei
usu oskar lutsi ja tartu ülikooli
mis teha - ei usu ka kapsasse keeksi ja keppi

rtl II kids fookin kids

mingi rrr-tablett või kuratteab
reivländ
saab uuwe helevalge ilme tahan suudelda
su rindu väike kurb tüdruk aga
ma ei usu kultuurkapitalismi ma ei usu
tasuta nussi (free love)

jesus christ on kova jätkä
vittu ma uskon siihen

ei tihka uskuda rassidevahelisse armastusse ja
rahvaste sõprusse psühhotroopseisse
aineisse (ajju tungivaid siidiusse)
ma ei usu rahha

gonna kiss y'r pussy boy

kuhu kurat te kukute ära kui
öö on valge kuhu kurat te
langete kui see öö pole pime
kuhu kurat te kukute ära
kasutet kondominärakad põõsail nigut

fookin jõulupuu

ma ei usu hariduse sisse ja kõiksugu
paberitesse mis näitavad et ma olen
inimene nagu raamatukogukaart ja
sõjaväekutse ja hurda pildiga kümnekroonine
(sā pitäisit naimisesta) mille ma vahetan
sooja pilsneri vastu selles öös
(mä vaan tiedän) mis pole pime

herää sä oot niin saadan
kaunis herää se on
ohitse

ma ei usu antibakteriaalsesse
seepi ma ei usu kopiraiterlusse ja
esimese öö õiguse sisse
itt fakin höööö
rts
ma ei usu ilusat valget
ilma ja ööd ja jumalat kes ei
lase mul kuradi kopiraiteriks saada ning
miljoneid liitreid kõige kallimat
õlle juuwa sest pärm on vingeim
ma ei usu enese olemas
olu

t'nightmare ya luv

ma ei usu unde ma ei usu
ärkvelollu
hommikust teed ja õhtust
konventsionaalilist õlle ma ei saa
uskuda kõigi mugavusteta ja
antidepressantlisse ellu kaunite
ilutsevite inimeste sääs

vajutan sügava sisemlise rahu tekkides
klaffe klaviatuuril närvisüsteemi kontrollkeskuses
siis ta tuleb – kaunis ning kõrk

restart mu kinnijooksend ajus
kinnijooksnud yhteiskunnassa
viska mulle viis
vanajumal

see on minu süü et
sündisin siiapoolle seda neetud
räpast seinä mõtlemisvõimetuks molluskiks
mis takistaks mind nüüd
haaramast mõnel mööduval
inimesel pääst ning peksmast
sellega müürisse auku
mis takistaks mind purustamast
presidendi tütre lumivalge
merzedese klaase ning teda
tagaistmel vägistestemast
see on minu süü et
röövin unenägude apteeke ja elatun
psühhotroopse pasa müügist
taanilinna peatänavail mõttevõimetu
molluskina
minu voodil lehkvald
nike püksid higist vihmast
ja masendusest tõmban nad
trikoloori asemel lipuhermanisse
tuulde laperdama ja kusen säält ülalt
suure kaarega kulda ning A96 bensiini
maarmajamaa vibreerivasse pinnasse
kahman oma tütriku kaenlasse ja temaga
läbi ganja- ja äiksepilvede minema tormates
röögin
see on minu süü et
kanep mais ja kärpseseen looduses ei müha
et venemaal elavad kaevurid
oma laste soolatud lihast ning taifuun
brigitte bardot vägistab lauwa all
üro kunagist pääsekreteeri pundar
kõrvenõgeseid hambus
see on minu süü et ma olen
mittekeegi scheisse oi-punk
ewr-i arenguelevandil jalus ja alati
katkise robutina või inimesena kakerdelemas

tühermail alati alkosaasta tulvil ja aukliseks
tikit veenidega vanakurat
kui ma su ukse taha maandun kaasas pool
pudelit mõnd saastveini ja teise tüdruku
raha eest haaratud musikaalsed hõõguvad
kondoomid
mis takistaks mind nüüd sind mõne
arvuti ühendusjuhtmega kägistamast
suvalise weebileheküljena võtmast
hoovihämaras kivitrepil
laste ronimispuude all prügi
kastide taga päikse pinnal
koni hambus ja armastusevärvi
soni silmele tõmmat
mis takistaks mind nüüd olemast
see mõtlemisvõimetu mollusk kelleks
mind pursati välja roiskvate
internetikofikute maale tuhat
tagavaraelu munade vahel peidus
see on minu süü täam
et päevad irmsad veel
irmsamad kui euroopa virvendavad ööd kus
miljonid monstreerund hipid
üritavad end lahti juuwa
loogilise mõtlemise ahelaist
mis takistaks mind tapmast neid
läbi marshalli võimu kisendades
hosianna tulevik on suur
must plagu ja miljardeid kilomeetreid
inimtühja kiirteed kus
meie kahekesi ääletame armastuse masinat
toda saabumatut (sest ta on küündimatu kotik)
hosianna sest kui on joogid sees
see ongi tulevik

SLÜRP

teatav aste rubenslikkust ning
punav püksikummitriip nagu meeldival
läti litsil
silmad esindavad toda võluva
naiivsuse tüüpi mida tahaksin
mikroskoobi alla torgata
avastelemaks atomaarset kavalust või kiusu
lõmastaksin su oma karvase rinnaga
vastu melanhoolia putka tagaseina
ning tõmbaksin ihaldeldavale seljale
rasvased pirukajäljed mis
päikses säriseksivad
uhuksin su silme usalduse ja
tobeda naiseliku armumistuhina imeilusa pilsneriga
oma kuldkõrist alla
ja kaaksin igaviku pooltunniks
akvalangistina elektrifitseerit unde
su helendavite rõivite alla
imeksin ingekanaleist alkohoolse tavaari
kõik joovasteleva purjufitseeriva
jätaksin sulle meeldivalt kübara
mantli ja raha uute pirukite jaoks
ning kaaksin uttu või kuratteabkuhu
äranussit närvega truväär-lohetapja (nagu ma olen)
kes kangutas hambega lohe seest
südame ja tõi selle daamile või kangutas
daami seest süäme ning viis selle lohele
kes omakorda tappis kõik nõnda kaunid eesti
kirjanikkude liidu liikmed välja arvat
karl-martini kes teda veinis praadis (meeldivalt)
nõnda oli paremgi veel
ja meeldivam

Kirjalise kunsti ootustest ja võimalustest

Rahvusvaheline kõitekunsti ja kalligraafianäitus "Scripta manent II" Tallinna Kunstihoones kuni 22. oktoobrini.

Näitus "Scripta manent II" on raamatukõitekunsti ja kalligraafia näitus. Mõiste "kalligraafia" on rahvusvaheliselt mõistetav, ent ometi eelistaksin mõnikord, eriti konkreetse näituse puhul, kasutada mõisteid "kiri", "kirja- või kirjutuskunst", veel parem "kirjaline kunst".

Teame, et kalligraafia tähendab ilukirja, kaunitult kujundatud käekirja, mis eeldab ajalooliste kirjastiilide tundmist ja nende reeglitega arvestamist. Viimane puudutab kalligraafikunsti funktsionaalsust, sõnumi loetavust. Kalligraafia dekoratiivset poolt on kunstileksikonides nimetatud kalligraafiliseks kunstiks, mis on algselt idamaade kirjavormidest, hiljem ka ladina või muudest tähestikest inspireeritud moodsa kunsti vorm, mille juured ulatuvad abstraktse ekspressionismi ja informalmismi kõrgega XX sajandi keskpaika.

Kuna näitusel pole tegu üksnes kalligraafilise kunstiga, võib kaasaegses kunstis edukalt kasutada ka laiemat mõistet "kirjaline kunst" ehk "igasugune kunst", mis kasutab ükskõik millist kirjutamise elementi, olgu see funktsionaalses või dekoratiivses rollis. Sinna ridadele mahuvad nii traditsioone hoidvad kalligraafid kui ka eksperimentaalsed autorid.

Kõrgelt tuleb hinnata häid traditsioone hoidvaid kalligraafe, kes praegugi väärtustavad ja säilitavad kirjatähe ilu ja matemaatilist meelt, olgugi, et see on oma kunsti mediteeriva ja aeganõudva iseloomu tõttu vastuolus kiirustava ajaga ja tehnoloogia tormilise arenguga. Traditsiooniline kalligraafia on muutunud niivõrd elitaarseks, et sellega saavad tänapäeval hakkama vaid vähesed.

Kuid kirjakunsti areneb koos teiste kunstide muutumisega. Kaasaegne kunst räägib omas keeles. Uudsuse ootuses hindas näituse žürii eriti kaasaegse kunstiga haakuvaid autoreid. Ootab ju publikki igalt näituselt midagi enneolematut, midagi, mis on siiani veel tegemata. Eksperimentaalsed kunstnikud võivad kirjutada nii maalides või vormides, installeerides või filmides, kasutades ära kõiki kaasaegse kunsti võimalusi. Kuid samas hõlmab näitus kirja ajalugu kiilkirjast renessansini, rändab sealt barokki, jõudes välja meie igapäevase käekirjani. Ajaloo allikad on ammendamatu ja võimaldavad uue ja vana vahel luua põnevaid dialooge.

Kõitekunstnikud pidid kasutama Doris Kareva ja Jaan Kaplinski tekstidega trükitud raamatuplokke, kirjakunstnikud võisid samade tekstidega ümber käia vabamalt. Nende tööde seos kirjaga võis olla ka ähmane.

Näituse kirjakunsti pool ootas autoreilt kas kunstniku raamatut või siis tekstide kõikvõimalikke interpretatsioone, mutatsioone ja muid eksperimente. Sobivaks peeti nii kalligraafilisi kirjastiile kui ka tavalist käekirja, joonistatud, maalitud või mõnes graafilises tehnikas teostatud kirju, manuaalsete ja trükikirjade sünteesi, rütmilise ja proportsioonimängu, sõnade või kogu teksti(ga) illustreerimist, illumineerimist jne. Materjalideks võisid olla nii siid kui savi, metall, klaas, nahk, kile või kalka, maa, keha, arvuti või video. Pakub ju kiri palju visuaalseid võimalusi igasugustes tehnikates ja materjalides töötavale kunstnikule.

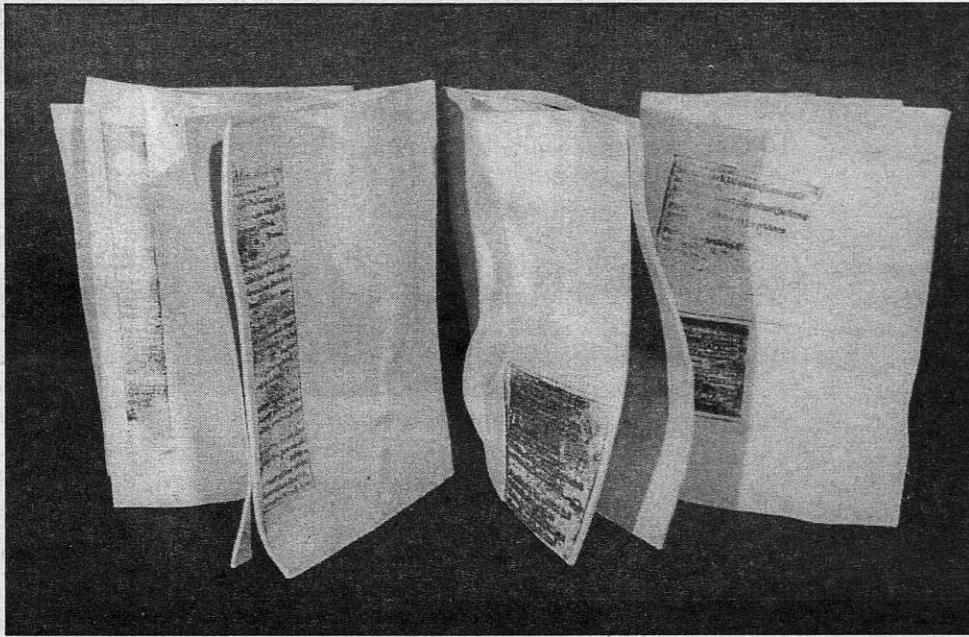
Koos iidsete materjalide savi ja siidiga ongi näitusel väljas töid, mis teostatud klaasi, naha, tuha, kohvi, koopia või muude vahendite abil, paberist ja tušist rääkimata.

Eelnevast lähtuvalt jagunevad seekordsed osalejad järgmiselt:

*traditsioonilised kalligraafid,

*eksperimentaalsed kirjakunstnikud,

*kunstnikud, kes kasutavad oma loomingus kirja,

Terje Hüti kunstnikuraamat Doris Kareva luulekogust "Armuaeg". Savi, kõrgkuumus, sügavtrükk. 2000.

*kunstnikud, kelle looming jääb määramata territooriumile, asub kusagil nende vahel, kõrval või kohal (nemadki võtsid näitusest osa kui kirjakunstnikud).

Traditsioonilised kalligraafid

hindavad tekstide loetavust. Neid osaleb näitusel kõige rohkem. See on aga nõudlik valdkond, kus elitaarsus eristub diletantismist selgelt. Traditsiooniline kalligraafia on üheaegselt paljulubav, kuid ka kapriisne kunstiliik. Lisaks väljakujunenud reeglitele seab kunstnik endale ise piirid ning käitub vastavalt oma võimetele, teadmistele ja maitsele. Piire aga on kerge häirida oma töid üle kujundades, samas võib puududa säde liialt arglikus teoses.

Selle, kas konkreetne kirjatöö on kunst või ei ole, määravad selle jõud, põnev kompositsioon, formaat ja proportsioonid, rütmid ning see, kui loogiliselt ja isikupäraselt on autor moonutanud kirjatähe ja teksti optilisi või matemaatilisi suhteid ning ka head või huvitavad töövahendid. Vastasel juhul kuulub töö palju nähtud ja seega kahjuks anonüümsete hulka.

Mainitud kunstilisi võtteid kasutavad oskuslikult šveitsi kunstnik **Annikki Rigen-dinger** (kes oma sõnutsi kirjutab intensiivselt juba alates 12. eluaastast), soome-estlase kalligraaf **Veiko Kespersaks** ning eestlased **Vello Paluoja** ja **Rein Maantoa**. Suurepäraselt lahtise käega teostatud pintslikirja valdab eestlane **Eda Holtsmann**.

Huvipakkumad on nende kunstnike tööd, kes on lisanud oma teosele kontseptsiooni. Liigutav on jälgida, kuidas "napi kalligraafilise lahendusega" väljendab "hingelist tasakaalu ja rahuseisundit" eesti kunstnik, meisterkalligraaf **Heino Kivihall**. Tööd on hingestatud ja puhastava mõjuga. Prantslane **Jean Larcher**, kelle juures on õppinud mitmedki näitusel osalejad, nimetab oma hoogsaid, kuid siiski loetavaid aapeid tagasihoidlikult eksperimentaalseteks katsetusteks. Viimastest on aga asi tegelikult kaugel, sest tööd on oma kordumatuses täiesti lõpetatud ja täiuslikud.

Eksperimentaalsed kirjakunstnikud

teevad raamatuid, õmblevad või maalivad, kuid nende tähed on veel täiesti äratuntavad ja tekstidki enamjaolt loetavad. Need on kunstnikud, kes lasevad end vabamaks kui eelmised. Nad rändavad mõtetega pildipinnast kaugemale.

Soomlane **Lilli Järvinen**, kes valdab suurepäraselt peensulekalligraafiat, kirjutab selle tekstiilile ja asetab seejärel karpidesse. Tema kaasmaalased **Vivian Majevski** ja **Paula Johansson** kasutavad nii kihulist kui objektilist lahendust. Eestlane **Tiia Eikholm** aga lõikab hoogsalt kirjutatud lause läbipaistvaks.

Kunstnikud, kes kasutavad kirja,

töötavad mis tahes materjalidega ega huvitu tavaliselt kaanoneist. Nende loomingus on teksti loetavus kaotanud tähtsuse. Vigu pole olemas. Jääb järele lugemisest lähtuv emotsioon, mis on saanud täiesti uue kvaliteedi. Kirjatäht võib nende käes muutuda jooneks, kujundiks või faktuuriks, liikudes tundlikult mööda materjale. Kõige rohkem kasutatakse alfabeedi visandlikke variante või igapäevast käekirja kui suurepäraselt kordumatut mustrit. Leidub ka tüpograafilisi momente.

Oma lihtsuses lummas vaatajaid eestlane **Kai Tort**, kelle klaasist ja savist tervikliku kompositsiooniga "Kõitmata luuleraamat" võtab ainet ajaloo, Doris Kareva "Armuaeg" rändab tagasi iidse kiilkirja aega, mil sõnumid veel kiilukujuliste kirjamärkidega savipinda vajutati. Maitsekad ja õrnad värvitoonid tekivad klaasi haprast läbipaistvusest, savi valgest ja kirjaridade madalatest, rütmilistest varjudest. Savi kasutab materjalina ka eesti keraamik **Terje Hüti**. Temagi töö on kui kõitmata raamat. Leheküljed seisavad püstises ravis ja mõjuvad pehmetena, kirjakoht ignoreerimas traditsioonilist moodetud veeriseid. **Reda Marksi** eksponeerib naiselikkuse tekkimist ja formeerumist läbi armumise suurte akruültähtede ja Doris Kareva "Concerto strumentie voce" vahendusel. Tundliku seeriaga esineb eesti klaasikunstnik **Mare Saare**. Tema mitmekihilise maailma läbipaistvus, valgus ja kergus; kaduvuse ja jäävuse näivus – ühesus... on kahtlemata näituse üks erutavamaid elamusi pakkuvaid hetki. Ärgu jäägu kellelegi märkamata üks imepisike tervikusse peidetud graveeritud luuletus. Väärikaid tekstiilile kirjutamise võimalusi esindavad **Milvi Thalheim**, **Ülle Raadik**, **Aino Jakobi** ja **Ilme Rätsep**.

Määramata territooriumil

liiguvad kunstnikud, kes ei kuulu otseselt ei kõite- ega kirjakunstnike ridadesse, kuid võtavad näitusest osa kirjutajate poolel. Seda seltskonda esindab näitusel neli kunstnikku: **Pavel Makov** Ukrainast, **Tom Gilhespy** Inglismaalt, **Regina Lukk-Toompere** ja **Aime Jürjo** Eestist. See on näituse kõige vabam seltskond, kes teeb, mida tahab. Nende suhe kirjanike loominguga erineb teiste omast tunduvalt. **Regina Lukk-Toompere** väike nahka köidetud ja illustreeritud raamat kuulub kahtlemata rariteetide hulka. **Aime Jürjo** autoritehnikas puust raamat-objektid ei sisalda ühtki luuletust, kuid on kunstniku sõnul sellisena pühendus Jaan Kaplinskile.

Tom Gilhespy esineb installatsiooniga, põletab Doris Kareva "Põletatud luuletused" ja asetab tuha kilekottidesse. **Pavel Makov** aga voldib luuletused paberlaevukesteks, kujundab need tundliku graafikaga – kirjutab üle käekirjaga, trükib leidobjektidega, värvib ja joonistab.

Nii kasutavad tänavuse näituse kunstnikud võimalusi, mida pakuvad välja Doris Kareva ja Jaan Kaplinski looming- ning "Scripta manent II".

Võrreldes eelmise näitusega, on seekordne palju julgem. Kirjutuskunsti võimalused on üsna mitmekülgsest esindatud. Kirjalise kunsti ühe alaliigina ei saa kalligraafiagi enam eksisteerida eraldatud ruumis, vaid saavutab oma sõnaõiguse uues kaasaegses mõtlemises ja dialoogis teiste kunstivormidega või ajaloo. Palju räägitud kunsti piiride ähmastumine annab selleks kunstnikule väga palju võimalusi, kuid lisab ka vaatajale uusi ootusi.

Võibolla kõneleb minus nüüd juhendaja, kuid ma arvan, et eelnevat arvesse võttes tuleks väga oluliseks pidada kalligraafide mitmekülgset haridust. Professionaalne postmodernistlik näitusekalligraaf ei tohiks enam rahulduda vaid tehniliste võtete omandamisega. Ta peaks tutvuma ka moodsa kompositsiooniga, kunstiajaloo, kaasaegse kunsti grammatikaga, tänapäeva kunsti filosoofiaga, olema pidevas protsessis. Seda ka siis, kui ta tegeleb vaid keskaegse illumineerimise või baroksete joonemängudega. Igast esitlusest peaks tarkusena läbi kumama see uus ja seletamatu, mis oma kindlates elementides ületab anonüümse, ühe sõnaga kunsti.

Võib ju ka rõhuda lihtsalt mediteerivale tegevusele ja erutavale äratundmisele, võib midagi eitada või ignoreerida. Kuid ka see peab olema teadlik, sest enne kui midagi üldse eitada saab, peab seda tundma. Nii muutub eitus jaatuseks.

ANU PURRE

MÕJUNUD RAAMATUID

LOIT JÕEKALDA

Kirjanikest, kellest olen erineval ajal ja kombel end mõjutada lasknud, meenuvad kõigepealt **Vallejo, Gailit, Haavikko, Baturin, Üdi, France, Goethe, Dostojevski, Wilde, Hesse, Camus, Hugo, Mrozek, Beckett, Márquez, Gardner, Laozi, Meri**.

Raamatutest on muu seas meelde jäänud: **Ernst Enno** "Üks rohutirts läks kõndima", ristiisa kingitus, sellest õppisin lugemist. **Kreutzwaldi** "Eesti rahva ennemuistsete jutude" vahelt aga imetlesin eelkõige Reindorfi illustatsioone.

Anton Hansen Tammsaare "Põrgupõhja uue Vanapagana" avastasin kõigepealt tänu suurepärasele filmiversioonile.

Mahatma Gandhi "Maailm on väsinud vihkamast" andis jõudu põgenemisel Nõukogude armee eest.

Wolfgang Borchert "Ukse taga" samuti, paratamatuse raske peegeldus.

Pär Lagerkvist "Maailmas võõrsil" suunas mõtteid.

"**Bhagavadgita**" ja "**Daodejing**" vabastasid. **Artur Alliksaare** "Olematus võiks ju ka olemata olla" vastandas reaalsusele olematuseideali.

Antoine de Saint-Exupéry "Väike Prints" andis lootust.

Nikolai Baturini "Varahilisel ajal", "Oaas". aitasid eitusest taas jaatuseni jõuda, tasakaalu leida ja põhjust tulla, et minna... Üle müüri.

Juhan Viiding jumalime.

Doris Kareva "Maailma asemel" tuli ja jääb. Teejuhi muinastaideni oli **Juri Savvatejevi** "Naskalnõje risunki Karelii".

Lastele **Tove Janssoni** "Muumitrolli" lugedes olen seda ise ehk enamgi imetlenud, need on lood ilma kurjusest.

Ning hea paks raamat on muidugi telefoni-raamat.

“Ma olen nii nendega seal kui ka teiega siin”

ehk Katarzyna Kozyra kolmas silm

Katarzyna Kozyra isiknäitus
Helsingi Taidehallis kuni 1. oktoobrini.

Helsingi linna kunstimuuseum on viimastel aastatel paistnud silma naiskunstnike avastamise, nende positsiooni, rolli ja kunsti tõlgendamise. Louise Bourgeois, Frida Kahlo, Meret Oppenheim, Hannah Wilke – kui lugeda üles vaid mõned tõeliselt säravatest kunstnikest, kelle loomingut on Helsingis eksponeeritud. Katarzyna Kozyra looming on lisa sellesse jadasse ning moodustab Tina Modottiga igati teineteist täiendava paariku: mõlema naise peamiseks meediumiks on foto, mõlemad on dialoogis oma aja traditsiooniga ning mõlemad astuvad otsustavalt üle kehtivatele tabudele.

Katarzyna Kozyra (1963) nimi ei ole eesti kunstiavalikkusele võõras: 1997. aastal oli temalt poola kunsti ülevaatenäitusel väljas Poolas poleemikat tekitanud installatsioon “Loomade püramiid” ning mullu esines tema kui Veneetsia biennaali preemialaureaadi nime mitmel korral meie pressis. 1993. aastal valminud loomatopistest installatsioon oli Kozyra kunstiakadeemia lõputöö ning nii see töö ise kui veelgi enam selle retseptioon on sümptomaatilised kunstniku kogu loomingu puhul. Katarzyna Kozyra töödes on kõige olulisem sõnum, mille ta on aga toonud vaatajani peidetud kujul, kasutades kas esteetiseeritud reklaami- või kunstiklassikavormi või segades mõlemat näiliselt neutraalse, estetiseeritud pildikujundi loomisel.

Vendade Grimmide Breemeni linna moosekante lugu meenutav püramiid hobusest, koerast, kassist ja kanast ei tekitanud ei poola ega eesti kunstipublikus mingit vastureaktsiooni. Seda vaadati kui hulka kauneid loomatopiseid, mida võib kohata ükskõik millises kodu- või loodusloomuuseumis. Kuid niipea, kui kunstnik lisas sellele näiliselt neutraalsele kujundile selgitava teksti ja

videofilmi loomade tapmisest ja topiste tegemisest, tundsid inimesed end isiklikult solvatuna ja astusid elu kaitsmiseks välja, kuigi kogu protseduur viidi läbi haigete loomadega ning sootuks leebemalt, kui seda tehakse iga päev tapamajas. Kas ei tuleta see meelde nüüdiskunsti ja selle häiriva sõnumi klaperjahti viimastel aastatel meil, kus võetakse kinni vaid pealispinna detailidest, jättes kõrvale kunstniku tegeliku sõnumi, sest see on väikekodanliku meelelaadi jaoks liialt häiriv? Kui poolakad on 1990ndate lõpuks pealiskaudsusest üle saamas, siis meil tundub see kõik veel ees olevat.

Mina-kujund seest ja väljast

1996. aastal valmis kolmest värvifotost ja videost koosnev installatsioon “Olümpia” on sügavalt isiklik pastišš, mille aluseks Edouard Manet’ omal ajal skandaali põhjustanud samanimeline teos. Manet’gi oli pastišš – aluseks Tiziani klassikaline aktimaal “Urbino Venus”, millesse lisatud kummaliselt häirivaid detaile, mille kaudu saab jõuda peidetud sõnumini, XIX sajandi moodsa ühiskonna hoiakuni. Manet’ puhul on alust kõnelda ebateadlikust hoiakust ehk topeltpidetusest – publiku ja autori ees. Tema keskse modelli, kes oli ka ise kunstnik, kuid kelle perekonnanime ei mäleta isegi tema kaasaegsed, pilk oli liiga eneseteadlik, see oli subjekti, mitte objekti pilk. Tema mustanahaline taustamodell aga varjas ideaalselt naise teadlikkust oma seksuaalsusest, sest rahvarõivais neegritar kuulus eksootikasse, mitte moodsasse ellu. Katarzyna Kozyra kasutab modellina iseennast ajal, kui vähihaigus laastas teda nii füüsiliselt kui ka

psüühiliselt. Tema “Olümpia” on mitmekordne väljakutse: pilk on suunatud pigem endale kui kõrvalvaatajale – tegelikule kunstipublikule, tema võitlus käib pigem tema twiggylikus kehas, mis vastab küll kaasaegsetele modellinoüetele, kuid on halvatud raskest haigusest. Valges kleidis neegritar ja valges kitlis arst omandavad mõlemad vaid kultuurilise marioneti tähenduse, sest töö tegelik sõnum peitub kehas – võitlevas, liikumas, tähenduslikus kehas. Kozyra puhul pole mingit tähtsust sellel, et keha oleks noor ja ilus, traditsioonilises mõttes seksapiilne; ka vanal ja haigel kehal on oma tähendus, seega ka völu ja seksapiilsus.

1997. aastal tegi kunstnik esimese saunainstallatsiooni – Budapesti türgi sauna kompleksis naistesaunast, 1999. aastal lisandus sellele “Meestesaun”. Mõlemal juhul on kunstnik, kes ise varjatud kaamera-ga filmib, nii osaleja kui kõrvalvaataja. “Naistesaunas” on ta Teine Teiste seas, “Meestesaunas” on aga selgelt Teine, võõras, kes maskeeritult on tunginud talle keelatud territooriumile. Sama tegid esimesed naisnäitlejad Shakespeare’i aegses teatris või ka Jeanne d’Arc. Saun on privaatne, intiimne territoorium ning sinna sissetungimist on karistatud – nii füüsiliselt kui ka moraalselt, kuid meeste vuajerismi on ka imetletud.

Suplevat Susannat piiluvad vanamehed saavad õiglase karistuse, kuid euroopa klassikaline kunst on seda teemat ikka ja jälle kasutanud. Katarzyna Kozyra fikseerib nähtut kiretult ja delikaatselt, ta rikub küll privaatse ruumi puutumatuse reeglit, kuid tema (taas näiliselt) neutraalne pilk ei tungi privaat-susesse isiku tasandil. Samas joonistub tema videos selgelt välja meeste ja naiste käitumise eripära, kultuuriline tingitus. Ja nii võiks nii tema saunainstallatsioone, aga laiemalt ka kogu loomingut tõlgendada Judith Butleri performatiivsuse mõiste abil, mis vaatleb sooliselt erinevat käitumist kui sisemise sunni illusiooni, kui olemise stiili, kui originaalita imitatsiooni, millel on aga võime esineda originaali ja selle sisemise olemuse-na. Seda imitatsiooni on ju nii edukalt kasutanud Ingres ja Degas. Katarzyna Kozyra jätkab seda topeltimitatsiooni ka Nižinski koreograafia taaslavastamisena, aga vanade, haigete, ka lihtsalt tavaliste kehade kaudu, nii et esteetiline, erotiseeritud kehade muster omandab hoopis laiemat kultuurilise tähenduse ja tuletab meelde nii sajandi alguse avangardismi kui Sofia Kuliku, Marina Abramoviči, Ana Mendieta, Hannah Wilke ja kõikide teiste Teiste kaitsjate ning Kesksete häirijate loomingut.

REET VARBLANE

Tina Modotti – naine fotoaparaadiga

Tina Modotti näitus Helsingi Tennispalatsis kuni 9. novembrini.

Avangardism tegi fotost kunsti. Foto omandas metafoori jõu ja hakkas esinema täieõigusliku liikmena maailma kunstiareenil. Avangardistliku fotokunsti loojate hulgas mainitakse tavaliselt Laszlo Moholy-Nagy, Man Ray ja Aleksandr Rodtšenko; neid, kes esimestena võtsid kasutusele fotokunsti piire avardanud järsud rakursid, tonaalsed kontrastid ja topeltekspositsiooni. Tina Modotti nime ei kohta selles kontekstis eriti tihti. Nii Modotti eluajal kui ka praegu näevad paljud temas ainult tormilise biograafiaga kaunist naist. Kuid Modotti oli üks neid sihikindlaid emantsipeerunuid, kes tahtsid võrdselt meestega muuta maailma – ta uskus naissoost looja võimalikkusesse.

Tina Modotti hakkas pildistama 1921. aastal. Enne seda jõudis ta emigreerida Põhja-Itaaliast Ameerikasse, abielluda prantsuse kunstnikuga ja mängida kolmes Hollywoodi filmis, mida mäletatakse ainult tänu tema osavõtule. Modotti edasise elu määras kohtumine kuulsa ameerika fotograafi Edward Westoniga, kes õpetas talle kunstfoto võtteid ja kutsus endaga kaasa Mehhikosse.

Mehhiko, mu arm ja rõõm

Tina Modotti rääkis, et Mehhikos leidis ta ennast uuesti. Ta armus kohe revolutsiooni tormidest haaratud maasse, kus usuti vana indiaanlaste legendi naisjumalast. Modotti võttis aktiivselt osa poliitilisest elust, töötas tööliste ajalehes El Machete ja abiellus kom-

munistlike ideede fanaatilise propageerija Xavier Gerreroaga.

Sotsiaalsed muutused kutsusid Mehhikos esile seninägematu poolehoidu rahvuslike traditsioonide vastu ja ärastasid huvi kaasaja kunsti vastu. Diego Rivera, Alfaro Siqueirose, Jose Orozco ja teiste muralistide kunsti võttis Modotti vastu omamoodi ilmutusena. Just tänu temale said mehhiko monumentalistid esmakordselt kuulsaks – tema tegi nende freskode esimesed reprod. Samal ajal mõjutas see ekspressiivne ja napisõnaline kunst Tina Modotti loomingut – sisukat lakoonilisust armastas ta kogu elu.

Modotti kõiki fotosid läbib üks teema – Mehhiko. Reportaažfotode sarjad on rahva elu tööruu kajastus, millest räägivad veenvalt pesu peseva naise käed ja iidse mehhiko templi ranged võlvid. Tema fotodel on jäädvustatud 1920. aastate Mehhiko ja inimesed: kunstnikud ja revolutsionäärid, liht-rahvas ja kodutud lapsed. Üks Modotti lemmikteemasid oli arhitektuur. Hoone konstruktiivne idee võimaldas selgemini rõhutada perspektiivi taandumist ja valguse-varju kontraste. Ajaloolise arhitektuuri kõrval pildistas Tina ehitatavaid hooneid, elektriline, industriaalmaastikke – ühesõnaga kõike, mis sobis loosungiga: *Avanti*, uue elu poole! Modotti fotod demonstreerivad väga täpselt uue elu halastamatut ja pääsmatut tulekut.

Avangardistlikule maailmatunnetusele iseloomulikult töötavad objektid Modotti fotodel sümbolitena. Tema rohkearvuliste natüürmortide sümbolika – sirp ja vasar, maisitõlvik kitarri ja sombreeroga – on lakooniline, sisukas ja otsekohene. Samal ajal andis Modotti nendele maailma

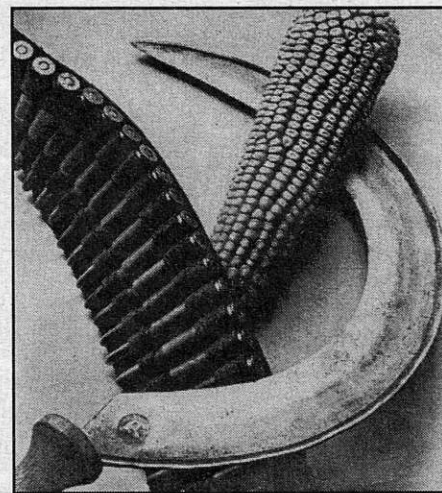
väikestele osadele sõltumatu eksisteerimise õiguse, avastades seega reaalsuse uue kujutamiseviisi. Vormiotsingutes pööras ta palju tähelepanu materjalide faktuuri edasiandmisele, näidates kivi tahumatus ja naha sileduse lõpmatut mitmekesisust.

Pealegi on olnud Modottile alati omane pildistatava objekti puhtesteetiline vaatlemine. Pehmele sujuvate varjude peenus ja kompositsiooni rafineeritus kinnitavad tema kunstilist maailmataju. Kõige paremini võib seda näha lillefotodel, kus roosid ja liilid on muutunud salapärasest ilust tulvil müstilisteks objektideks. Kui Modotti ideelisi eesmärke ei saa tänapäeval pidada aktuaalseks, siis sellised tehnilised eksperimendid nagu valguse ja varju vahekorra otsingud ning voolavate vormide mäng lähendavad Modotti töid Horsti ja Mapplethorpe’i loomingule.

Ette aimates oma saatust ja revolutsioonilise paatose totalitaarseks vältimatu muutumist, lõi Modotti 1920. aastate lõpus marionettide fotosarja. Kujukesed, keda tõmbab nõõri otsas kellegi võimas nähtamatu käsi, väljendavad läheneva sotsiaalse kataklüsmi selget allegooriat.

Kaduva päeva viimane roos...

Viibides Nõukogude Liidus, kuhu ta sattus pärast oma sunnitud lahkumist Mehhikost, ei pildistanud Modotti üldse. Armastatakse korraldada lugu sellest, kuidas ta viskas oma fotoaparaadi Moskva jõkke ja andis maailmarevolutsiooni truudusevande. Tegelikult oli ju 1930. aastate Moskva viirastus, mille tänavaid ja elu tohtis pildistada ainult rangelt fikseeritud nurga alt. Modotti oma reporteri-

Padrunivöö, mais ja sirp. 1927. REPRO

harjumustega sinna ei sobinud. Ta töötas salapärasel organisatsioonis nimega MOPR (rahvusvaheline revolutsioonivõitlejate abistamisorganisatsioon) ja igatses Mehhiko järele. Pärast seiklusi Hispaanias ja Sakamaal õnnestus Tina Modottil jõuda taas Mehhikosse, kus ta ka mõne aja pärast suri. Tina Modotti ainsa näituse korraldasid tema sõbrad Mehhikos 1929. aastal, kaks kuud enne tema väljasaatmist. See näitus oli tema talendi esimene avalik tunnistusakt, kuid kahjuks ka viimane kunstniku eluajal. Teine näitus tuli alles seitsmekümnend aastast hiljem – 1999. aastal: Viinis, Madridis, Budapestis, Moskvas.

“Kaduva päeva viimaseks roosiks” nimetas Modottit Pablo Neruda, rõhutades tema isiksuse unikaalsust. On raske temaga mitte nõustuda, sest leida naist, kes ühendaks endas boheemlikku iludust, veendunud revolutsionääri ning andekat kunstnikku pole isegi meie feministlikul ajastul sugugi nii lihtne.

MARIA ORLOVA

Inimesed, kellega kõik on juba juhtunud

Jaan Kruusvall, "Mälestused. Ainult ei tea millest". Draama kahes vaatuses. Lavastaja Mikk Mikiver, kunstnik Ervin Õunapuu, kostüümikunstnik Mare Raidma. Mängitakse Lepo Sumera muusikat. Laval Epp Eespäev (Naima), Madis Kalmet (Mattias) ja Guido Kangur (André). Esietendus Eesti Draamateatris 22. septembril 2000.

Arvustuse pealkiri, mis võiks olla üks kokkuvõtte nähtud etendusest, on Kruusvallilt endalt. Mitte sellest näidendist, vaid ühest päris ammusest, mis alles teatris esitamata. "Mälestuste" teksti mul ei ole, on ainult esietenduse muljed ja kogemus. Kas ei jää väheks, kui mõelda, kui napilt on "Mälestuste" etenduses niisugust konkreetset, millesse teatrikunstiga suheldes tavaliselt haakume?

Ei oska aga seekord teksti puudumist eriti kahetseda. Kruusvall on kirjutanud minimalistliku näidendi – vististi kõige minimalistlikuma, kui rääkida neist, mis lavale jõudnud. Mikiver on teinud veel ühe minimalistliku lavastuse. Need kaks minimalismi sobivad omavahel, vähesega läbiamine ja toimetulek – mõtlen väljendust – on mõlema mehe kunstile alati nii või teisiti omane olnud. Tõsi, teatrikunstis tuleb niisugust asja harvem ette kui kirjanduses.

Veel tuleb meelde, et kunagi ammu, aga tollalgi Kruusvalliga seoses – "Pilvede värvid" lavaletuleku järel, kinnitas Mikiver ühes kõneluses väga veendunult, et lavastuses ei saa olla midagi niisugust, mida näidendis ei ole. Ei tea, mõtleb ta praegu niisamuti, aga "Mälestuste" etenduse järgi võiks seda arvata küll.

Kui jutt on juba läinud näidendi taandamisele – või ütleme siis näidendi ja lavastuse samasusele –, tuleb veel üks mõte, millel võiks olla omaettegi tähendust. Teatriaburdi mõiste on ajapikku küll hullusti laiali valgunud ja tähenduse kaotanud, aga "Mälestustel" oleks sellega nagu tegemist küll, kui mõelda absurdi ammusesse algusesse tagasi. Kaanoni mähmähkijad on rõhutanud, et näidend ise ei kõnele, kõneleb etendus. Nagu absurdiklassikas on siingi teksti ja selle tähendusega imelikud lood. Terve näidend on dialoog selle mõiste otsesemas tähenduses – aga millest Naima ja Mattias siis ikkagi räägivad?

Ei ole siis imestada, et "Mälestuste" arvustajale vanad asjad – mälestused? – meelde tulevad, vaadatud etenduse ümber

Naima (Epp Eespäev) – inimene olematuse piiri lähedal.

konteksti looma hakkavad. "Mälestused" omaette võetuna – võib nõutuks teha küll. Vaatajad võtsid pakutud mängu vastu, meeololu toimis, saal oli väga tähelepanelik. Aga pärast etendust? Otse teatris tuletas end muidugi meelde "Hullumeelne professor" – Kruusvall-Mikiver, mehe ja naise salapäraseks jääv suhe nagu siingi, ka see natuke üllatav seik, et "Professori" esietendusest saab juba neli aastat. Hiljem tulevad reas veel vanemad asjad, kuni "Jõgi voolab" lavastuseni (J. Tooming 1980. aastal Ugalas). See oli oluline kogemus ka Kruusvalli teksti lugemise vaatekohast – näidend kui salakiri lavastaja jaoks. Kuskil seal samas ajakauguses on ka Kruusvalli näidend "Juba täna, juba homme", kirjutatud 1981, ilmunud raamatuna 1989. aastal koos "Vaikuse vallamajaga". Tolles näidendis ongi Naiseks nimetatud tegelane, kes enda kohta ütleb: "Minuga on kõik juba juhtunud". Teiste sõnadega ütlevad sedasama hullu asja veel mitu näidendi osalist. Niisugune olemine, kus inimesed tunnevad, et kõik on läbi, kõik on möödas. Võiksid siis olla mälestused – ainult et millest?

Tõepoolest, Kruusvall on seda näidendit varemgi kirjutanud. Nüüd teeb ta seda kompaktsemalt ja äärmuslikus mõttearenduses. Lavaruumis on inimesed, kes on kummaliselt vabad ühiskonnast, vabad sugulastest ja lähedastest, ilma suhetest – vastamisi eksistentsi ahistava salapärasuse ja mõttetusega. See ongi olnud Kruusvalli

põhiliin, mida teatakse küll vähem kui "Pilvede värvid" ja "Vaikuse vallamaja" oma. Aga kui "Hullumeelses professoris" oldi veel kahekesi ja koos, siis nüüd dialoog enam ei toimi, inimesed on jäänud üksi iseendaga. Kuidas mõista lasku lava taga, mis etendust lõpetama jääb?

"Mälestuste" etenduses seostub inimese niisugune passeistlik ja valuline suhe oma olemisega kõigepealt M. Kalmeti Mattiasega. Mingi nimetu kurbus ja tusk, väsimus või tüdimus. Sellest ei pääse välja, kas tahabki enam, olgu ka et kõrval on teine inimene, noor ja kaunis naine. Kui Mattias pidi niisugune olema, oli M. Kalmet muidugi õige näitleja. Aga kas pidi, mispärast pidi – need küsimused jäävad vastusetta. Ja vaataja võib väsida vastust ootamast. Kas suhteloomine vaatajaga on asetatud meele ja tervenisti E. Eespäeva Naimale? Naima on näidendis konkreetsem – mõtlen teadet surma fataalseks arvatud lähedolekust. Naima ei peida ennast, ta liigub elamustes ja meeolus. Enamasti on see monoloog, sest Mattias iseendast väljuda ei suuda.

Lähebki siis nii, et vaataja jaoks kannab etendust eeskätt Naima, inimene olematuse piiri lähedal, tõepoolest väga rikas esitus. Kalmet esines ülimalt väljapeetult, aga lahkus lavalt koos püssi ja saladusega, mille jälile ma veel jõudnud ei ole.

Mõistatuseks jäi G. Kanguri André kohalolek, kuigi nautisin rolli viimistletud ja väljapeetud esitust.

Räägin ma nüüd iseendale vastu – pakun absurdi ja tahan siis teada, miks inimene on niisugune, nagu ta on? Aga küsima innustab ka väga mõjuvalt esitatud Naima, kellega kontakt tekib nagu iseenesest.

Kui midagi veel terviku kohta ütelda, siis – lavastaja kohalolekut oli selgesti tunda. Etendus oli vormis ja raamis, rütmis ja meeolus. Võis kohe unustada, et vaatad esietendust – ei mingit ligikaudsust ega kahevahelolekut. Atmosfäär sündis ja toimis. Tihe valgusrežiim, diskreetset etenduse toimimisse taanduv lavapilt. Väga sobivalt kõlas Sumera muusika, mida oli ehk kasutatud liigagi minimalistlikult – üksnes etenduse sissejuhatavas osas.

"Mälestused" avas Draamateatri hooaja, aga ei ole raske arvata, et omaette, rubriikidest väljapoole see lavastus jääbki – nii oma teatris kui laiemalt. Midagi niisugust siis põhimõtteliselt, mida peaks soovima üldisemaltki.

ÜLO TONTS

Vanemuise teater 130

Eesti vanim teater tähistab täna, 29. septembril oma 130. aastapäeva.

Kuigi Vanemuise teatri esimene etendus toimus 1870. aasta jaanipäeval, on ka 29. septembril kaalukas teatrilooline tähendus. Sel päeval möödub 130 aastat Vanemuise teise lavastuse sündi – lavale jõudis Lydia Koidula teravamaid ja poliitilisemaid näitemänge "Kosjakased".

Tänaõhtuses juubelikavas astub üles kogu Vanemuise kollektiiv: teatri draamajuhi Ain Mäeotsa lavastatud programmis, mis põhineb Urmas Vadi alustekstil, on tegev nii draama-, kui balletitrupp, ooperisolistid koos ooperikooriga ning Vanemuise Sümfooniakoori peadirigent Mihkel Kütsoni juhatusel. Samuti esinevad etteastega tervitajad kõigist Eesti suurematest teatritest.

Teatripeo teine osa pakub tantsuvõimaluse suurel laval, kus astub üles legendaarne estraaditähed Uno Loop ning Teatrikohvikus on esinejaks Hullud Kraed. Teatrisaali fuajee kammerlikumat õhkkonda ilmestavad džäss-trio ja pianist Tanel Joametsa esitatud helinid. Teatrimaja barokliku atmosfääri on kujundanud teatrikunstnik Iir Hermeliin ning muuseumihõnguline sisekujundus peaks pakkuma üllatusi juba garderoobist alates.

Lydia Koidula "Kosjakased" 1870. aastal.

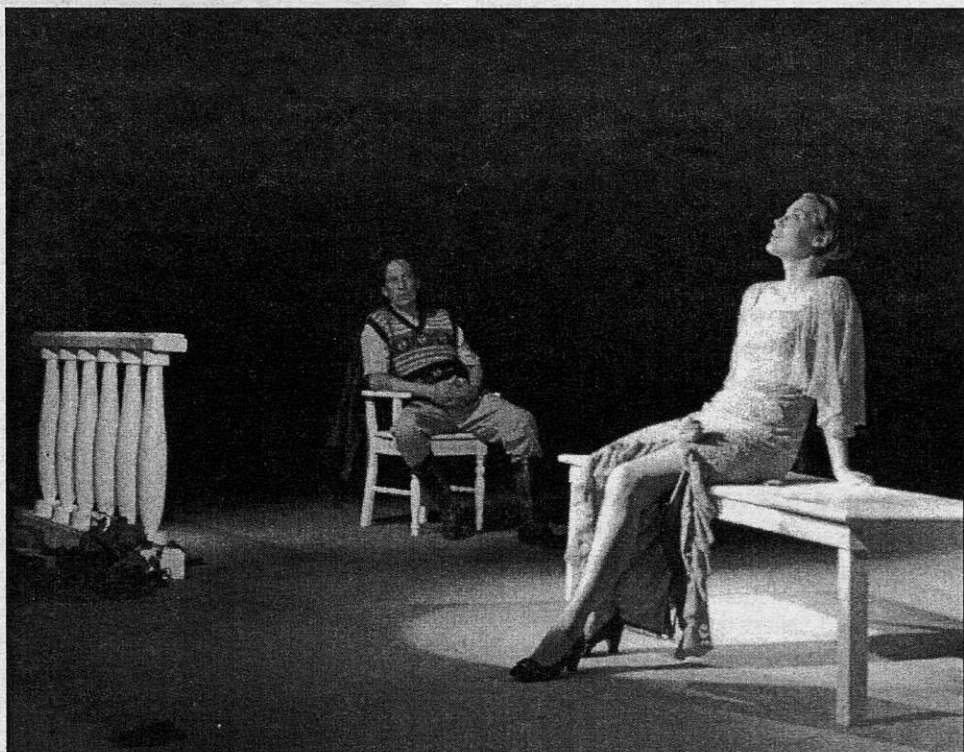
Nukuteatri juubilar

Pühapäeval, 1. oktoobril saab 50-aastaseks Eesti Riikliku Nukuteatri kauaaegne näitleja Are Uder.

Are Uder õppis Viljandi kultuurikoolis puhkpilliorkestri juhtimise erialal. Teatrisse sattus Are Uder juhuslikult: rahvateatrisse Käpik etendust vaatama tulnud Ferdinand Veikele jäi Are silma ja kuna nukuteatrisse oli vaja juurde noori inimesi, kutsutigi ta teatrisse – esialgu küll lavapoisiks. Esimene lavaroll sündis Tuu-Tikina lavastuses "Muumimüinasjutt" 1974. aastal. Täna on teatris olnud 28 aastat.

Are Uder on kaasa teinud paljudes lavastustes. Meeldejäätavaks peab ta ise "Pessis ja Illuusias" mängitud Tigu (1982), "Gulliver ja Gulliveris" talumehe rolli (1987), vana pottseppa lavastuses "Saladuslik tsirkus" (1997), viimastest lavastustest aga Ajakeera-ja rolli "Haldjaõös". Lisaks nendele on Arele südamelähedased lavastused, mis mõeldud mudilastele, nagu "Tõntsa-Täntsä", "Luikede Järv" ja "Pöial-Liisi".

Are Uder põhjendab oma nii pikka nukuteatris olemist lihtsalt: "Kui oled kümme aastat nukuga tegelenud, siis hakkad seda teatrit armastama. Algul pole see tunne sügav, aga mida aeg edasi, seda rohkem armud oma töösse ja seda rohkem hakkad mõistma nukuteatrit kui ühte kunstiliiki."

Madis Kalmet (Mattias) ja Epp Eespäev (Naima).

FOTOD HARRI ROSPU

Concerto Grosso alustas suurejooneliselt

ALBERT TRUUVÄÄRT

Küllap igaüks, kes toimetab muusikaelus mingi idee nimel, unistab isekeskis Suurest Kontserdist. Seal sünniks midagi tõelist ja seal esineksid Nemed, kes on talle isiklikult otsekui tuletorniks. Selle nimel ollakse valmis palju tööd tegema ja ettevõtmine võib olla majanduslikult kasvõi hullumeelne. Concerto Grosso alustas 21. septembril oma tänavust hooaega just millegi selletaolisega.

18. Sajandi Orkester on palju enam kui lihtsalt üks tipptasemel muusikute koosus – ta on omaette mõiste, mis kannab terve ajajärgu püüdlusi. 1960. aastatel sündinud uus interpretatsioonisuund, mille ideaaliks on kõrvuti paljuaieldud ajastutruudusega ka lihtsalt spontaanne ja vahetu musitseerimine, keskendus Hollandis ja Belgias algset barokkmuusikale. 1970. aastate lõpul jõudsid need muusikud aga ikka sagedamini ka Viini klassikuteni ja hakkasid “akadeemikutelt” nende standardrepertuaari üle võtma. Frans Brüggeni 1981. aastal loodud orkester lõi eriti Haydni, Mozarti ja Beethoveni, hiljem aga ka Schuberti ja Mendelssohni orkestriteoste esitamisel täiesti uued standardid.

Ajastu pillide või koopiate kasutamine on tänaseni selle suuna kaubamärgiks ja see annab esitustele nende intensiivse ja ümardamata kõla. Pillid omakorda nõuavad teistsugust mängutehnikat ja võimaldavad sageli helilooja ettekandehüste palju täpsemat jälgimist, mistõttu on palju räägitud ka autentsest esitusest – muusikat püütakse ette kanda just nii, nagu see omal ajal kõlas.

Tänaseks sallitakse pillide osas siiski ka kompromisse ning kui päris täpne olla, siis soleerib ka **Thomas Zehetmair** ajastu pillidel mängiva orkestri ees kaasaegse viiuliga. Kas tema Stradivarius aastast 1728 polegi siis barokkviul? Tegelikult mitte, sest maailmas on üksainus kaasaegsete nõuete järgi ümber ehitamata Stradivarius ja seda hoitakse New Yorgi Metropolitan muuseumis kuulikindla klaasi all. Üldiselt on vanadelt meistritelt säilitatud vaid pilli kõige väärtuslikum osa – kõlakast. Siiski tõmbab Zehetmair oma pillile soolakeed (nagu neid kasutati veel XX sajandi algul), vahetab roobi ning kasutab tänapäevast kergemat poognat, saavutades nii orkestriga ideaalse kõlatasakaalu. Sellise pilliga on ta salvestanud näiteks Bachi sooloteosed. Zehetmair on väga hinnatud ka tänapäevase viiulumuusika esitajana ning ta on praegu modernse ja ajaloolise interpretatsioonisuuna üks edukaim sünteesija.

Autentsest esitusest enam kuigipalju ei räägita ja üks see üks pettekujutus ongi. Mis loevad omaaegsed vahendid, kui esitajad ja kuulajad on tänapäevased! Selle esituslaadi ideoloogid rõhutavad väga olulisena ka järgmist paradoksi: me võime ideaalis küll kõik taastada – pillid, kõla, tempod, dünaamika, peenimadki ettekandeniüansid –, aga iialgi ei saa me taastada olukorda, kus teosed, nagu Mozarti kontsert või Beethoveni sümfoonia, kõlasid kuulaja jaoks uue muusikana. Ometi lõi helilooja need just esma- ja tõenäoliselt ka ainukordseks kuulamiseks, ning need pidid kuulajat üllatama, šokeerima, pingestama ootamatu ja senitundmatuga. Täna kuulab enamik neid teoseid kui ammuseid tuttavaid, teades ette kõiki helilooja lahendusi ja millestki üllatamata.

Paljud meist tunnevad lisaks veel mitmeid suurepäraseid esitusi ega tule kontserdile kuulama mitte teost, vaid seda, “kuidas tema seda lugu teeb”. Nii muutub esituskunst snooblikuks ja interpreedikeskseks.

Teisalt on väär uskuda, et kui muusik taotleb “autentset” (täna öeldakse mujal pigem *historically informed*) esitust, püüdleb ta seega millegi “objektiivse” ja “tõese” suunas. Kõik, mis seotud pillide, tehnika, artikulatsiooniga, on siiski pelgalt vahendid, keel, mitte väljendus ise. Ka ajastuteadliku interpretatsiooni tegelikuks eesmärgiks on võimalikult hästi omandada muusikaline keel selleks, et vabalt ja vahetult väljendada oma kaasaegsele kuulajale iseenast. Ajatu ei avane muusikas mitte enese taandamise kaudu – väljendada suudab muusik üksnes seda, milleni ta eneses on jõudnud.

Thomas Zehetmair on suur muusik, kelle puhul me ei jää imetlema tema käsitöö täiuslikkust. Inimesena äärmiselt lihtne ja tagasihoidlik, avaneb ta oma pilli kaudu. Tema muusikaline kõnemanee on ebatavaliselt intensiivne, koguni ründav: ta ei lase kuulajat hetkeksi lahti ja juhib tema hingamist, kuni on saanud oma jutu räägitud. See võime on tal fenomenaalne ja teda kuulates võid tõesti unustada, et oled mängitavat varemgi tundnud.

Oma kontsertide kohta on Mozart ise öelnud, et need on “midagi liiga raske ja liiga kerge vahepealset; väga säravad, kõrvale meeldivad, samas mitte tühised. On kohti, millest võivad rahuldust saada vaid asjatundjad, ometi jäävad ka vähikud nendega rahule, mõistmata ise, mispärast.” Just selline sissejuhatus kontserdile (ja oma avaosas ühtlasi ka lõplik akustikaproov) oli Zehetmairi mängitud IV viiulikontsert – sädelev ja mitte nii kontsentreeritud kui Mozarti sümfooniad; täienisti haarav, ent mitte oma tõsidusega.

Sinfonia concertante, kus koos Zehetmairiga soleeris **Ruth Killius** (vioola), avas aga Mozarti muusika kõik mõõtmed ja sai kontserdi kõrghetkeks. Paljud kõlakvaliteedid olid lausa rabavad, kõige enam aga kahe solisti ja orkestri helikõne orgaanilisus. Sellise tundlikkusega võivad oma muusikalisi fraase vahetada üksnes väga lähedased ja üksteist süviti mõistvad inimesed.

Kuid Zehetmair dirigendina, nagu ta Beethoveni VII sümfoonia üles astus? Põhjalikult oma käsitöökunsti õppinud “päris” dirigendid kohtlevad temaatilisi üldiselt irooniaga. Ja kuulajal on tõesti raske aru saada, kuivõrd Zehetmairi omapärane žestikulatsioon muusikuid aitab ja kuivõrd on lihtsalt tegu “isemängiva” orkestriga. 18. Sajandi Orkester on sedavõrd edukas, et võiks külalisdirigente valida absoluutsete tippude hulgast. Kuid ükski kandidaat pole seni leidnud muusikute üksmeelset heakskiitu, mida selles orkestris vajatakse. Zehetmairiga algas nende kontakt 1996. aastal Beethoveni Viiulikontserdi esitusest ja ühtäkki olevat olnud kõigile selge: kui keegi, siis tema. Miks on siis orkestrantide ja dirigentide ettekujutus sellest kunstist nii erinev? Või tahetakse koos kõige muuga taaslustada ka XIX sajandi alguse dirigenditööd? Võib ju arvata, et Zehetmair on vähemalt sama hea dirigent, kui oli Beethoven ise oma parimatel aegadel. Aga ikkagi, miks mitte Abbado?

Beethoveni sümfooniad on sündinud “dirigendimuusika” algusaegadel ja dirigeerimiskunsti nurgakivi sai neist alles tagantjärele. Mulle näib, et täna toimub meie silme all selle kunsti taandumine – ühelt poolt aheneb repertuaar, mida tahetakse vanal kombel esitada, ja teisalt otsitakse musitseerimise alternatiivseid vorme, kus dirigendi roll on hoopis teine kui Toscanini või Karajani ajal. Võibolla oleks mõne teise dirigendi virtuoosne käsitöö aidanudki seda orkestrit kiriku raskes akustikas veel perfektsema rütmilise täpsuse suunas. Zehetmair on samas lihtsalt suurepärase juhina, kelle ülesandeks on muusikalise idee genereerimine ja delikaatne suunamine ning kes orkestrantide endi spontaanset väljendust alla ei suru, vaid esile aitab ja koordineerib.

Orkester on ju sootsiumi mudel – meenutatagu vaid Fellini “Orkestriproovi” (1979). Kui Haydni, Mozarti ja Beethoveni orkester oli oma vaimus Rousseau’ ja Voltaire’i ajastu produkt, siis selle orkestri juured on 1960. aastate tudengimässude ajas – pange tähele, kui suur osa neist muusikuist, Frans Brüggen sealhulgas, olid 1966. – 68. aasta paiku oma kõige vihasemas eas! See aeg mässas kopitanud hierarhiate vastu, milles väikeste türannide ja mõtte-laiskade alamate loovus ühtviisi kärbuvad (Fellini hilinenud grotesk veel vaid irvitab selle üle). Ja see aeg lihtsalt pidi sünnitama XIX sajandi dirigendiorkestri asemele mingi uut tüüpi koosluse. Liiga harva on märgatud vanamuusikalikumuise vaimset seost “lillelaste põlvkonnaga”, ning ma usun mõistvat, miks **Sieuwert Verster**, 18. Sajandi Orkestri direktor, armastab oma kollektiivi ja tema peadirigenti võrrelda Rolling Stonesi ja Mick Jaggeriga.

18. Sajandi Orkester on oma valdkonnas üpris ainulaadne sotsiaalne koosus – kui soovite, kaasaegse liberalismi kaunis ja idealistlik kehastus. Frans Brüggen kutsus 1981. aastal kokku oma head sõbrad ja mõttekaaslased. Kõrvuti eakaaslastega ka hulga andekaid jüngreid, kellel on nüüd lastud loomulikult teel liidrite hulka tõusta, nagu näiteks praegune kontsertmeister, kanadalane **Marc Destrubé**. Ligi 20 aastat on seltskond olnud ebatavaliselt püsiv ja sisemise positsioonisõja puudumine on selle üks tagatis. Samuti ei lase nende tööriitm – neli projekti aastas – energial maha käia. Orkester on uhke ka oma palgasüsteemi üle: pärast iga kontserdireisi lihtsalt jagatakse tulud omavahel – võrdsest, oled sa siis teine fagott või dirigent, vahet pole.

Juhiteema lõpetuseks: Frans Brüggen on hiilgav solist ja ülimalt hinnatud ansamblipartner. Inimesena samas parasjagu nii suur, et tahab ja suudab oma orkestris (tegelikult ansambelis) olla tõeline *primus inter pares*. Thomas Zehetmairi kohta käib just seetõttu ja nii on ka orkester ta omaks võtnud. Beethoveni Seitsmes oli minu meelest erakordselt hea: vahetu, ehtne ning samuti otsekui uus. Ja mällu ei jää see mitte Zehetmairi, vaid 18. Sajandi Orkestri esitusena. Kõik mu mõtisklused läksid aga liikvele küsimusest isendale: miks pole ma iialgi kuitahes hea sümfooniaorkestri musitseerimises kogenud nii palju rõõmsat ja vabastavat energiat?

TOOMAS SIITAN

Nahkhiir, meteoriit ja Nokia

Hilissuviseid ooperimuljeid

Bayreuth

Wagneriaanidest palverändurite pühapaik Bayreuth ja festivaliaegne elu selles armsas Saksa väikelinnas meenutab juba ise ooperit. Kulissideks puhas, arhitektuuriselt võluvalt eklektiline segu barokist tänapäevani; episoodides peamiselt teenindajate funktsioonis linlased ise; tegelasteks eranditult jõukas ja mitte iialgi ruttav publik; peategelasteks lauljad, dirigendid, orkestrandid, lavastajad, kunstnikud, festivalikorraldajad ja teised salapärsed asjamehed; ja muidugi diiva ise – Richard Wagner *Superstar*.

Richard Wagner, pitsisöber. KARIKATUUR

Ooper pole ainult see, mis etendub laval, ooper käib ka kulisside taga. Hetkel on kuum teema festivali tulevane kunstiline juht. Praegune, Richard Suure pojapoeg Wolfgang Wagner (80), kes on juhtinud pidustusi pool sajandit, tahab ameti maha panna. Kuid ta on nõus andma oma mantli vaid sellele pärijale, kes on lojaalne talle ja tema valitud suunale. Wolfgangi väljavalituks on temast tunduvalt noorem Gudrun Wagner, tema väljavalitu ka privaatselt – abielu kaudu. W. W. otsuse vastu on aga suur osa suguvõsast, mõjukatest lauljatest ja wagneriaanide konservatiivne tiib. W. W. ähvardab jätkata kuni hauani, kui ta oma tahtmist ei saa. R. W-l oleks küllaga ainet haaravaks ooperiks.

On arvukalt Wagneri-austajaid, kes veevad kogu festivaliaja Bayreuthis, elavad kallites hotellides ja vaatavad kõiki etendusi, mis on vähemalt kümneks aastaks ette välja müüdnud. See hoiab pilethinnas äärmiselt kõrge (tänavu maksis üks pilet üle 3000 krooni) ja see tõuseb ilmselt veelgi.

Festivalitraditsioon sai alguse 1876. a. "Nibelungide sõrmuse" tetraloogiaga, millega avati Wagneri kontseptsiooni järgi ehitatud ooperiteater Bayreuthis. Maailmas täiesti ainulaadse teatrimaja idee pole mitte kuskil hiljem leidnud järgijaid ja on seega jäänud veidraks unikumiks, hoolimata Wagneri kui suure ooperireformaatori mainest. Orkestrid on sügav ja kaetud hiiglaslikku suflöörpulti meenutava kaarja kattega, mis jätab orkestri ja dirigendi publikule nähtamatuks ning pillihelid jõuavad saali läbi kitsa pilu. Uskumatu, kuid sellega ei kaasne akustilisi probleeme – orkester on kuuldav ja auditiivne pismategi nüanssideni.

Mis võiks olla niisuguse lahenduse mõte? Ilmselt see, et orkestrandid ei häiriks publiku visuaalset tähelepanu, mis saab sel moel keskenduda ainult laval toimuvale; muusika

kostub aga otsekui irreaalsetest sfääridest, omandab nägemismeelega kombineerituna võimsa ja üldistava jõu. Muusikateater, kus muusika on tinglik ja teater reaalne. Tuleb tunnistada, et on päris nauditav seda etendusel kogeda. Nagu kinos filmi vaadates, selle vahega, et Festspielhausis on esitus loomulikult *live*. Etenduse lõppedes tulevad orkestrandid lavale kummardama ja me näeme, et nad ei ole frakis, vaid kannavad teksasid ja T-särke. Võluv elitaarsuse ja demokraatia kokteil.

Festivalikülalastaja, kel on võimalus vaadata vaid ühte etendust (nagu minul), võiks päeva Bayreuthis planeerida umbes niimoodi: ärgata piisavalt vara, et jõuda kella kümneks Wilhelmine teatrisse, kus on tasuline ekskursioon ja poole tunnine filmiprogramm. See on jalustrabavalt kaunis barokkteater (kus, muide, filmiti "Farinelli"). Seejärel Wagneri muuseum Wahnfried, millele tasub pühendada vähemalt paar tundi, et ära näha kõik, helilooja isiklikest esemetest ja kirjavehetusest kuni ulatusliku festivali ajaloo väljapanekuni. Kindlasti peab mõne minuti hardalt peatuma Meistri haua juures häärberi pargis. Wahnfriedi naabruses asub maja, kus suri Wagneri äi, suur Liszt. Ja ongi lõuna käes.

Hiljemalt kella kolmeks tuleb selga panna smoking ning liituda pidulikult riietatud seltskonnaga, kes jalutavad märke Festspielhausi juurde läbi linnaosa, kus tänavad kannavad Wagneri ooperite või nende tegelaste nime. Teatriõuel on tähtis vahuveini mekkides ringi jalutada, sundimatult vestelda, püüda jääda arvukate kaamerate ette ja heatahtlikult muia õnnetute üle, kel ei ole piletit. Kell kolmveerand neli tuleb koguneda rõdu ette, millelt vaskpillimängijad esitavad esimese kutsungi. Tohib aplodeerida. Saali sisenetakse peale teist kutsungit, viisakalt oodates, kuni need, kel koht saali keskel on oma tooli leidnud.

Etendus algab sekundipealt kell neli. Ehkki istmed on kõvad ja ebamugavad, ei ole viisakas niheleda ega alatasa asendit muuta, sosistamine on keelatud ja kava või kommipaberitega krabistamist karistatakse hukkamisega – vähemalt lubavad seda karta mürgised pilgud ja sisin, mis selletaolisele tegevusele järgnevad. Vaatuse lõpus plaksutatakse viisakalt, kuid lühidalt. Kui teise vaatuse lõpus lendab kümmekond minutit saali ja lava vahel arusaamatul kombel sinna sattunud must nahkhiir (nagu juhtus 5. augustil), siis tuleb kujutleda, et see on lavastaja leiutatud geniaalne valge luige kontrakujund. Vaheajal on tore kiita teatritehnika arengut, mis võimaldab nii elutruu elektroonilise viguri valmis meisterdada ja liikuma panna. Kui sama närviline nahkhiir jätkab enne kolmandat vaatust veel pimendamata saalis oma tiire ja osutub ehtsaks, siis peab lihtsalt teesklema, et teda seal ei ole.

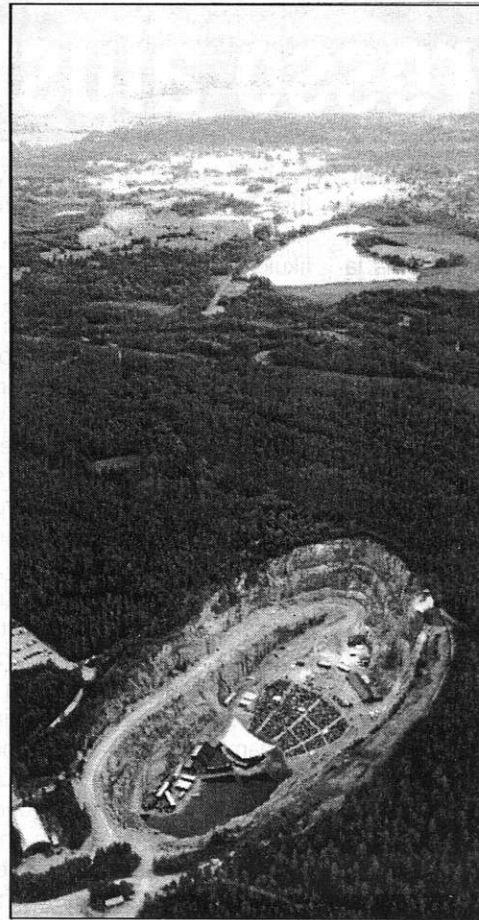
Vaheaegade pikkus on täpselt tund, mille jooksul võib söömas käia arvukates teatrit ümbritsevatel restoranides või lihtsalt osta *wurst und bier* ja kaunis pargis jalutada. Etendus lõpeb hilja, "Meistersingerid" näiteks kesköö paiku. Oluline on lõpuaplaus võimalikult pikaks venitada, et tänada esinejaid ning näidata oma head maitset ja kompetentsust. Ooperiõhtu ei ole sellega veel kaugelgi lõppenud – publik jalutab nõlvast alla ja ummistab kõik väikelinna restorane. Ettenägelikumad ja jõukamad on reserveerinud kohad Lendavas Hollandlases, sest sinna ilmuvad peatselt õhtu solistid ja maestri. Nii näeb ette libreto.

Et kas ma etendust üldse nägin? Nägin, nägin "Lohengrini". Kõik oli minu arvates perfektne, alates orkestrist ja lauljatest ning lõpetades tehnilise teostuse ja valgusrežiiga, veenis nii Keith Warneri lavastus kui noore dirigendi Antonio Pappano muusikaline tõl-

gendus. Ning kujunes veendumus, et Wagneri oopereid tohibki lavastada ainult Bayreuthi Festspielhausis. Ilma võimaluseta regulaarselt festivali külastada pole aga aus arvustada või hakata ühe etenduse põhjal üldistusi tegema. Etendus, mis toimub etenduse ümber, on igatahes sama põnev, ootamatu ja ainulaadne.

Dalhalla

Kolmsada kuuskümmend miljonit aastat tagasi sadas Maale hiiglaslik meteoriit, mille tagajärjel tekkis Kesk-Rootsis Silja järv ning seda mitmesaja kilomeetri raadiuses ümbritsevad tuhanded maalilised järved, mäed ja orud. Seitsme kilomeetri kaugusel väikelinnast Rättvikist asub vana kuuekümmend meetri sügavune lahtine liivakivikaevandus, mille seintel võib veel praegugi näha, kuidas kolossaalsed jõud kivimikihte on murdnud. Nelikümmend aastat kestnud kaevandamine lõpetati 1990. aastal ning neljasaja meetri pikkusele ja saja seitsmekümne viie meetri laiusele ovaalsest august edaspidi saama jäätmeheidla.

Kuid endine ooperilaulja Margareta Dellefors nägi selles amfiteatrit, ideaalset ooperifestivali paika. Dellefors murdis läbi bürookraatiabarjääridest, hankis raha, lasi ehitada lava ja tribüünid 3500 vaatajale ning juba 1997. aasta suvel etendus Dalhallas Wagneri "Ringi" kontsentraatversioon. Lisaks festivalile esinevad siin orkestrid, koorid, solistid, rock- ja folkansamblid, tantsutrupid ning korraldatakse tulevargietendusi.

Sel suvel olid festivalile kutsutud Rootsi Kuninglik Ooper, Savonlinnan Oopperajuhlat ja Läti Rahvusoper. Kavas olid Verdi "Saatused jõud", Puccini "Turandot", Donizetti "Lucia di Lammermoor" ja galakontsert.

13. augustil nähtud lätlaste "Lucia" oli Riia uhke ooperimaja toodangule iseloomulik etendus: võimsad vokalistid (Sonora Voice, Warren Mok, Samsons Izjumovs jt.), hea orkester leedulase Gintaras Rinkevičiuse agarl juhtimisel, praktiliselt olematu lavakujundus, markeeritud ja küllaltki staatiline lavastus ning lubamatult lohakas valgusreži.

Rinkevičius juhatas etendust atleetlikult ja väljendusrikkalt, ehkki tundub, et tema isikupäraks on läheneda esitatavale muusikale "vertikaalselt", st. tegeleda innukalt sellega, mis just parasjagu käsil. See aga muudab tempoalikuks sageli põhjendamatult kontrastseks ja seab lauljad olukorda, kus on vä-

ga raske juhtida fraasi vokaal- ja hingamisloogikast lähtudes.

Sonora Voice, kes on ka meie publikule tuttav Violetta ja Alcinana, asetab Lucia tuttavaid vokaalseid ja mängulisi maneere kasutades oma kannatavate-õilsate-hüsteeriliste kangelannade galerisse. Koos hiinlasest tenori Warren Mokiga moodustasid nad toreda võistulauljate paari, kelle vokaalne vigurlend ja detsibellid vastasid suurepäraselt itaalia ooperi esteetika austajate ootustele. Samson Izjumovs seevastu lähenes oma partiile sisuliselt, häälega tarbetult eputamata, ja langes sellega peategelaste ansamblist õnneks välja. Kõrvalosatäitjad ja koor täitsid oma rolli hästi, esinedes riialastele omase jõulisuse, täpsuse ja sãraga.

Mis puutub lavastusse, siis siin oli delikaatselt jäädud tagaplaanile ning teadlikult välditud karakteriloomist, suhete analüüsi ja veenvat kontseptsiooni, et peatähelepanu langeks muusikalisele interpretatsioonile, see on lauljatele ja dirigendile. Võin õnneks kinnitada, et nähtud "Lucia" ei ole Riia Ooperiteatri tüüpilisim lavastus.

Järgmisel suvel on Dalhalla ooperifestivalil rahvusoper Estonia Verdi "Traviata" kahe etendusega.

Helsingi

15. septembril oli Soome Rahvusoperis Aulis Sallise ooperi "Kuningas Lear" maailma-esietekanne. Saalis istusid Soome president ja teised võimukandjad, muusikud, teatralid ning ohtralt teatrijuhte, agente ja kriitikuid kõikjalt maailmast. Sallise kuues ooper toodi publiku ette enesestmõistetava suurejoonelisusega. Komplekteeriti ideaalne lauljate koosseis: Salminen, Hynninen, Silvasti, Tiilikainen, Tiihonen, Paasikivi, Piira jpt. Muusikaline juht oli rahvusvahelise haardega Okko Kamu, lavastajaks ooperitsunfi avastus Kari Heiskanen (lõbimurre Savonlinnas "Pajatsite" ja "Talupoja auga"), kunstnik kogenud Markku Hakuri.

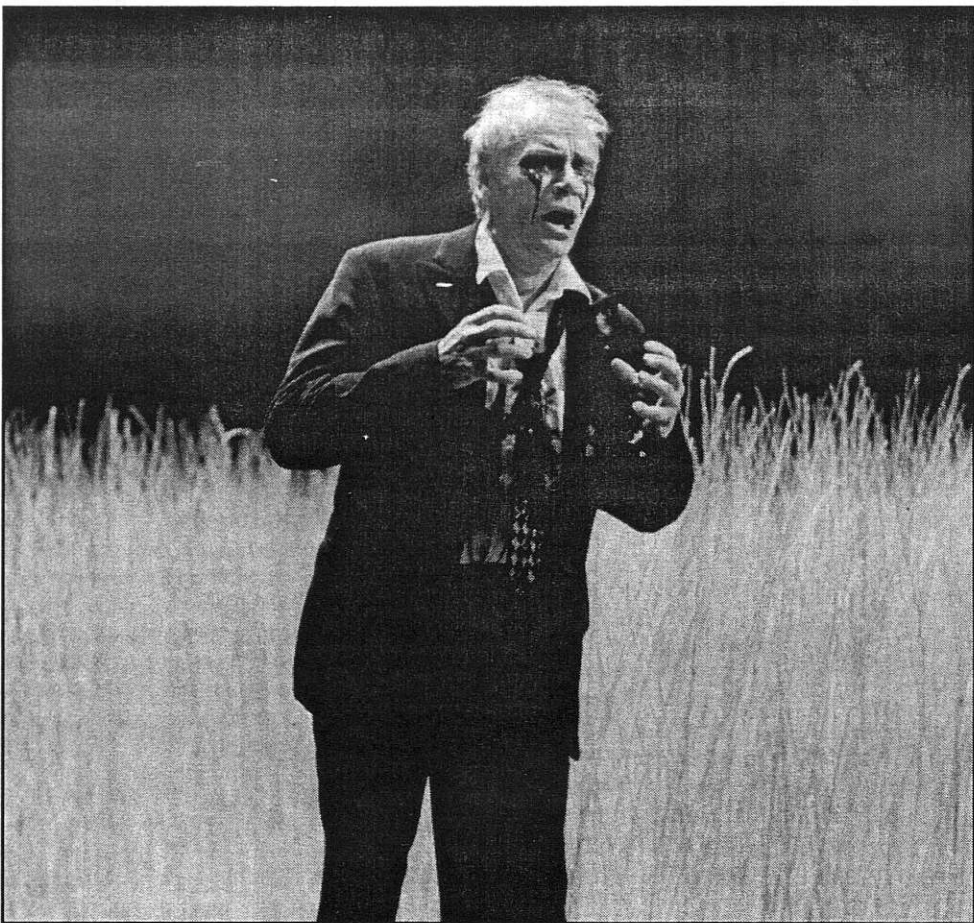
Kõik Sallise ooperid ("Ratsamees", "Punane joon", "Kuningas läheb Prantsusmaale", "Kullervo" ja "Loss") on seni olnud edukad nii rahvuslikus kui rahvusvahelises mõõtkavas. Neid on esitatud Savonlinnas ja Helsingis, aga ka Saksamaal, USA-s, Inglismaal, Prantsusmaal, Venemaal ja muidugi Eestis ("Punane joon" Soome Rahvusoperi külalis-etenduste programmis 1982. ja "Ratsamees" A.-E. Kerge lavastuses 1991. aastal).

Idee luua Leari-aineline ooper, mis on viieteistkümnendele kirjanduslikule materjalile loodud muusikaline lavateos, sai Sallinen prantsuse lavastajalt Philippe Godefroidilt, (tema lavastatud on meie "Salome"). Libreto autor on helilooja ise.

Ooperi esmaesitusel viibimine on väga põnev kogemus, kuna ei tea iial ette, mida pakub järgmine sekund kõrvale või silmale. Tuntud teose puhul on muusika ja tekst ju peas, huvi pakub materjali tõlgendamine. Ka Shakespeare'i "Lear" on klassika-raudvara – tuntud, loetud, nähtud. Minu eelkogemus sisaldab kõike aastate jooksul (ala)teadvusesse ladestunud ja etenduselt ootan veenvat kinnitust oma arusaamistele või valmistun salamisi pakutavat halastamatult eirama, juhul kui mulle julgetakse serveerida millegi minus kinnistunud rüvetamist, naeru- või alavääristamist.

Muusikat sõnades kirjeldada on tänamatu tegevus, kuid etendust kuulanuna sõandan kinnitada, et "Leari" partituur on küpse meistri filigraanselt orkestreeritud teos, tulvil meloodilisust, reljeefseid karaktereid, dramatismi, lummavaid olustiku- ja looduspilte, ning hästi jälgitava vormiga. Puudub tühi efektitsemine, iga hinna eest meeldidatamine ja sihilik "modernsus". See on väga aus muusika.

Lavakujundus on lakooniline: mit-

Hynninen (Krahv Gloucester) on suuteline ühendama sõnalise ja vokaalse mõtte tämbrilise ja plastilise tunnetuse ning meisterliku näitlemisega ja see mõjub relvitukstegevalt orgaaniliselt.

STEFAN BREMER

mekümne uksega, vajadusel transformeeritav ringmüür ningapid, kuid täpsed lisetailid riputiste ja butafooria näol. Erieffektidega pole liialdatud. Kostüümid on ajastueklektilised ega pretendeeri mingile kujundi- või värvidramaturgiale, ent ei ärrita ega häiri samuti.

Orkester Okko Kamu juhatusel oli suurepärase, jagades publiku visuaalset ja akustilist tähelepanu dünaamikaga mängides täpselt nii, nagu heliloojale terviku huvides vaja (Sallise dramaturgiande veelkordne tõestus).

Nimiosaline Matti Salminen on nii võimas ja isikupärane lauljanatuur, et tema massiivne kuju ja tuttav nägu ei lubanud peaaegu hetkekski unustada, et laval on Salminen, kes kehastab Leari. Hea näitleja, erakordse laulja ja publiku lemmikuna pälvis ta ooperi lõppedes võimsaimad ovatsioonid. Lilli Paasikivi lauldud Cordelia oli veenev ja veatu igas stseenis, eriti aga muusikaliselt ääretult mõjuvas lõpuuetis Salmise Leariga. Kahe probleemtütrega Gonerili ja Regani rolli oli helilooja andnud kahele sopranile, vastavalt Taina Piira ja Kirsi Tiuhonen. Mõlema lauljana sooritus oli vokaalselt laitmatu, kuid nende pahelisus oli mängitud liiga silmnähtavaks ja seega tavaliseks (ilmselt lavastaja taht, sest vokaalpartii võimaldanuks kujutada kirgi ka varjatult ja luua rafineeritud karakterid).

Ooperikunsti selle kõige paremas tähenduses demonstreeris aga kolm meest: Jorma Hynninen, Sauli Tiilikainen ja Jorma Silvasti. Hynninen (Krahv Gloucester) on suuteline laval ühendama sõnalise ja vokaalse mõtte tämbrilise ja plastilise tunnetuse ning meisterliku näitlemisega ja see mõjub relvitukstegevalt orgaaniliselt. Tiilikainen hiilgab võimega kujutada Edgarit vajadusel kas liigutav-ebardliku hulluna või (oma kuulsaid lokke demonstreerides) õilsa, kuid järeleandmatu aadlikuna. Silvasti ilmselt naudib võimalust kujundada vahelduseks helesinistele tenoriroolidele Edmundist salakaval, eemaletõukav ja võimuahne intrigaanist värdjas. Ja ta teeb seda nii hääle, keha kui hingega. Duett, milles esinesid Gloucester (Hynninen, Savonlinna ooperifestivali kauane kunstiline juht) ja tema poeg Edmund (Silvasti, Savonlinna tulevane kunstiline juht), oli armsalt sümbolne teatempel kollegiaalne üleandmine ilma mitmemõtetelise alltekstiga. Laval oli kaks teineteist väärivat kõrgprofessionaali.

Publik pargas tegijaid teenitud aplausi ja

braavohüüetega, kuid oli kaugel ekstaasist või millestki sellisest, mida arvustaja peaks kirjeldama "aplaus, mis ei tahtnud lõppeda", "publik tõusis vaimustunult püsti" vms. Oldi viisakad ja mindi rahulikult koju. Kvaliteediga ollakse harjunud, seda peetakse endast mõistetavaks.

Soome ooper (institutsioonina ja mõistena) elab hästi. Järgmisest hooajast teatrijuhi-na alustava Heikki Korhose sõnul on tema töölaual viisteist uut soome ooperit, mille hulgast tuleb teha valik.

Tallinnale lähim ooperimaja asub Helsingis. Lähim vahemaa tõttu (Tartu on ju üle kahe korra kaugemal), kuid jahmatavalt kaugel, kui hakkame võrdlema moodsat teatrimaja laguneva seltsihoonega või seal loodud loomingu-lingimusi/võimalusi ja rahastamist siinse ähmase eksistentsiga. Jah, soomlased räägivad võrdse uhkusega nii Nokiast, Sibeliuselt ja Häkkisest kui Sisust, Sallisest ja Salost. Idenditeet. Väärikus. Hinnangutarkus. Uhkus. Nokia.

NEEME KUNINGAS

Estonia "Carmeniga" Küprosel

Estonia alustas oma 95. hooaega eduka välisturnee Küprosel. 8. – 12. septembrini andsid solistid Riina Airene (Carmen), Nadia Kurem (Micaela), Aare Saal (Escamillo), koor ning orkester neli etendust Bizet' "Carmeniga" Paphose linnas. Kõiki etendusi juhatas dirigent PAUL MÄGI, kes jagab oma muljeid.

"Carmeni" praegune lavastus on olnud Estonia mängukavas kaks aastat. Nüüd on edule koduteatris lisandunud ka rahvusvaheline menu: mullu esineti Belgias, hiljuti tuldi suurejooneliselt Küprose turneelt. Kuidas sai meie kultuuripoliitika situatsioonis võimalikuks nii mahuka ja kuluka lavastuse viimine kaugele Küprosele?

Mul on hea meel, et pärast võõrusetendusi Belgias jätkus meie koostöö Belgia agentuuriga Idée Fixe; reis sai teoks tänu sellele, et meie lavastus on niivõrd meeldinud. Seetõttu peeti võimalikuks kulutada ka väga palju raha – vastuvõtja oli nõus katma kõik kulud. Eesti Vabariigi poolt meil toetust ei olnud. "Carmen" pälvis seal nii suure tähelepanu, et kohale tulid president, kaheksa ministrit ja ka Küprose linnapead. Kaks etendust olid välja müüdnud kohalikele elanikele ja teised kaks turistidele. Samuti kuulsime, et meid tuldi spetsiaalselt vaatama ka Liibanonist ja Iisraelist. Võib öelda, et menu oli kolossaalne.

Mida kujutab endast Aphrodite festival, mille raames "Carmenit" mängiti?

Aphrodite festival on keskendunud ühele produktioonile. Eelmisel aastal käis seal Moskva Suur Teater, üle-eelmisel Ungari Ooperiteater Verdi "Othello"ga. Seekord oli tegemist olulise rahvusvahelise üritusega, kus said kokku kolm väikest rahvast: küproslased, belglased ja eestlased, lisaks väljapaistvad solistid USAst, Prantsusmaalt ja Belgiast (Beatrice Uria Monzoni, John Bellemehr ja Metropolitan tenor Richard Leech). Estonlasi oli 150, nende hulgas solistid, orkester, koor, kunstnikud, samuti lavameistrid, kostümeerijad, grimeerijad jt. Poistekooris laulsid aga Küprose lapsed. Puutusime kokku rahvusvahelise seltskonna ja erineva kultuuritaustaga inimestega. Kuid koostöö laabus nii hästi, et kõigil etendustel oli ühtlaselt kõrge tase, mida tõendasid ka ovatsioonid.

Rääkige palun esinemispaigast sel imekaunil saarel ja vabaõhulavast, kus on esineda alati tunduvalt raskem kui ooperiteatri seinte vahel.

Kuigi tingimused on vabas õhus loomulikult komplitseeritumad, aitasid meid Küprosel meeldiv ilmastik ja õhustik. Esinesime eba-

harilikus kohas, ajaloolises lossikindluses, mida peetakse Richard Lövisüdame aegseks. Lava ehitati vee peale ja selle mõõtmed olid gigantsed – 40 meetrit! Ümberringi vesi, kaljud, imeline loodus, seljataga kindlus, see kõik andis võimsa inspiratsiooni. Orkester paigutati kolm-nelikümme meetrit eemale, solistid ja koor nägid mind ainult monitorist. Mina aga ei näinud kedagi, ainult kuulsin, kuidas nad enne laulma hakkamist õhku võtavad. Sellest hoolimata laabus kõik väga hästi – koostöö ja teineteisemõistmine oli haruldane.

Publikule pandi spetsiaalne tribüün, mis mahutas 3000 inimest, nii et neljal etendusel vaatas meid kokku ligi 12 000 inimest.

Uus esinemispaik, teised tingimused ning uued solistid eeldavad peaaegu uue lavastuse loomist...

Suurepärase töö tegi lavastaja Albert-André Lheureux, kes nägi suurt vaeva lavastuse taasloomisega. Töötasime 12-13 tundi ööpäevas, sest ettevalmistusperiood oli lühike. Kuid väsimus ununes tänu kaunile ümbrusele ja atmosfäärile.

Milliseid kogemusi annab selline turnee?

Meie solistid said end võrrelda maailma elitisolistidega – võisime tõdeda, et nende ja meie solistide vahele saab täiesti tõmmata paralleeli. Tähistava ja kuu all esinedes saime kätte selle haruldase tunde, mida tegelikult otsime – ideaalne ansambel, ideaalne üksteisemõistmine tekitab tohutu energia. Nüüd on põhiline raskus seda säilitada ja hoida Eesti karmides tingimustes, kus kultuur on üks viimaseid, millele toetavat tähelepanu pööratakse. Nauditakse küll kõiki suursaavutusi, mida kultuuris esineb sageli, kuid tihedamat ja tõhusamat toetust pole märgata. Loodan, et meie trupp võitis alanud hooajaks Küprosel kaasa päikese, mida seal oli küllaga.

Kas on oodata ka uusi välissõite?

Meid kutsutigi Küprosele tagasi. Sedapuhku "Nabuccoga", mis sobiks ideaalselt iidseesse õhustikku vana kindluse taustal. See oleks suurepärase võimalus selle ooperi etendamiseks vabas õhus.

ANNELI JAANUS

MÕJUNUD RAAMATUID

Olen silmaga õppija, pean ka muusikast täpselt arusaamiseks lugu kirja pildis lahka. See pole muusikainimesele ehk parim variant, aga nii ta on, ja muusikateadlase jaoks on asjal ka omad plussid. See tähendab, et olen alati eelistanud õppida raamatutest, loengutel-vestlustel kuuldu jääb ähmasemaks. Nii on mind oluliselt mõjutanud õpetajate rolli sattunud inimesed, keda ma iial kohanud pole, aga kelle raamatud sattusid kätte mingil olulisel momendil, kus nad mõtetele uue suuna andsid. Üks viimaseid selliseid oli Carl Dahlhausi "Muusikaesteetika", mida hakkasin lugema 1993. aasta suvel ja olen sest ajast saadik koos üliõpilastega ikka jälle läbi võtnud. Dahlhausi tekst on keeruline lugeda, ta hüppab ühelt mõttearenduselt assotsiatsiooni kaudu teisele, nii et juba lõigu lõpus on vahel raske mõtet kokku võtta. Järelemõtlemisel aga tekib juba lugejas endas järjest uusi assotsiatsioone. Selle raamatu mõjul hakkasin teisi Dahlhausi töid otsima ja lugema ning võin praegu julgelt öelda, et ta on minu mõtlemist muusikaloo üle väga oluliselt muutnud. Tema mõtetega haakusid umbes samal ajal loetud Leo Treitleri esseed muusikaloo kirjutamisest ning Peter Kivy esseed muusikafilosoofiast, ka Dahlhausi enda "19. sajandi muusika"

juurde jõudsin hiljem (see on puhas juhus, raamat ise on palju lihtsam kui "Muusikaesteetika"). Dahlhausi "19. sajandi muusika" aga on kindlasti jõudnud juba küllalt palju mõjutada eesti muusikaloost kirjutamist üldeldse, mitte ainult mind.

Ilukirjandusest mäletan samasugust tuhinat John Fowlesi avastamisel. Ilmselt sain ta olemasolust teada Loomingu Raamatukogus 1981 ilmunud "Eebenipuust torni" tõlkest, kuid rohkem on mees "Daniel Martin", mille järel otsisin raamatukogudest kõik, mis ma tema sulest leidsin (ta fantastilised lood nagu "Vagel" mulle siiski ei istunud). Miks ta tol momendil mulle nii oluline oli? Ta nagu vastandus teatud arrogantssele hoiakule, mis just tollal eesti kirjanduses vastu hakkas, et haritud kirjanik kujutas enda ümber liikuvaid inimesi lihtsate ja madalatena. Fowlesi inimesed polnud ehk "paremad", aga see maailm tundus keerulisem, huvitavam.

Veel üks kummaline lugemiselamus on mulle kauaks meelde jäänud ja see on seotud Aleksis Kivi "Seitsme vennaga". Kuigi olin koolieas suur lugeja, ei saanud ma millegipärast selle raamatuga kontakti ja jätsin pooleli. Hiljem, kui mu oma laps oli väike, lugesin talle palju ette ja võtsin "Seitse venda" uuesti kätte. Kõva häälega loetuna hakkas ta hoopis teisiti kõlama ja kõitma.

URVE LIPPUS

Lugesime seda paari aasta jooksul ikka uuesti ja uuesti. Võimalik, et ta sattus minu kätte esimest korda valel ajal, kui olin mõnes mõttes juba liiga suur, teises mõttes veel liiga noor. Aga võimalik ka, et mõni asi tahab häälega lugemist, loitsimist.

Lõpuks tahaksin mainida paari raamatut, mis lapseas said peaaegu pähe loetud ja läbi mängitud. Loomulikult olime pärast Astrid Lindgreni "Kalle Blomkvisti" lugemist oma tänava lastega Valged Roosid, paar aastat noorematest vendadest-õdedest said Punased Roosid (nad ei saanud veel päriselt aru, et neist tehti kehvem pool). Musketäride buum tuli meie tänavasse veidi hiljem koos prantsuse "Kolme musketäri" filmiga, kui tundsin end luuremängudeks juba veidi vanana, aga raamat sai hästi pähe ja mu kooliplika-päevik on täis õhkamist selliste romantiliste kangelaiste järele.

KONTSERDIPEEGEL

Eesti Kontsert alustas uut hooaega mahuka kontserdisarjaga "Sümfooniaorkestreid maailmast", mistõttu tabaski kuulajaid möödunud nädalal tõeline külalisorkestrite buum, millele omalt poolt aitas kaasa ka agentuur Concerto Grosso (Orchestra of the 18th Century Kaarli kirikusse tooja). Estonia kontserdimajas võis aga kuulata meie lõunanaabreid – Leedu Riiklikku Sümfooniaorkestrit ning Läti Rahvuslikku Sümfooniaorkestrit.

Leedu Riiklik Sümfooniaorkester esines Estonias (21. IX) Gintaras Rinkevičiuse juhatusel. Leedu kollektiivid on meil käinud varemgi ning näidanud end heast küljest, pettuda ei tulnud ka seekord. Välja arvatud ehk nendel, kes tahtsid kuulata kavalehel märgitud Saint-Saënsi Teist klaverikontserti ning avastasid esimeste helidega, et kõlab hoopis Beethoveni Viies klaverikontsert! Kuna ühtki märget kavamuutusest polnud, siis mõni ehk arvabki nüüd, et Saint-Saëns on Beethoveni epigoon (ka raadioülekande teadustaja olevat eetris raiunud kui rauda ikka Saint-Saëns!). Leedu orkester alustas esinemist rahvusliku helilooja M. K. Čiurlionise (1875 – 1911) sümfoonilise poeemiga "Metsas" (1900/1901). See kõlaski kui romantiliselt helisev maastikumaal ja asjaolul, et mõne puu tagant kippus mõni wagnerlik meloodiakäik välja piiluma, polnud suuremat tähtsust. Õeldakse ju, et puude tagant tuleb ikka metsa näha.

Beethoveni Viendat klaverikontserti Es-duur esitas leedu solist **Māza Rubackytė**, Pariisis asuva Euroopa konservatooriumi klaveriprofessor. Võrdlemisi hea pianist nii mängutehniliselt kui artistliku lavaisiksusena paistab vältivat kuiva akademismi. Juba esimeses osas võis tõdeda, et solist armastab suuri reetoorilisi žeste – Beethoveni puhul on see ka mõistetav. Kui avasõna karakterid olid klassikaliselt selged, siis teine sai rõhutatult romantilise värvingu, mis avaldus eelkõige tempovabadustes ning suurtes *rubatodes*. Ka see on Beethoveni puhul mõistetav – seisab ju tema muusika "ühe jalaga klassitsismis ning teisega juba romantismis". Energilise finaali temperamentne tõlgendus oli küll ütlemlata lennukas, kuid kohati tundus, et pianist pingutas pedalisatsiooniga veidi üle, sidudes pikad passaažid liiga paksult kokku. Seega oli leedu pianisti mängus küll beethovenlikku orkestraalsust ning ekspressiivsust, kuid samavõrra ka tõlgenduslikku pealiskaudsust.

Kontserdi teises poolas kõlas Maurice Raveli lavamuusika – teine süit balletist "Daphnis ja Chloë" ning kuulus "Boléro". Nüüd las kis dirigent oma emotsioonid justkui paisu tagant välja – suured teatraalsed žestid markeerimas veel suuremaid tõuse. Rinkevičius pingestas üha kiirenevaid temposid, võimendas kohati äärmuseni dünaamilisi kontraste ning kujundas sel kombel lavaliselt mõjuva poeetilise terviku. "Boléro" aga tuligi ettekandele koreograafilise stseenina, eks lühiballetina oli see mõeldud juba Ravelil. Kaks tantsijat, noormees ja neiu, ilmusid justkui tegelased eelnenud "Daphnisest ja Chloöst". Tantsulavastus andis üsna äraleierdatud muusikale igatahes palju juurde. Kokkuvõttes igati hea kollektiiv, ehkki Beethoveni klaverikontserti paistsid solist ja orkester mängivat justkui erinevas tõlgenduslikus ruumis.

Läti Rahvuslik Sümfooniaorkester esines Estonias (23. IX) **Terje Mikkelsen**i (Norra) juhatusel (LRSO peadirigent aastast 1997), kavas Kalsons, Mozart ja Mahler – seega mitmekülgne ja nõudlik programm. Hea orkester, leedu kollektiivist ehk reljeefsemalt kõlav ning paindlikumalt dirigenti jälgiv muusikute koosus. Ka lätlased alustasid oma heliloojaga, esiettekandena tuli Romualdas Kalsonsi (1936) "Kontsentriline kontuur". Teoses domineerivad alguses küllalt järsud lapidaarsed kujundid, neile vastandub aga kammerlikult läbipaistev episood ning sellele järgneb omakorda "dekadentlik" valsimotiiv. Kõik need segmendid jooksid läbi ühes ja samas depressiivses tundeskaalas – ilma suurema dramaturgilise arenduseta manipuleerimine kujundimängude ja -variatsioonidega.

Järgnes Mozarti "Sinfonia concertante" flöödile (**Ilze Urbane**), oboele (**Normunds Šne**), fagotile (**Reinis Burkins**) ja met-

sasarvele (**Viesturs Vardaunis**) Es-duur KV 297b hea stiilitõlgendusega esitus – väljapeetud ning liigse solistide efektitsemiseta, kuigi finaalis oluiks see ehk võimalik. Dirigent võttis avasõna küllalt mõõduka tempo, solistide ansambli ja orkestri kõlavahekorra mõjus väga loomulikult. Ka solistidegrupp ise oli sisemiselt hästi tasakaalus: rikka ning laulva tooniga eristus siiski metsasarv, kuid koosmänguliselt olid ühtlaseks lihitatud nii artikulatsioon kui fraseerimine. *Adagios* tõusid aga esiplaanile meloodiakujunduse voolujoonelised *legatos* ning finaalis eksponeerusid solistid ehk kõige esiletõstatumalt, sest järjestikuste variatsioonide ahelas tuleb neil ka järjestikku soleerida. Lõpuosa karakter kujunes mängutehniliselt küllalt keerulistele soolopisoodidele vaatamata siiski "õukondlikult" elegantseks.

Kontserdi teises poolas kõlas Gustav Mahleri Esimene sümfoonia D-duur (1888). Mikkelsen oskas veenvalt välja tuua Mahleri karakterite mitmeplaansilise ning samas vormida orgaaniliseks tervikuks pikki teemasid ja lugematuid kõrvalplaanide. Esimene osa kippus tempoliselt esialgu pisut seisma jääma, ka lõpukulminatsiooni ettevalmistamine võinuks olla vähe pikema hoovõtuga. Teine osa *Käftig bewegt* ühendas õnnestunud skertsoliku ning lendlilaadse karakteri. Siin oli kõigepealt "täies purjes" bravuuri ning siis toimus plastiline üleminek graatsilisele viini valsile, mis kõlas tantsulise kergusena nagu tõeline salongimuusika. Järgnevat "Leinamarssi Callot' maneeris" iseloomustab peen grotesk, kus loomad silmakirjalikult "leinavad" jahimehe matustel. Karikatuurne "matusemeleolu" teineses siin korraks vaikselt muusikaliseks irituseks, et siis juba varjamatult mažoori üle minna. Rohked soolorepliigid kõlasid orkestris selgelt ja reljeefselt, välja arvatud üks trompetite "kobistamine". Finaal *Stürmisch* kujunes kohe märkimisväärselt tormiseks – tegemist oli finaali esimese ning ülitemperamentse kujundisfääriga. Sellele vastukaaluks hakkas kõlama teine, romantiliselt mažoorne ning kirklikult kaunistatud plaan. Muusika dramatism ei kaotanud oma tunglevast karakterist midagi, uue kvaliteedina lisandus pateetiliselt heroiline moment. Veenvalt oli dirigendil ette valmistatud keelpillide polüfooniline episood, kust sai alguse ka suurejooneline tõus, mis viimaks vaskpillide säras jõudis juubeldavasse lõpukulminatsiooni.

Kokkuvõtte asemel tuleb märkida, et nii läti kui eriti leedu orkestril oli ootamatult vähe publikut. Võibolla on kolm sümfooniakontserti nädalas tööpoolest liig...

Eesti Rahvusmeeskoor esines Nigulistes (22. IX) **Jaani Eiki Tulve** juhatusel gregooriuse laulu ning varajase polüfoonika kavaga "Meditatio". RAMile polnud see esimene kord vana muusikat laulda – usutavasti on kuulajail meeles, et kaks aastat tagasi esineti Toomas Siitani juhatusel huvitava Orlando di Lasso programmiga; Tulvegagi on juba koos töötatud. On igati positiivne, et RAM ei piirdu vaid eesti koorimuusika sissetallatud radadega. Vanamuusika peaks RAMile tähendama sisemist uuenemist ning "Meditatio" õnnestunud kontserti kuulatas võis selles ka veenduda. Õieti oli see liturgiline muusikalavastus, kus valgetes rüüdes lauljad kolonnides kiriku külglöövides ja altari ette grupeerusid ning hiljem protsessioonina litaaniaid laulsid. Olgu see siis psalmoodia või hümnoodia, ühe- või mitmehäälsus – kõik kõlas pühendumise ja meditatiivse sisseelamisega. Muidugi võib detaile vaadates märkida, et "Jeremija nutulaulu" solist oli pisut ebakindel, kuid see-eest kõlas ühehäälselt hümn "Gloria in excelsis Deo" koorilt sujuvate *legatode* ja voolava meloodiakujundusega. Kontserti lõpetav litaania "Christus vincit" lausa rabas oma ootamatult aktiivse rütmipulsiga: esimene fraas läks sõna otseses mõttes nelja peale (kuigi taktimõõtu keskajal veel ei tuntud). Hiljem muutus meeter muidugi vabamaks, kuid lõpu paralleelsed kvindid mõjusid lausa kulminatsioonina, nii et tegemist oli koguni omamoodi muusikalise dramaturgiaga. Mis näib toonitavat mõtet, et iga hästi meenutatud "vana" ongi tegelikult juba "uus".

IGOR GARŠNEK

András Schiff: Bachi saab ja peabki mängima klaveril

2. – 5. oktoobrini toimub Tallinnas kahevooruline pianistide konkurss, mis on pühendatud J. S. Bachi 250. surma-aastapäevale. Sirp avaldab sel puhul kirjutise, milles Ungari päritolu tipp-pianist András Schiff otsib vastust küsimusele, miks pianistid mängivad nii vähe Bachi, ja arutleb Bachi muusika tõlgituse üle.

Johann Sebastian Bach lõi monumentaalset muusikat sellise meisterlikkusega, et tema loomingust on saanud standard, millega kogu hilisemat muusikat võrreldakse. Üllatav, et kõigist instrumentalistidest just pianistidel paistab olevat kõige vähem elavat sidet Bachi muusikaga. Kõik viiuldajad ja tšellistid õpivad Bachi sooloteoseid ja pole kahtlustki, et nad esitavad neid ka pärast õpinguid. Pianistide puhul on asi hoopis teine. Mänginud muusikakoolis kohustuslikult inventsioone ja konservatooriumis mõne prelüüdi ja fuuga, peidetakse noodid kappi. Sellest on kahju! Muusiku elu Bachita on sama kui näitleja elu Shakespeare'ita. Miks jätab mõnigi pianist end ilma parimast?

Osaliselt on vastus sõna "autentsus" vales tõlgenduses. Mõnede meelest on patt mängida Bachi kaasaegsel klaveril, nad nõuavad, et mängitaks klavikordil või tšembalol. Nende meelest ei tohiks Mozartitki mängida tänapäeva klaveril. Mis jääks siis 1990. aastal valminud Steinwayle? Kas Elliot Carter... Siiski on Bachi tohutust repertuaarist vaid kolm teost – Itaalia kontsert, Prantsuse uvertüür ja "Goldbergi variatsioonid" kirjutatud ainult kahe manuaalse tšembalole. Paljud teosed on esialgselt mõeldud klavikordile, tundlikule ja elegantsele instrumendile, mille häälel on nii nõrk, et seda ei saa kasutada suuremates ruumides. Bach ise soovis, et mängitaks laulvalt, ja eelistas seepärast klavikordi löökpillisarnasele tšembalole. Keegi ei tea, millisele instrumendile on kirjutatud "Das Wohltemperiertes Klavier". Mõni pala näib viitavat klavikordile, mõni tšembalole, orelile või pedaaliga varustatud tšembalole. Ükski neist instrumentidest ei sobi kõigile prelüüdidele ja fuugadele, küll aga tänapäeva klaver.

Hukatuslikud seaded

Nii mõnigi protesteerib: kas siis pianistid ei mängi Bach – Liszt, Bach – Tausig, Bach – Busoni? Jah, kuid see ongi halb. Need seaded tutvustavad Bachi muusikat 1800. aastate valguses. Arhitektuuris on palju kauneid romaani kirikuid sellega rikutud, et neile on hiljem lisatud gooti, veel hullem – barokkstiilis lisandeid. Müürid on alles, kuid neisse on kuhjatud kaunistusi ja sätendavat kulda. Samal moel on massiivseid akorde, välkkiireid oktaave ja dekoratiivseid löike lisatud Bachi teostele, rikkudes seega tema muusika puhas hääle liikumist. XIX sajandi seaded olid veenvad omal ajal, kui Bachi eriti ei mängitud. (Bach ise oli meisterlik seadete tegija. Ta tegi töötusi 16 kontserdist eri meistritelt – Valdi, Marcello ja Telemanni –, aga ka oma teostest. Ometigi olid need tema ajastust, mitte näiteks Schütz'i või Ockeghemi teostest.) Czerny, Busoni, d'Albert, Bülow ja teised jätsid jälle Bachi teoste väljaannetele, mis on sama halvad kui nende seadedki. Hans Bishoff ja Donald Francis Tovey aga andsid välja suurepäraseid väljaandeid. Ka *Urtext*-väljaanded on tutvumist väärt, kuigi ka neis on erinevusi. Parimad kriitilised väljaanded pakuvad eri algallikaid ja puhast tõde.

Siiski: et mõista Bachi veel paremini, tuleks minna käsikirjade juurde. Ka kõige paremad trükitud variandid ei too meieni käsikirjade kaunidust, elegantsi, jõudu ja energiat. Nende vaimustavad voogavad jooned on nii kõitvad ja näitavad, kuidas muusika liigub – just nagu ookeani lainetus! Neid võib lugeda kui kirju armsalt perekonnaliikmelt!

Olgugi Bachi esitamine klaveril "mitteautentne", võib see olla ajalooliselt vägagi tõepärane. Selle aja parimad algallikad nagu C. P. E. Bach, Johann Joachim Quantz, Johann Philipp Kirnberger ja teised on ka tänapäeval kättesaadavad. Need ei õpeta muusikateose põhilisi saladusi, vaid stiili, esteetikat, kaunistusi, vaba improvisatsiooni ja nummerdatud bassi. C. P. E. Bach ütleb oma raamatu lõpus, et kõik sõltub heast maitsest (*bon gusto*), mille vastandiks oli: *cattivo gusto*. Käsikirjades on vähe andmeid selliste asjade kohta nagu tempo, dünaamika, fraseerimine,

artikulaatsioon, ornamendid. Ilmselt ei olnud vajadust kirjutada kõike nootidesse, sest muusikaline keel oli kõigile hea maitsega inimestele enesestmõistetav. Esinejal jäi vaid täita lüngad, jälgides vaistu ja teadmisi. Bach ei mänginud kunagi teoseid ühtemoodi: selle tõenduseks on näiteks "Kromaatilise fantasia" ja Prantsuse süitide erinevad versioonid.

Tuleb usaldada vaistu

Tänapäeval oleme nii palju kaugenenud sellest kuldsest ajastust, et pole mõtet püüda seda rekonstrueerida. Peame usaldama vaistu: pianist ei tohi olla ori, vaid vahendaja ja taaslooja, peaaegu teine helilooja. Bachi tekst on püha, kuid ta annab meile vabaduse vastu võtta otsuseid. Väljaannete probleem ongi selles, et nad nämmutavad ette, võttes esitajalt vabaduse kasutada oma fantaasiat.

Bach kirjutas harva tempomärke. "Das Wohltemperiertes Klavier'i" esimeses osas on neid viis ja teises ei ühtki. Ja üldse, kui aeglane on *adagio* või *andante*? Kui kiire on *allegro* või *presto*? Bach on suuremeelseim kõigist suurtest heliloojatest, kuna tema teosed võib esitada veendunult erinevas tempos. Mozart on selles suhtes täielik vastand: sobiv tempo dikteerib pala harmoonilise liikumise ja see teeb võimalikuks artikuleerida lühimaidki noote kiirustamata.

Kontrapunkt eeldab kõla äärmist selgust ja selles osas peab pianiste hoiatama hävitava ohu, pideva ja ohtra pedaalikasutamise eest. Tegelikult võiks kogu Bachi loomingut mängida pedaalita, mis oleks näiteks Chopini ja Schumanni puhul naeruväärne. Kaasaegne keelpillimängija kasutab vibraatot pidevalt ja ka pianistid ei võta jalga "gaasipedaalilt". See on meie aja muusikapedagoogika absurd, et terminid "ilma vibraato" või "ilma pedaalita" on peaaegu arusaamatud. Bach kirjutas kõik oma klaveriteosed ainult kätele. Pedaali võib kasutada ainult selleks, et anda rohkem värvi või resonantsi, kuid mitte maanerina, mis summutab polüfooniat või mille abil üritatakse peita oma saamatust mängida täiuslikku *legato* vaid sõrmede abil.

Artikulaatsiooniks ja fraseerimiseks peab igaüks leidma oma lahenduse. Vana komme mängida Bachi pidevas *legatos* võib olla veel kasutusel mõnes konservatooriumis, kuid see on kadumas – vanad instrumendid on teinud meid teadlikuks sellest, et vahelduv artikulaatsioon on kaunis ja vältimatu. Ideaalne, kui kuulaja ei kuuleks mitte ainult täiuslikult lausutud kooskõlasid, silpe ja sõnu, vaid ka lauseid ja pikemaid löike.

Ornamendatsioon on oluline: see peab olema vaba, kuid stiilne. Osa kaunistusi on kirjutatud nootidena, osa soovitatakse märkidena. W. F. Bachi noodivihikusse lisab helilooja eriliste kaunistuste tabeli. Ka C. P. E. Bachi raamat on peatükk kaunistamise kunstist.

Mõnes tšembaloteoses nagu Itaalia kontserdis kasutab Bach märke *piano* ja *forte*, mis tähendab kahe klaviatuuri vaheldumist; dünaamilisi märke ta ei anna. See ei tähenda, et muusika oleks must-valge ja värvideta. Modernne klaver on värvivõimaluste poolest eelkäijast rikkam, kuid oleks absurdne kasutada kogu skaalat Bachi mängimiseks: tundlike Prantsuse süitide ja dramaatilise Kuuenda partiiti vahel on võimalik leida miljon värvi.

Üks suurimaid Bachi-tõlgitsejaid Pablo Casals on öelnud, et aktsendid on muusika sool ja pipar. Ta ei mõelnud sellega, et peaks mehaaniliselt välja tooma takti esimese löögi, vaid elavat pulseerimist ja julgust alla kriipsutada muusikalise poeetika iseloomu.

Me raiskame tänapäeval liiga palju aega ja vaeva vaidlustele, millist instrumenti kasutada ja kas triller algab ülemisest või alumisest helist. Palju tähtsam on märgata, milline osa on Bachil muusikapärandis. Bach oli usklik mees. Me ei tarvitse jagada tema usku, kuid tema muusika vaimsus ühendab mängijad ja kuulajad justkui üheks koguduseks.

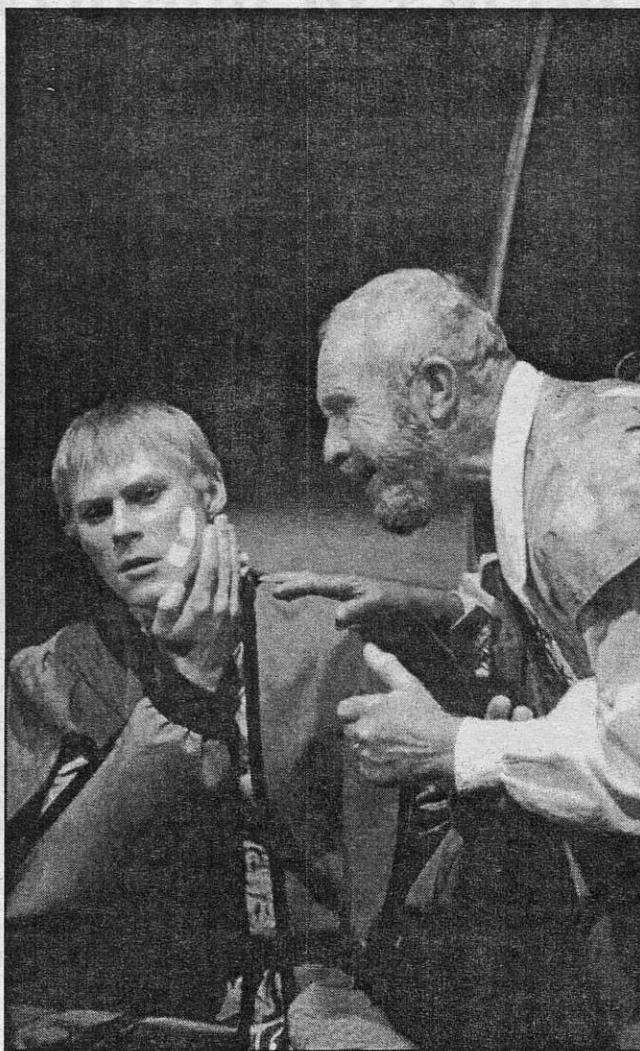
Ajakirjast Rondo 2000, nr. 2 tõlkinud
ELL SAVIAUK

Jutlus Jutustuses Tom Jonesist

Henry Fielding "Tom Jones". Lavastaja Jaan Tooming. Kunstnik Esti Kittus, laulude autor Tõnis Mägi. Osades Tambet Tuisk, Kersti Heinloo, Riho Kütsar, Lembit Eelmäe, Ao Peep, Katrin Pärn, Andres Mähar, Janek Joost, Ants Ander, Margus Jaanovits jt. Esietendus 16. septembril Vanemuises.

et mõistaksin, mis on su tuum maailm ja elu, aeg ja ruum
Goethe

"Miljardite tähtedega ümbritsetud maakübemel taotleb Tom Jones Sophia kätt. Kas ka kõiksust hoiab koos ARMASTUS? Meie ei tea, me ainult usume. Usume, et Armastus liigutab mägesid ja võib surma." Selline oli Tom Jonesi esietenduse-eelne eelreklaam. Ennekõike lavastusest endast. Mulle isiklikult oli päris arvestatavaks abimeheks hästi läbimõeldud kavaleht. Kavalehelt loeme, et tegemist olevat eeleegilise komöödiaga lauludega kahes osas. Henry Fieldingi romaani on lavale kohandanud Osvald Tooming. Muide, instseneering on aastast 1976, Jaan Toominga "Põrgupõhja" aegadest. Fieldingi 1956.a. Valda Raua poolt eestindatud romaan on minu jaoks lapsepõlve lugemiselasena pea võrdväärne "Don Quijotega". Nüüd, mil ma tean, et Swift ja Cervantes olid Fieldingi lemmikautorid, ma selle üle ei imesta. "Tom Jonesist" kui kelmiromaanist ning Fieldingist üldse on kavalehel pädevalt kirjutanud Kersti Unt. Fielding pidas oma romaane koomilisteks eeposteks proosas. Tagasihoidlikult öeldes – eepose mastaapidesse on Tooming surunud ka oma lavastuse. Lavastusest on nii üldsuunitluses, üldkujunduses kui ka kostüümivahetustele tuginedes tehtud igavikuline ajaränne. Rõhutatult on see välja toodud Jaan ja Maret Einasto artiklis ning sellele lisandub osas universumi kärgstruktuurist. Kuuekümnendate keskel, mil ma Nõo keskkoolis õppisin ning Jaan Einasto juures Tõravere observatooriumis praktikal olin, tegeles Einasto alles üksikgalaktikate ning keraarvedega. Oskasin ma siis aimata, millisesse astronoomiateaduse tippu ta sajandilõpul oma universumi kärgstruktuuri teooriaga Eesti astronoomia viib. Ehkki astronoomia suurkujust eelkäijana oli ju Ernst Öpik juba olemas. Inimese ajaränd universumi lõpmatuses ja iseenda eetilistes otsingutes algab juba lavastuse avastseenis, mis mulle meenutas Kubricku ja Clarke'i filmi "2001: kosmoseodüsseia" algust. Edasine liigub lavastuses juba universumi ja ajalootaustal läbi Tom Jonesi otsingute ning armastusloole kulgedes paratamatuse poole. Toominga kontseptsiooni toetab võimsalt Esti Kittuse minu arvates üks lihtsamaid, ent seda mõjusamaid lavakujundusi üldse. Lavakujundus etenduse käigus kuni Toomingale omase võimsa finaali ei muutu. Ometi muutus minu jaoks kogu aeg Andres Lindoki teostatud skulptuurkuju tähenduslikkus. Algselt oli see skulptuur mulle universumit hoidvateks Atlantideks, siis moondus ta Muhhina "Tööliseks ning kolhoositariks", lõpuks tuletas kuju mulle hoopistükis meelde Karmini skulptuuri Tartus Raekoja platsi püskkaevus. Lavakujundus võimendas Toomingat samavõrd, kui Tõnis Mägi esitatud laulud. Seda, et muusikaline kujundus on Toomingalt endalt nii joigude kui kõige muuga, võis aduda. Aga et eestikeelsete laulude sõnad on Jaan Toomingalt, kelle luulest ma üht-teist tean, oli mulle hääks üllatuseks. Jaani vanad näitlejad olid oma tasemelt nagu alati head, ent noored, äsja "Vanemuisesse" tulnud olid, võiks öelda, isegi "väga head". Tambet Tuisk nimirolli füüsis meenutas mulle Toominga omaaegseid "Laseb käele suud anda", "Põrgupõhja" ja "Polonees 45" rasket vaimset ja füüsilist koormust kandvaid tõelisi näitlejaid. Jaan palus mul eraldi peatuda mäeeraaku lool ja finaalis "Mäeeraaku" stseeni puhul pean ütleva, et Fieldingi romaanis on enam tegemist Cervantese laadis kiiljutustusega, Toominga "Tom Jonesis" enam aga jutlusega, mis siiski polnud pelgalt moraliite ning mis jutluse kujulgi romaanis olemas on. Siinkohal tuleb tõdeda, et Tom Jonesi "kosmiline ooper" oli ajaliselts hästi tempereeritud, kogu *runnig time* oli vaid kaks ja pool tundi. Sellelt kohalt vaadatuna on Jaan ennast lausa ületanud. Mulle meeldis, et Toominga "Tom Jones'i" polnud vaid pelgas burlesk, vaid enam inimhinge rännulugu alliksaarelises kosmosekärgedes ning ajastutes. Tuleb tõdeda, et luuletajatel on siiski metsik kujutlusvõime, kui nad suudavad teaduslikke avastusi lausa loomupäraselt ette aimata. Mis puutub finaali, siis võin öelda, et selle võti peitus minu jaoks kavalehe lõpus äratoodud Uku Masingu luuletuses "Saadik Magellani pilvest". Toominga lavastus erineb muidugi täiesti praegu meie televisiooni mingil kanalil jooksvast kuuejaolisest seriaalist, aga vaadata võiks seda siiski – võrdluseks, sest Toominga lavastus on huvitav just seetõttu, et ta püstitab hoopis teisi probleeme.

Tambet Tuisk (Tom) ja Ants Ander (Partridge).

Nüüd siis sellest, milliseid mõtteid lavastus minus kui vaataja tekitas. Need arutlused ei pea muidugi lavastaja seisukohtadega ühtima. Igasugune aeg on inimesele, kes selles ajas elab, vaenulik nagu iga riigikordki, sest nad on oma kulgemises ühesuunalised. Ja Jumal on, ükskõik millises vormis, siiski vaid lohutav väljamõeldis. Ka universumi kärgstruktuur on vaid struktuur ning mängida saab mingis struktuuris vaid mängureegleid järgides või neid lõhkudes. Eirata neid ei saa. Kui ma rääkisin enne "2001: kosmoseodüsseia", siis tuleb meele pidada, et nii Tom Jones'i kui Odüsseuse lugu on vaid tagasituleku lugu. Oma saare otsimise ning sinna tagasijõudmise lugu. Millise Jumala juurde – on juba iseasi. Inimene otsib õigustust ja lohutust, kumba enam, kes seda teab. "Tom Jones" on muidugi enam armastuse kui vihkamise lugu, ehkki Fielding oli eriti elu lõpul ju piisavalt Swifti-laadne kibestund misantroobist satiirik, aga ka universumi kärgstruktuurides peitub ju kurjus. Lugege tähelepanelikult Uku Masingu "Saadikut Magellani pilvest"! Toominga lavastus on mingis mõttes ju Bunyani "Palveränduri teekond". Igasugune otsing, nagu elugi, on kaanonitest lahtisaamine, samaväärselt aga ka nendeni jõudmine. Lavastajale on selles suhtes antud võimalus, talle on antud võimalus eksperimenteerida tingimustega, mida maistes teaduslaboratooriumides luua on võimatu, ent lavastaja lavastab siiski vaid vaatamängu, mitte elu. Tema aeg on ahistavalt piiratud, ent ka elu on ajaliselts piiritletud. Lavastaja pildirida, mida ta oma imitatsioonis insinueerib, on ajaliselts ja ruumiliselts piiratud. Tooming püüab seda ületada. Näitemäng on aegade algusest olnud religioosse algega. Iseasi, kas seda alget on püütud otsida või seda hävitada. Isegi Beckett'i "Godot'd oodates" on paljuski passioonidraama. Inimelu on paljuski vastutuse eest põgenemine. Aeglane enesetapp. Teisalt on meile antud võimalus sõnaliselt või mänguliselt variante läbi mängida. Ka meie hiljutine elu oli burlesk – Impeeriumi burlesk. Impeeriumi enam pole, aga elu oma igikestvuses on ning siin tuleb kogu aeg teha valikuid. Sõltumata riigikorrast. Kommunism ja kapitalism on vägagi sarnased. Nad on ühe kulgemise, ühe kantsiku kaks otsa. On nagu Usk ja Armastus. Sunduse ja suundumise jõud. Me peame teadma, et nii Jumal kui ka Saatan võivad tulla rahuosobitaja rõivais, rahuosobitaja varjus. Ning kummalgi neist pole sel juhul õigus. Elu ongi sellepärast elu, et teda tuleb elada. Igasugune õpetussõna on igatsuslik õigustus ning iga religioon on vale, kui selles pole isiklikku usku. Tooming usub Kõiksusesse ja Kõigevägevamasse ning tema jutlus jutustuses Tom Jones'ist on seetõttu õiguspädev.

HANNES VARBLANE

Kersti Heinloo (Sophia).

JAAN TOOMINGALE. TOM JONESIST INSPIREERIT

Aga ilma tähendamissõnata ei rääkinud ta neile midagi...

Markuse 4:34

Jaan Tooming - Igavene Risti Isa, mind jälle viipad Kindla Kuldse Käega.

Kesk hukas sugupõlvi - Preester Visa -, mind oled merest tõstmas Taeva Väega.

Ah, Jaan, mu südamel on palju parem, kui talle helistad vaid Röömsaid Kelli.

Lein hajund on ja teater nagu varem. Nüüd oled Kunstnik maaliv Akvarelli,

mis nõnda Siiras, Õhuline, Hele... Ja iga plika armub Jonni Tommi.

Sa heldelt jagad Pärleid Vendadele, ent merre kukkond seadki saavad kommi.*

Nii oled nakatanud Näitlejaidki. Ja andnud neile Leiva Taevaliku.

Ja pole tähtis - kas nad aru saidki, et püünel kujustasid Igaviku...

Mus kohiseb Su Kosmiline Kõne, mis sulgenud on Saatanate Silmad.

Võib Eros vallutada keha mõne, ent vaid Agape võidab Kõik Maailmad.

Tänumeeles
Sinu Risti Poeg ja Taevane Kirjatsura
JÜRI KALDMAA

* - Matteuse 7:6 ja 8:32

"Arsenals": ajaparadoks ja naabrivalve

Kas siis seoses Luis Buñueli 100. sünniaastapäevaga või naabrite seletamatu huumorimeele tõttu oli Riia filmifestival "Arsenals" ette võtnud sürrealistliku sammu. Järjekorras seitsmendale festivalile kahe aasta eest järgnes nüüd viieteistkümnes. Buñuel tegi "Andaluusia koeras" silma löigates meid sümboliseerivalt pimedaks. Stseen filmist lõikub täpselt ühe teise sürrealistide kuulsa mõtteavaldusega: sürrealismi lihtsaim akt on minna tänavale ja tulistada püstolist rahvamassi. Mis tundus lubatu ületamisena, kas siis alateadvuseni jõudmise või muu abstraktse ideaali nimel, on praeguseks nii peavoolu kui sõltumatu kino reegel. Filmides minnakse tänavale ja tulistatakse keset rahvamassi, kedagi õieti tabamata.

Nägemisvõime piire panevad praegu proovile pigem moraalselt šokeerivad filmid ja kujutised, mitte vahe skalpell. See Buñueli stseen tähendab filmi jaoks rünnaku algust vaataja tajudele rafineeritumas mõttes kui lihtsalt sürrealistlik kodanlaste epateerimine. (Veel 70ndatel olevat keegi briti režissöör kinnitanud, et õnnestunud filmi eesmärk on kodanlase õhtusöögi rikkumine.) Tunnistada pimedaksjäämise võimalust tähendab kino surelikkusest teadlikuks saada, nagu laps mõistab, et kastis lebavad inimesed ei ärka enam üles. Samasugune ülekanne tegelaselt vaatajale toimub õudusfilmides, kus kangelase hirmust moondunud ilme vahendab üleloomulikkust, usumatut, mida ei tarvitse enam kujutada.

Lõige silmamunal lõhestab otsustavalt midagi ümbritseva kogemises. Värvide ja kujutiste mitmekesisuse vastukaaluks tabaks vaatajat pimedus – juhul kui inimesele poleks antud kaht silma. Ning ka püsiva pimeduse korral jääb alles mälu, milles ähmaselt, nagu platonisti teadvuses sünnieelsest kaunist ideede maailmast, liiguvad kujutised ja värvid. Korrapäraga harjunud Lääne inimese jaoks võib murrang arvude järjekorras põhjustada ju seesuguse lõhe, ta võib hakata otsima kadunud aega, neeldunud aastaid ja lõpuks leidagi ratsionaalse lahenduse sellele meelevaldsele sammule – reastada seitsmenda järele viieteistkümnenda. Aja relatiivsus, ajaarvamise muutumine, teisele kalendri üleminek, arvutiviga, mis tahes on talutavad, kuni sellega ei kaasne suuremaid ebamugavusi, nagu näiteks kõigi kaupade tähtaja ootamatu aegumine. Seda võiks "Arsenalsi" programmile samuti ette heita, kui filmide ringlus siinkandis toimiks muu maailmaga ühes tempos.

Veel üks ja mitte vähem tõepärane "Arsenalsi" ajaparadoksi seletus oleks, et Riia on paari aastaga teinud kiire hüppe. Helsingis naljalt ruumika linna muljet ei teki. Eestlastele meeldib ilmselt mõelda, et nad on ajast ees. Mul pole midagi kramplikku saavutusvajaduse vastu, kindlasti viib see mitmeid valdkondi edasi, kuid hubast suurlinlikku miljööd kujundavad ikkagi veidi hoolimatud segmendid, kes teineteisele karvavõrdki korda ei lähe. Kokkukuuluvus tuleneb külamentaliteedist, nagu ka saavutusvajadus saab õitseda piiratud keskkonnas, kus pole võimalik pilku kõrvale pöörata, kui naaber uue kalessiga mööda kihutab. Kuulutades e-ajastu algust, viskame mõttes kõrvale kõik muu ebavajaliku ja usume, et teised toimivad samuti. Põhimõtteliselt sarnaneb see olukorrale, kui keegi oleks võtnud usust, et maailm muutub sealpeale puhtamaks, oma ajaarvamise aluseks tolmumeija leiutamise.

Kino puudutab see kõik sedavõrd, et vähemalt huvi filmide ja maailma vastu paistab "Arsenalsil" olevat üsna tugev. Ma ei kujuta ette, milline saatus tabaks kirgiisi filmi mõnes Tallinna kinos kell kümme õhtul, kui samal ajal näidatakse veel vähemalt nelja tööd riikidest, mida peetakse "arenenuks". Filmitootmise osas on Kõrgõstan ja Kasahstan endiselt arenenumad kui Eesti. Kuid

Nagisa Oshima "Tabu" kujutab delikaatselt ja psühholoogiliselt täpselt homosuhteid 1860ndate Jaapani samuraigarnisonis.

film on XIX sajandi meedium ega mahu selisena ilmselt progressiivsete valdkondade hulka. Eestis on XIX sajandi kultuuriobjektide rajamise aeg ja need valdkonnad, mille najal traditsiooniline rahvuslus saab end õigustada, asuvad eelisasendis. Pärast kino tekkinud võimsad massimeediumid ei ole omandanud kunstiloomingu romantistlikku staatust. Film asub ise lõikejoonel nägemise isikupärase mitmekesisuse ja infohulkade anonüümse pimeduse vahel. Traditsioonilisele identiteedile võib film olla ohtlik, sest rahuldumata otseselt igapäevast vajadust info järele, võib tema kaudu siseneda võõras. Mitte teistsugune ja hõlpsalt liigitatav märk, vaid teine mõtteviis, teine maailm, teised hierarhiad või lihtsalt arusaam hierarhiate suhtelisusest.

Programm püsib kaevikutes

"Arsenalsi" peaprogrammi oli mahutatud erinevaid töid kolmeminutilisest animatsioonist kuni Glawoggeri pooletetunnise dokfilmini "Megalinnad", mida ETV Pärnu dokifestivali programmist suvel näitas. Igal aastal korraldatav festival püsib kuidagi filmi- tootmisega ühes rütmist, juba kaheaastane vahe toob kaasa kummalise kuhjumise. "Arsenals" on enda kanda võtnud Balti filmi-foorumi rolli, pakkudes rahvusvaheliselt seda, mis Pimedatel Öödel seni puudu on jäänud. Laiemale publikule ei tarvitse see roll kuigi atraktiivne paista.

Samas andis Juris Podnieks retrospektiiv märku, et Läti filmitraditsioonis leidub (või vähemalt leidus) tugevaid isiksusi väiksusele vaatamata. Respekteriv suhtumine oma- maisesse filmi, peaministri ja presidendi ter- vitus "Arsenalsi" kataloogis, rääkimata kalli mängufilmi mastaapideni ulatuvast festiva- lieelarvest näitavad, et filmil on Läti kultuuri- hierarhias mõjukam positsioon. Või siis talu- vad nad oma peegelpilti filmis naabritest paremini, sest filmide tasemes suuremat erinevust ei paista.

Mitmes suhtes on "Arsenals" üsna Pime- date Ööde festivali nägu. Keskus asub endi- ses kultuuripalees, millel lasuvat totaalkultuuri vaimu ei õnnestu ühegi remondiga välja ajada. Nende saalide kohta koguneb publikut aukartustäratav hulk, tegutseb festi- valiklubi ja abilistest filmitudengid vaatavad pärast pikka päeva kontoris istumist öö läbi videotelt filme. Valitseb mõõdukas kaos – kellelegi on unustatud hotell reserveerida ja hetkeks paistab võõrustaja näolt paanika.

Peaprogrammi valik tundus küllaltki iseäralik. Vaadatav, kuid mitte kuigi huvipakkuv Odetta Ciancarelli noortefilm "Say it isn't so" seisis kataloogis kõrvuti Mait Laasi kümneminutilise "Teekonnaga Nir- vaanasse". Laasi semiavangard kujunes kiiresti festivalitöötajate lemmikuks, mida hommikuti tööle saabudes korra vaadata, ning suutis huvi äratada ka Rotterdami festi- vali kuraatoris. Märkimisväärne hulk ("Five Senses", "Bleeder", "Wounds" ja veel küm- mekond) filme on käinud läbi Pimedate Ööde festivalilt, teine osa kõlab rahvusvahe- liste festivalide võistlusprogrammide kajana. Eeliseks saab pidada, et Riias näidatakse üllatavalt palju Aasia ja Ladina-Ameerika filme. Kui Euroopas maadeldakse endiselt peamiselt filmi esteetilise küljega, siis Aasia režissöörid jõuavad ekraanil lähemale oma maa elulaadi vahetule haaramisele, sest kindlad kaanonid pole peale Jaapani ja Hongkongi sealse kinematograafias välja kujunenud. "Arsenalsi" programmi taktika on rünnakueelne lauspommitamine, millega rajatakse ilmselt teed jalaväe rünnakule. Sel aastal polnud kahjuks võimalik ära oodata, millal väed liikuma hakkavad.

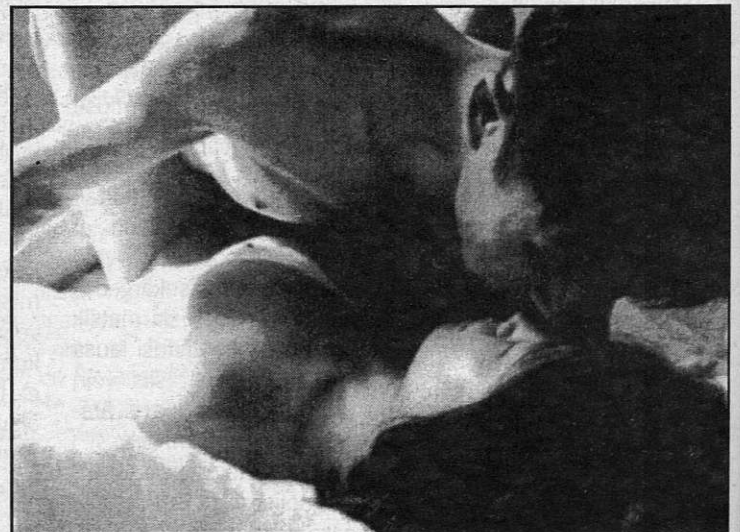
Kui geograafilise foorumina ja ülevaate- festivalina toimib "Arsenals" hästi, siis puudub tal ometi teatav teravik. Pikk vahe korralduses ei lase tal muutuda ennustavaks ja erinevate ideedega spekulatsiooniks festi- vaks, mis üllataks. "Arsenalsil" pole auhnet kava olla peegel, mis käib ette, nagu vist Kafka kunagi kirjandust iseloomustas. Valiku enamikus jääb ta kul- tuuriliselt korrektseks, kuigi minu jaoks selle aasta positiivne vapu- tus Takashi Miike "Audition" oli samuti programmis koha leid- nud.

Tabud ja komistused

Kui keegi on huvitatud mandariinkeelse filmi vaatamisest läti- keelse pealelugemisega, siis selliste kogemuste poolest võib samuti "Arsenalsil" rikkamaks saada. Farsi- keelne tekst hollandi subti- rite ja läti- keelse peale-

lugemisega – palun. Just huviäratavamate tööde ingliskeelseid koopiaid on korraldajatel vahel raske kätte saada, kuid "Arsenals" pol- nud hakanud keelest probleemi tegema. Mitte- läti vaataja poolt mõistetuna saab sõna "rahvusvaheline" festivali pealkirjas nii uue tähenduse. Näiteks Sofia Coppola "Virgin Suicides'i" originaaltekstist ja -muusikast murdis väga vähe läti ülelugemisest läbi. Jär- jekordne Ameerika keskklassi perekonna ahistusest kõnelev töö arendab läbi vaoshoi- tud *campi* edasi "Tabamata ilu" teemasid. Perekonna konservatiivsed väärtused sun- nivad viit teismelist öde enesetappu soorita- ma. Ent "Virgin Suicides" ei ole traagiline ega moraliseeriv, 70ndate popkultuuri kirju ja ülepakutud välimus on süngest poolusest üle. Siiski, mis puudutab Ameerika Ühend- riikide sõltumatus, on nende tugevamaks küljeks viimasel ajal pigem pretsedenditu otsekohesus ja sarkasm.

Solondzi "Õnnele" sekundeerib Jonze'i "Being John Malkovich", kus ühes hämaras ja madalas kontoris töötav endine nukunäitleja avastab luugi John Malkovichi teadvusesse. Nukunäitleja ego saab tugeva löögi, kui tema naiskolleeg ja huviobjekt kiin- dub tema elukaaslasesse. Ahnus, võimu- ja kuulsusejahu käivitavad argised karakterid, kellele on justkui antud elu võimalus. Inim- suhete sarkastilise vaatlemise taustal väl- gatab "Malkovichis" mitmeid säravaid ideid. Visuaalselt küllaltki klaustrofoobiline, illust- reerib film suurlinnaelu mentaalset kitskust, mille üheks võimalikuks leevenduseks on

Seksaalsust ja sadomaso-suhteid kujutav "Valed" on viimaste aastate üks kõmulisem Lõuna-Korea film, mille režissöör Jang Sun-Woo kaevati kohtusse.

olla iga hinna eest kuulus ja mõjukas.

Rotterdami võistlusprogrammi laureaat, Katrin Ottarsdottiri "Bye, bye blue bird" osutus lennukaks, kuid mitte kuigi tugevaks filmiks, kus kaks tüdrukut otsivad Fääri saartel taasühinemist oma perega. Kui püüda viimase paari aasta liikumistele kinos ühist suunda leida, siis tuleks seda otsida kindlate tõekspidamistega grupi ja indiviidi vastuolude võimalike kombinatsioonide väljalt. Oma tugevalt kollektiivse iseloomuga ühiskonnast kerkivate lugudega suudab Aasia film hõlmata tervet hulka olemuslikke küsimusi.

Nagisa Oshima "Tabu" on eelkõige ise-seisev töö. Varjatud homosuhteid 1860ndate aastate Jaapani samuraigarnisonis (meie kultuuristereotüüpide jaoks ilmselt vasturääkivus terminites) vaatleb ta delikaatselt ja psühholoogiliselt täpselt. "Tabu" ammutab oma põnevuse ennekõike keskkonnast ja selle rangetest normidest, kuid siin puudub Lääne filmidele omane reeglite purustamise paatos.

Jang Sun-Woo "Valed" on viimaste aastate üks kõmulisemaid filme Lõuna-Koreast. Seksuaalsust ja sadomaso-suhteid kujutades pole ühelgi maal keeruline konfrontatsiooni tekitada, kuid režissöör arvustab selle kaudu vaikimisi kogu riigi elukorraldust. Lisaks sellele, et Koreas filmi halastamatult tsenseeriti, on Sun Woo ka kohtu all. Seksuaalse suhte tausta avatakse filmis otsekoheselt, mahendamat, ning ilmselt valmistaks film peavalu ka briti tsensooritele. "Valed" pääseb lihtsast ekstravagantsuste näitamisest ja muudest karidest (osapoolteks on koolitüdruk ja vanem skulptor) tänu dramaturgilisele liinile, milles tegelaste suhted vahetuvad ja teisenevad.

Kui eelistada selliseid teemasid mitmekülgsemas käsitluses, suudab just briti film siduda tugeva kinematograafia, seksuaalsuse ja rahuliku jutustava stiili. Mike Figgise "The loss of sexual innocence" viitab erootikale, kuid kasutab ühe tausttekstina kogu euroopa kino visuaalse täiusetaotlusega pattulangemise müüti. Filmis hakkavad liikuma kolm jutustust, mis teineteist vastastikku kommenteerivad ja täiendavad. Idee kahe üheksaamisest avaneb kogu inimsuhete skaalal, läbi tühimuse, lahutatud kaksikute poolteadmatu kohtumise, keha avastamise, erootika, seikluse, petmise, pattulangemise ja lõpuks ka surma. Figgise varasema ja sentimentaalsema filmiga "Leaving Las Vegas" pole sel tööil kuigi palju ühist.

Lihtsat, igasuguse ponnistusega tehtud ja ometi veenvat filmitegemist pakkus Abdokalkovi "Beshkempir", lugu lapsendatud poisist kirgiisi kišlakis. Seesuguste filmidega saavutas tähelepanu Kasahhi uus laine. "Beshkempiris" pole fataalseid lahendusi ega eksistentsiaalseid üldistusi, õigupoolest isegi mitte märkimisväärselt süžeed, ja sellele vaatamata sulandub ta ükskõik kui palju (filme) näinud vaataja teadvusse. Mustvalge film oleks nagu teadlikult mälestusena valminud, olles üks neid Prousti mälusituatsioone, mis muutuvad elavamaks kui tegelikkus, kui mitte üksikud värvilised looduskraadid filmi tagasi ei pööraks.

"Arsenalsil" on seda slaaviilikku stiili, mille poole püüdlas Tallinna rahvusvaheline filmifestival kaks aastat tagasi. Gina Lollobrigida kohalolu mõjus kaines protestantlikus miljöös, kus kinost läbi vihma otse koju teleka ette joostakse, küllaltki koomiliselt. "Arsenalsi" igatsus suure ajaloo järele küündis kaugemalegi: kohale olid kutsutud Jean Vigo tütar ja Luis Buñueli poeg. Riias on kasvanud Sergei Eisenstein, retrospektiiv pühendati legendaarsele vene rokilaulejale Viktor Tsoile. Võibolla ootavad kusagil ka leitnant Schmidti pojad, et tervitada Riia filmisõpru.

KARLO FUNK

Kes oli Onu Sami prototüüp?

Mel Gibson "Patrioodi" peaosas.

"Patrioot" ("The Patriot", USA, Columbia Pictures, 2000). Režissöör Roland Emmerich. Stsenariumi autor Robert Rodat. Peaosas Mel Gibson. Teistes osades Jason Isaacs, Heath Ledger, Lisa Brenner, Tcheky Karyo, Chris Cooper jt. 164 min., levitaja MPDE.

Mel Gibson on kahtlemata kõva klassi näitleja, sest tundevarjundite skaala, mida ta edasi annab, on suur. Ja "Patrioot" istub ajalooliselt õiges paigas, me näeme tööpoolest nende aastate grandioosseid heitlusi ja üsnagi eredalt. Saab rääkida selle filmi miinustest ja plussidest.

Kolonel Tavington kõiges süüdi. Kui vaatame natside ja kommunistide propagandafilme, siis võib neist kohe otsida üles vaenlase kuju. Kolmanda *Reichi* puhul olid vaenlased hästi teada: juut, bolševik, anglosaks ja nende kombinatsioon. Stalinlased klattisid arveid nepmanite, kulakute, spioonide ja kahjuritega. "Patrioodis" on tehtud täielikuks elajaks briti kolonel Tavington. Nii et kahjuks ainult üks vaenlane ja selle all kannatab filmi propagandistlik iseloom.

Lehmapennide lahing. Tigidust pritsiv kolonel Tavington (Jason Isaacs) ei ole ajalooline isik, kuid tema prototüübiks on kolonel Banastre Tarleton hüüdnimega Lihunik (the Butcher), kes sõdis Lõuna-Carolinas kindral Cornwallise juhatusel. Lõpplahing, milles endine toolitegiija kolonel Martin vaenlasest ametivenna Tavingtoni tapab, on ajalooline Lehmapennide lahing 17. jaanuaril 1781.

Film lahkneb tegelikust Lehmapennide lahingust olulisel määral. Seal laevad inglased oma ränilikuga püsse, kuni neid tabab laadimisega enne valmis saanud jänkide turmtuli. Reaalses ajaloos algas sel ajal tiiblahing, inglasi ründas ameeriklaste jalaväelegeon. Brittide eeslinni taga passisid Tavingtoni tragunid, mille esimese ešeloni moodustasid 250 suurepäraselt välja õpetatud ratsaväelast. Filmis närib kindral Cornwallis küüsi, pidades tragunite väljaastumist enneaegseks ("Damned! Tavington!" joriseb ta.) Tegelikult see ei olnud enneaegne, mida filmis demonstreeris asjaolu, et kohmakad vabatahtlikud, kes tulnud oma lehmade ja lammaste juurest, ei suutnud tragunitele olulist kahju teha. Just nende rindelõiku aga tungis ohtlik kiil.

Lehmapennide lahing lõppes mõne tuhande ameeriklase kindlustumisega langetatud puude taga, algas Uuele Maailmale nii iseloomulik võsasõda, milles inglased ei olnud erilisi lootusi.

Tegevus leiab aset Lõuna-Carolinas. "Patrioodi" tegijad on küllalt spetsiaalselt valinud Iseseisvussõja niisuguse võitlustandri, kus sõjas ei osalenud indiaanlasi, sest siis oleks niigi keerulisele ja kirjule

leitnantide, koloneliide ja kindralite seltskonnale lisandunud pealikud, rahupealikud, alampealikud jne.

Kuna britid on ameeriklaste verevennad, siis pole nende kõikide metslaste karjaks tegemine usutav. Piirduktakse sellega, et sadist Tavington põletab kiriku koos rahvaga. Punakuubede hulgas on lihtsalt juhuslikult üks lurjus, rahustab stsenarist filmi võimalikke inglased vaatajaid.

Kuningas on kitsi. Harilikult kujutavad propagandafilmid juubeldavat rahvahulka ja kõlavaid deklaratsioone. "Patrioodiski" väidetakse kohe algul, et sõda algab ameerika rahvuse eest, aga seda väidab mingi paks jõmm, kellele "kuningas George III maksab liiga vähe pensioni". Kas onu Sami algne prototüüp? Igal juhul Lõuna-Carolina üks "osariigi isadest". Gibsoni tegelaskuju on ise rohkem onu Sam. Selle kuulsa tegelase kolmest sümbolist (triipude ja tähtedega kaabu, sigar, omadus ühe käega anda ja teisega võtta) iseloomustab toolitegiija Benjamin Martinit ainult viimane. Martini toolid olid ju ehtsalt *made in USA*: korra istud ja kohe ragin taga. Selles peitub teose koomiline liin.

Kolonel Martini tähetund. Filmis on hetk, mil kolonel Martin tõstab kõrgele tähelipu ja kappab koos sellega järele pealetungivatele omadele. See tuletab meelde vastavat stseeni linatsest "Hitlerjunge Quex". Tobe oleks tähtede ja triipudega lippu näha veel ka lõpplahingus ja ega me näegi. Seal on hoopis rohekaspruun lipp keerdu tõmbunud maoga, Harry Lee pataljoni tunnus. Mehi langeb selle lipu all nagu loogu. Kui kosutav on näha ajaloolist heraldikat ameerikaliku ajupesu asemel! Nii et filmi vaatamist võiks soovitada usuteadlastele, kes suudaksid paremini lahti mõtestada, mida üks madu sümbolina tähendab.

Tüdruk, kes vihkab oma isa. Ei saada läbi süvapsühholoogiata. Kuueaastane Susan Martin (Skye Bartusiak) põeb sõjahirmu, on isegi hakanud vihkama oma isa. Väike näitleja on muidugi ülihea, aga kogu see peenelt välja joonistatud konflikt on kahjuks liiga XX sajandi nägu.

"Patrioodi" vaatajakonna võib jagada kolmeks. Esiteks, virisev intellektuaal, kes kahetseb, et filmilinal kujutatavad tüübid ropendavad, ilastavad oma põsktubakaga, on kasimata ja peavad oma autoriteediks kolonel Martinit, kes juba pikemat aega supleb põlveõnnaldeni veres. Teiseks, närvikõdi ihkaja, kes läheb kinno selleks, et näha, kuidas kahurikuul viib ära inimese pea. Kolmandaks, ajalooahuviline, kes erutub juba kolmesaja-aastase tomaoogi nägemisest. Viimaste hulka kuulun ka mina ja olen seekord kõik saanud, mida olen tahtnud.

AARNE RUBEN

M E E D I A

Kahest naeratuses, muustki

Mäletate, kuidas meid kõiki kümne aasta eest naeratama õpetati? Esimene oli Lennart Meri – isikliku eeskujuga. Margus Allikmaa oli just Ameerikast naasnud, ühes intervjuus küsiti tema käest naeratuse kohta, ta ütles, et talle meeldib naeratada ning et seetõttu meeldib talle ka Ameerika. Naeratus on loomumane asi, niisama kergelt seda kätte ei õpi; kes mornina sündinud, see mornina ka sureb. Kurbi leidub kõikjal, isegi Ameerikas. Ning mitte kõik, kes seal on olnud (õppimas, uut eluviisi tudeerimas), ei naerata, nemad usuvad, et meiegi peame nii elama, ja see on hullem.

Hiljaaegu nägin televiisorist kaht naeratust, mis panid judinad üle selja jooksma. Esimene kuulus Putinile. Kui Larry King tema käest CNNis küsis, mis juhtus Kurskiga, ütles vene president – "Läks põhja!" Ning naeratas. Ütlemine ja naeratus olid peaaegu üheaegsed, kuivõrd temasugune eriti naeratada ei oska (vähemasti pole ma seda näinud), siis sarnanes suugrimass pigem muhelusega, kuid seda õudsem oli seda vaadata. Ma ei usu, et Putin on sadist, kellele inimeste surm pakub naudingut, küllap reageeris tema organism tol hetkel ainuvõimalikult, kuid seda enam piinlikul ning alasti kiskuval viisil.

"Õelge mulle, härra president, miks on Venemaa selline, miks hoitakse seal ikka veel rahva eest varjul asju, mida see teadma peaks?"

Hoopis seda oli King (kes on tõesti suurepärase küsija) oma küsimusega küsida tahtnud. Sellele ammandavat vastust anda on võimatu, selliseid küsimusi kardavad kõik poliitikud.

Naeratus reetis Putini.

Seda panid tähele ka NTV-mehed. Kohe järgmisel päeval demonstreeriti presidendi apsu halastamatult aegluubis ning Jevgeni Kisseljov puuris **uskumatult siiralt** üle prillide vaatajale otse silma ja südamesse.

"Kas saab selline inimene, külma kõhuga kagebist, otsustada meie kõikide saatuse üle?"

Kuid ka Kisseljov polnud siiras, tema tõsidus oli samavõrd läbinähtav kui Putini kohatu lõbusus.

Kui ma seda nägin, jooksis mu silme eest välgkiirelt läbi üks teine intervjuu. Õigemini üks tükk sellest. Küsijaks oli Natalia Jalviste, vastajaks president Lennart Meri.

"Härra president, suur osa eesti rahvast elab vaesuses, mida on teil selle kohta öelda?"

"Kust te seda võtate?"

"Uuringud näitavad."

"Kõik sõltub sellest, kes uurimuse tegi..."

"Tartu ülikool, lugupeetud teadlased, meie enda omad..."

Siinkohal president naeratas. Ja vastas.

"Teate mis, armas küsitaja, mina seda ei usu, ma pole eluaeg mingeid uurijaid uskunud, minu arvates on keskmise eestlane oma eluga enam-vähem rahul."

Need kaks naeratust kummitavad mind siiani, ning minu arvates on need väga sarnased. Kuid ma ei taha (ja ei soovi, et teised tahtma hakkaksid), et selle naeratusega peaks sama tegema, mis Kisseljov Putini omaga. Pigem sooviksin, et vajuks kiiremini unustusse aeg, mis neid naeratusi esile kutsus. Teisest küljest on mul tunne, et sellised naeratused vaid pikendavad seda aega. Aega, mida juba kümme aastat järjepanu on nimetatud ajutiseks, üleminekuliseks, kuid mis kipub pigem jääma. Jäämäena, külma hoovusena. Varjamatu küünilisusena meie sees.

Naeratus on poliitiku käepikendus; kui seda liiga tihti või valel kohal näidata, võib käest ilma jääda. Muustki.

Need kaks naeratust on nagu filmi algus ja lõpp.

Kuid ma ei tea, kus on algus.

Ja kus lõpp.

Raamatus jätkaks ma need kohad vahele. Raamatus pole kõik ilmingimata tõde. Filmiga nii ei saa, seal on kõik paista.

TOOMAS RAUDAM

Intellektuaali osa muutumine ühiskonnas

"Hüvasti objektiivsus, elagu solidaarsus!" on Richard Rorty püstitatud neopragmaatiline loosung. See tähendab tõe ja universaalsuse kategooria prügikasti heitmist ja ühele subjektiivsele diskursusele teise kõrvaleseadmist. Vastandada neid ju ei saa. Sokraatilis dialoogi ei ole. Filosoofia saab olla kriitiline vaid siis, kui ta keeldub samastumast mingi osalise huvi või vaatevinkliga, kui ta on läbi imbinud kriitilise universaalsuse vaimust.

Tõdede paljususe ja teadmiste piiratus

Tänapäevane diskursuste paljususe meenutab Raskolnikovi und Dostojevski "Kuritöö ja karistus": "Kõik olid erutatud ja keegi ei saanud teisest aru, igaüks mõtles, et temal üksi ongi tõde..."

Üha vähem inimesi loeb raamatuid ja üha enam loetakse diagonaalis, pealispindselt. Tihti käib see ka teaduskirjanduse kohta. Andmeid saadakse ülevaadete ja ensüklopeediate kaudu ja üha sagedamini kodust välja minemata; otse võrgust.

Kui täna võib veel leida kirjanduse ja filosoofia spetsialiste, sest selleks on vaja läbi uurida mõnisaada teost, siis annab publikatsioonide arvu kasvades tulevik ilmselt ühe autori ja edaspidi vaid ühe teose spetsialistid, sest ühe uurija eluajast enam ei piisa, et kõike ühe raamatu kohta avaldatut läbi lugeda. Niisugused laia haarde ja sügavusega mehed nagu Uku Masing, Evald Saag või Ain Kaalep on XXI sajandil Lääne ühiskonnas ilmselt võimad.

Postmodern eeldaks küll renessansihäardega inimesi, kuid sel juhul on paratamatu pealispindsus. Tulla näiteks Lääne intellektuaalide hulgas välja käsitlustega "inimesest" või "inimkonnast" on situatsiooniline kanapimedus, sest eksisteerivad vaid "vaesed" ja "rikkad", "mehed" ja "naised", "homod" ja "heterod", "ameeriklased", "eurooplased", "latiinod" jne. "Inimene" on küündimatu abstraktsioon, poliitiliselt pea sama ebakorrekne nagu "neeger".

Üldise globaliseerumise kõrval toimub kultuuriline lokaliseerumine. Tekivad üha kitsamate spetsialistide grupid, ei kujune mitte üksnes lesbi- ja geikultuur, vaid peente seksuaalmaitsete ja eelistuste subkultuurid.

Kusjuures juba praegu vaadatakse kõiki võimalikke kultuure võrdsena, seega on kultuurivertikaalist saanud horisontaal. Ameerika ülikoolide õppeprogramme revideritakse pilguga, et jumala eest ei domineeriks heteroseksuaalse orientatsiooniga valge mees. Levib anekdootki, mille järgi on USA järgmistel presidendivalimistel suurimad eelised "ühejalgsel mustal lesbil". Poliitiliselt korrektsel diskursusel on oma nõrkusele vaatamata eksisteerimisõigus.

Geenitehnoloogiate arenedes võib inimene end demograafilise plahvatusena vaatamata ka ära toita, ent infopuutuses pole ilmselt inimkond võimeline ennast mõistma: indiviidi intellekt ei suuda haarata enam seda, mida on loonud inimkonna intellekt. Kui te panete tähele postmodernismi sõnavara, siis kannavad kõik need "dekonstruktsioonid" ja "jäljed", "kõrvalekaldded", "kohaloleku metafüüsikad" ja "transsendentaalsed tähistajad" trauma pitsit.

Intellektuaali piirid ja sakraalne väljapääs

Foucault on öelnud, intellektuaal on määratletud kolmeti: esiteks sotsiaalse positsiooni, teiseks oma elu ja töötingimuste ja kolmandaks spetsiifilise "tõe poliitika" poolt meie ühiskondades. Täna võiks selle sõnastada järgmiselt: intellektuaal on määratletud esiteks kapitali, teiseks kapitali ja kolmandaks kapitali poolt.

Kõige keerulisem metakapitalismis ongi see, "et pole võimalik mingi kultuuriakt väljaspool kapitali massiivset Olemist", nagu Fredric Jameson seda on sõnastanud.

Üks diskursus on minu meelest siiski võimalik ja see on traditsionalistlikul ilmutuslikul alusel püsiv vaimulikkus. Teadlikult ei ütle ma "religioossus", sest religioossus on vaid selle üks väline vorm, mis võib muutuda ja ilmselt peabki muutuma, kui tahetakse jälgida jumaliku lihakssaamise ehk objektiga samale tasandile laskumise mudelit. Mis muutuda ei saa, on selle sakramentaalne sisu.

Kui filosoofia mõte selle pythagoraslikus tähenduses oli inimliku tarkuse tee, mis pidi juhatama ilmutusliku igavese tarkuse juurde, siis postmodernistlik filosoofia sellist ülesannet endale ei võta. Sellele vaatamata ei lakka see ilmutuslik traditsioonil põhinev tarkus olemast, eksisteerib selle edasiandmise järjepidevus ehk suksessioon ja intellektuaalne intuitsioon. Ja isegi kui traditsiooni sisulisest osast ollakse palju kaotatud, on selle elutähtsad osad sakramentide kaudu edasiantavad ehk teisi sõnu ka väline sakramentaalsus võib traditsiooni edasi kanda.

Eesti on üks maailma sekulariseerunud – kui mitte kõige

Giotto di Bondone (1266 või 1276 – 1337) "Püha Franciscus jutlustab lindudele".

ilmalikum – maa selle poolest, et kiriku mõju ühiskonnas on üliväike. Kui me aga vaatame vaimulike osa inimeste isikliku elu sakraalsuses, mõeldes ristimistele, laulatustele ja matustele, siis on see küllaltki tähelepanuväärne. Ja kirik ei sõltu meil riigist ehk kapitalist, vaid saab oma vahendid peamiselt annetustest ehk inimestelt, kelle elu sakraalsuse eest ta on hoolitsenud.

Kõrgeima vaimse autoriteedi kandjad on traditsionalistlikust vaatevinklist need, kes võtavad selle vastu intellektuaalse intuitsiooni teel vertikaalselt või järjepidevuse kaudu horisontaalselt – seega nii kirik institutsioonina kui vaimulikud ja intellektuaalid indiviididena.

profaanne sfäär, vaid hoopis sakraalne tarkus.

Prantsuse traditsionalist René Guenon on öelnud, et niikaua kui püsib legitiimne vaimne/vaimulik autoriteet – isegi kui kogu maailm ja tema enda esindajad ei mõista selle olemust, isegi siis, kui see on viidud oma varju tasandile – on see võim alati parem ja, mis peamine, meie maailma lahutamatu osa, sest selles on varjul enam kui pelgalt inimlikud võimalused, isegi nõrgenenuna ja magavana kehastab ta ainsat vajalikku asja.

RAIVO RAAVE

TOETUSED SÜVAMUUSIKA JA MUUSIKAALASTE TRÜKISTE VÄLJAANDMISEKS

II jaotus

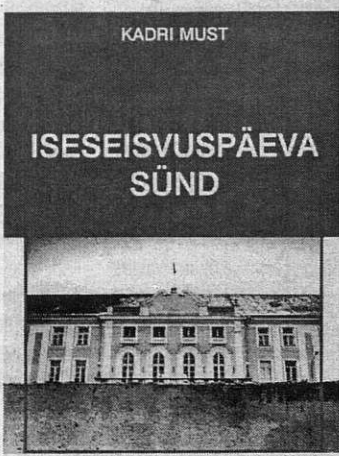
II jaotuseks 21. augustiks laekus 42 taotlust summas 1 670 644 krooni. Toetusi eraldati 517 264 krooni ulatuses.

Kirjastus Avita (AS BIT)	Roman Matsovi portreeraamatu autorihonorari riigimaksu osa	7 080
Kirjastus Avita (AS BIT)	Portreeraamatu "Helju Tauk" autorihonorar ja väljaandmine	38 472
Eesti Interpreetide Liit	Trükise "Eesti interpreete" väljaandmine	30 000
Eesti Muusikaakadeemia	Doktoridissertatsiooni "Setu itkukultuur" publitseerimine	24 800
Eesti Orelisõprade Ühing	Eesti Orelimuusika Almanahhi koostamine	20 000
Eres Estonia	Artur Kapi oratooriumi "Hiob" kirjastamine	50 000
Kirjastus Ilmamaa	Raamatu "Eduard Tubina artiklid" kirjastamine	50 000
Kirjastus Muusika	Kogumiku "Koolikoor" väljaandmine	10 000
Nordiska Musikförlaget	Eduard Tubina helitööde kataloogi väljaandmine	36 000
OÜ Hardman	"Encore !" (raamat Neeme Järvist) väljaandmine	30 000
OÜ Hardman	Rudolf Tobiase "Eks teie tea" ja "Otsekui hirm" väljaandmine	45 000
OÜ Humare	Aadu Regi mälestusteraamatu "Muusikast ja muust" väljaandmine	25 000
OÜ Scripta Musicalia	Rein Laulu "Etüüdid Beethoveni muusikast" väljaandmine	25 912
SA Eesti Muusikafond	Eesti muusika partituuride kirjastamine	30 000
SA Heimar Ilvese Fond	H. Ilvese loomingulise pärandi restaureerimine, kirjastamine	20 000
SP Muusikaprojekt	Cyrillus Kreegi "Reekviemi" partituuri noodistamine ja trükkimine	50 000
Eesti Muusikanõukogu	Muusikaajakirja väljaandmine	25 000

Jaotatav kogusumma 2000. aastal	1 000 000 krooni.
Komisjonile esitati 89 taotlust kogusummas	3 568 609 krooni.
I jaotusega eraldatud toetusi	454 500 krooni.
II jaotusega eraldatud toetusi	517 264 krooni.
Komisjoni tööga kaasnenud kulud	28 236 krooni.

Ajaloo nime vääriline...

Kadri Must
"Iseseisvuspäeva
sünd".
Tartu 2000. 24 lk.

Kadri Musta "Iseseisvuspäeva sünd" on kultuurinähtus. Kas ka "ajaloo nime vääriline uurimus", nagu arvab Rein Ruutsoo (Areen 31. VIII), on iseküsimus, aga kultuurinähtus küll.

Ruutsoo arvamus on muidugi ootuspärane. Kui Laar oma õpikus pärast Rahvarinde ja Balti keti meenutamist märgib, et "olulist osa etendas ka Eesti Vabariigi kodanike komiteede liikumine", siis kuulutati see ajaloo võltsimiseks kodanike komiteede kasuks. Kui Kadri Must refereerib 1990. aasta 30. märtsi Ülemnõukogu otsust Eesti riiklikust staatusest ja vaikib sihilikult maha deklaratsiooni koostööst Eesti Kongressiga Eesti Vabariigi taastamisel, siis väärub see tunnustust. Mahavaikimine näib olevatki Musta peamine meetodiline võte. Näiteks järjepidevuse idee taktikalisest ja strateegilisest mõttest (rääkimata idee esitajaist) ei leia raamatust sõnagi. Sellise meetodika puhul pole üllatav, et Eesti Kongressi meelsust kandvate Ülemnõukogu saadikute motiivide äraseletajaks võetakse Arvo Junti (lk. 59, viide 19) või et andmed "eestikomiteelaste ja intrite" vahelistest väidetavatest salaläbirääkimistest 1991. aasta juunis (eks ikka Savisaare kukutamiseks) pärinevad ei kuskilt mujalt kui teosest nimega "Edgar Savisaar. Mälestused. Käsikiri autori valduses." (Vägisi kisub küsima, et kellel siis tookord diktofon pöues oli?) Seda kõike nimetab Andrei Hvostov täiesti usaldusväärseks faktikoguks.

Aga mitte sellest ei tahtnud ma täna rääkida, nagu kallasrajal öeldakse, vaid hoopis kahest kultuurinähtusest, näivuseihalusest ja tõeluseihalusest. Kord soosib aeg üht, kord teist. Ka inimeste puhul võib nentida kalduvust ühes või teises suunas. Rõhutan: kalduvust, sest päris tõelusest ei saa läbi ka suurimad näivusearmastajad ja vastupidi. Näivus ülendab vaimu ja annab jõudu. Tõelus on tõelus, selle meelepidamine hoiab ära liigsed pettumused ja aitab vastu võtta ratsionaalseid otsuseid. Põhjus, miks ma Kadri Musta raamatut kohe alguses kultuurinähtuseks nimetasin, on esiteks selles, et loo kangelasel on järjekindlad näivusesõbrad, kelle peavõtteks tegelikkuse muutmisel on tegelikkuse ümbernimetamine. (Nt. Rahvarinde kongress Rahvakongressiks, Eesti NSV Eesti Vabariigiks, Ülemnõukogu presiidiumi esimees presidendiks jne.) Teiseks selles, et ka raamat ise on lausa näivuseihaluse manifest. Nii küünulist katset ajalugu ümber teha ei ole kohanud juba kümnekond aastat.

Näivus algab juba pealkirjast: **iseseisvuspäeva sünd**. Ülev, muidugi. Kõrvus hakkab kostma Wagneri pasunakoor ja meelde tuleb jänkide film "Iseseisvuspäev". Ainult et sõnal "iseseisvuspäev" on kindel sisu, see on meie kalendris juba olemas ja sugugi mitte 20. augusti, vaid 24. veebruari kohal. Must soovust sugereerib lugejale: Eesti Vabariik kuulutati välja 20. augustil 1991. aastal. Samasuguse jultumusega kirjutab ta tol päeval vastu võetud **iseseisvusdeklaratsioonist**. Deklaratsiooni ja

otsust, millega tõelikult tegu oli, eristatakse vist kõikide riikide õigusloomes; Eesti omas surmkindlasti. Ent vähe sellest – ka iseseisvusdeklaratsioon tähendab meie ajaloo kontekstis üht kindlat dokumenti, mis avaldati 23. ja 24. veebruaril 1918. aastal. 1991. aasta otsus ei kuulutanud iseseisvust välja, vaid **kinnitas** seda. See oli teade maailmale: me olime kaua ära, aga **kinnitame** teile, et me polegi vahepeal maha surnud ja tahame nüüd tagasi tulla.

"Ent see ei ole see!" hüüatasid paljud Toompeal. Tahame iseseisvusdeklaratsiooni! Heinz Valk on öelnud, et terminite üle vaidlemine teda ei huvitanud, tema tahtis autokastist rahvale iseseisvust kuulutada. Ei saa eitada, et 1991. aasta augustis oli mingit kuulutust vaja. Hing nõudis. Kuid kas oli vaja uut, nn. kolmandat vabariiki? Just nimelt seda Rahvarinne soovis, seda ei eita ka Kadri Must. Miks EK sellele vastu oli? Versioonid: rumalus, argus, haavatud edevus, kadedus, võimuiha, väliseestlaste kaukahuvid... Alles päris lõpu eel, 112. Leheküljel, leiame lause: "Komiteelased arvavad, et ... kodanikkond oleks võrdsustatud elanikkonnaga ning kehtestatud kakskeelsus." Ainult arvavad? Selline areng olnuks ju sama vääramatu kui dominokivide kukkumine. Riik, mille täieõiguslikest kodanikest üks kolmandik kõneleb üht ja kaks kolmandikku teist keelt, ei saa olla muud kui ametlikult kakskeelne, vähemalt Euroopa serval. Ja nüüd oleneb igaühe arutlusvõimest, kas ta oskab ennustada kahe riigikeele olemasolu kaugemaid tagajärgi.

Milline oli ainus viis vältida neid musti stsenaariume? Ainus viis selleks oli hoida ära uue riigi väljakuulutamine ja piirduda teadaandega vana taastamisest. Suhteliselt lihtne matemaatika.

Kadri Must sellist matemaatikat ei harrasta. Ei teagi, miks. Sama ilmneb ka Ruutsoo arvustuses: "Eri osapoolte tegutsemist 20. augustil ei maksa vaadata "veendumuste esitusena". Ajalugu on võimuvõitlus." Pean ütleva, et see, kuidas Ruutsoo juba aastaid oma isiklikku konnaperspektiivi absolutiseerib, hakkab pikapeale ära tüütama. Kas olnuks targem riskida teise riigikeele sätestamisega paljalt seepärast, et Heinz Valk saaks autokastis oma rahulduse? Just siin peaks ajaloolane olema eriti tolerantne ja üritama 20. augusti sündmuste taga näha enam kui võimuvõitlust. Või vähemalt nägema enam kui ainult madalaid motiive, ja seda mõlema poole puhul.

Selle asemel tegeleb Kadri Must järjekordse näivuse loomisega. Kuna 1991. aastal uut iseseisvuspäeva tekitada ei õnnestunud, teeb Kadri Must seda nüüd. Ei maksa puhuda müüti tasakaalustavast vastandmüüdist. 20. august kui iseseisvuspäev ja iseseisvusdeklaratsiooni päev ei ole mitte vastandmüüt, vaid vale. Hea seegi, et Must ei püüa 20. augustit kuulutada näiteks jõululaupäevaks ega tituleeri toonast otsust esimeseks eestikeelseks aabitsaks.

Võib-olla tahab Kadri Must lihtsalt kellegi tuju ära rikkuda. Kas see on tõesti nii tähtis, et selle nimel uuristada auke meie riigipaadi pardasse, allapoole veeliini? Või tõesti – ei tahaks küll uskuda – ongi see tegelik eesmärk?

Ei maksa unustada, et üks suur naaberriik teeb tänaseni kõik, et ajalugu mõistetaks nii, nagu mõistab Kadri Must: Eesti Vabariik kuulutati välja 1991. aastal. Miks on Venemaal seda vaja? Põhjus pole mitte ainult Tartu ülikooli varades või Pätsi ametiketis (kuigi ka neis). Suurriik mõtleb sajandite peale ette. Edasi mõtisklegu igaüks jälle ise.

LAURI VAHTRE

EESTI RAAMATU AASTA

► 30. septembrini on TÜ ajaloo muuseumi valges saalis eesti raamatu kõigi aegade mahukaim väljapanek "Eesti raamat 1525 – 1944", kus on väljas nii Eestis kui mujal maailmas ilmunud raamat.

Suurnäituse ülesehitus on kronoloogiline, osaliselt temaatiline, eksponaatide bibliograafilise kirjega saab üksikasjalikult tutvuda raamatuaasta koduleheküljel. Eesti raamatu loo selle algusest kuni 1944. aastani on näitusele seadnud Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu ja TÜ raamatukogu oma kogudest. 81 vitriinis ja seinakapis on eksponeeritud 2437 trükist, mis annavad läbilõike eestikeelsest kirjandusest. Haruldustena on väljas vaimulik kirjavara ja esimesed keeleõpikud XVII sajandist, esimesed säilinud aabitsad, kalendrid, bibliofiilsed raamatud 1920. – 1930. aastatest jpm. Suurnäitusele on põhjust tulla kogu perega: koolieelikud saavad näha värvikirevaid lasteraamatuid, õpilased kooliraamatuid mitmest sajandist, lapsevanemad uudistada ilukirjanduse, teaduskirjanduse, kalendrite, laulikute vm vitriini. TÜ ajaloo muuseum Toomel on avatud K – P kella 11 – 17. Info ja giidi tellimine Tiina Matsulevitš, tel. 07 375 750.

► 21. – 31. X Tartu linna keskraamatukogu Annelinna harukogu Põhjamaade toas (Kaunase pst. 23) on avatud näi-

tus "Hulkur Rasmus. Põhjamaade laste- ja noorteraamat eesti keeles". Eksponeeritud on suurem osa viimastel kümnenditel eesti keeles ilmunud soome, soomerootsi, norra ja taani autorite laste- ja noorteraamatuid, kokku umbes 120 nimetust.

► 25. ja 26. IX toimus Viljandi muuseumis seminar "Eesti raamatu restaureerimine", mille korraldasid Eesti Akadeemiline Raamatukogu, Viljandi linnaraamatukogu ja Viljandi muuseum. Seminaril räägiti eesti raamatu köitest ja dekoratiivpaberitest läbi aegade, trükiste säilitusnõuetest, vaadati videofilmi "Inkunaabli taassünd".

► 26. IX toimus Viljandimaa raamatukogutöötajate seminar, kus arutati kohalike raamatukogude probleeme, räägiti raamatu köitmisest ja säilitamisest ning toimus praktiline õppus "Kasutatavad materjalid, köite ja paberi parandamine".

► 27. IX toimus Võrumaa Keskraamatukogus Bernard Kangro 90. sünniaastapäevale pühendatud konverents. Ettekannetega esinesid Oskar Kruus "B. Kangro viimased eluaastad"; Mariko Faster, "B. Kangro sõnalooming tema esimestes luulekogudes".

Minu päevik 2000

UKU-RALF TOBI

21. september

Loobusin olümpiarežiimist ja enam ei vaata. Tüdin viimasel ajal üldse kiiresti kõigest, mis jääb minust kuidagi kaugemale.

Maimu kutsel lõbus Eesti-Soome teemaõhtu rahvusraamatukogu keldris: vabakutselisisus – iseseisvus või ike? Maimu ise jagas kohe alguses rahva kolmeks: a) tavalised töölkäijad, b) need töölkäijad, kes õhtuti ei puhka, vaid kirjutavad romaane vms. ja c) kõik ülejäänud ehk vabakutselised. Moraal muidugi, et "keskmised koju tulevad". Aga ilmselt ka rühm c tõmbab – on tulnud palju noori.

Mõttlesin kõnelda riigitöö kõrgeastatusest ja vabakutselise õhukesest leivast. Aga valge ja punane vein tegid oma töö enne, kui mulle sõna anti, ja seltskond muutus kiiresti väheinspireerivaks.

22. september

Läkski nii, nagu võis karta! Ongi väljas kõiksugu veidrikud ja naljamehed, ja pakutakse välja robinal Eesti märke, üks hullem kui teine.

Ise olen endiselt veendunud, et parim Eesti märk oleks praegu valge peakapsas ehk lihtsalt KAPSAPEA. (Just praegu. Mõnel järgmisel epohhil võib seda ju muuta.) Eestlane seostab kapsapeaga oma rahvusliku karakteri eredamaid jooni, nagu neid näitab Luts meie parimas komöödias. Kapsal on ka piisavalt lai areaal, ta on maailma rahvastele juba tuttav. Ja mis kõige tähtsam: kapsapea on arusaadav märk ka siinsetele mitte-eestlastele (struktuurilt matroška).

23. september

Vabakutselisusest veel. On loomulik, et rõhk on vabadusel. Aga kui raha ei ole, kas siis vabadus on? Nii et isegi oma ametnikupalgaga, ma usun, ma olen vabam kui kunstnik, keda mass ei hinda.

Ray Charles 70. Lasen sel puhul nonstopina *Sweet Sixteen Bars, How Long Blues* jm., kõik aastaist 56 ja 57. Jaa, võiks kuulata tõpmatuseni.

24. september

Olingi kuulanud lõpmatuseni, hommikul veel mängis.

Jugoslaavia valimised hoiavad Euroopat ärevil, sest pole veel teada, kas need olidki valimised. Võltsimata tulemusi ma sealt ei oota.

25. september

Lugesin Peter Handke päevikut NATO pommitamise aegsest Jugoslaaviast poolteist aastat tagasi. Kuidas järsku need noored, kes veel hiljuti olid protestinud "türannide" ja koguni "diktaatori" enda vastu, olid järsku nagu ümber tehtud. Aga patriootilistest rokikontsertidest, mida stampi kalduv Euroopa ajakirjandus esitas kui "noorte tantsimist pommide all", kirjutab pealtnägija Handke, et ei olnud seal mingit tantsu. Oli ainult mulje tantsust. Mulje, mille tekitas keskendatus ühiseks vaiksuseks kuulamiseks, eriline sissepoolepööratus.

Mulle tundub, et samasugune optiline pete oli ka meie "laulev revolutsioon" – see, et me ennast vabaks laulsime. Ma ei tea, mina ei teinud küll suudki lahti.

26. september

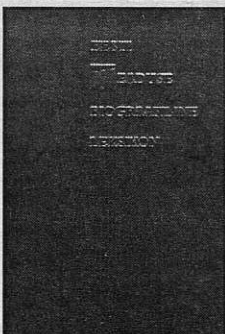
Vaba mehe vabad mõtted on muuseas ka need siin päevikus. Selged ja ausad mõtted. Ma ei pea kirjutama nii segaselt, et pärast ei saa enam isegi aru. Nagu pidi Harald Peep omal ajal Bernard Kangrole põhjendama, miks ta ei taha, et teine talle Rootsist "sisult vastuvõetamatuid" raamatuid saadaks: "Saad ju sellest isegi väga hästi aru, et kuigi ma kirjandusnimesena ja oma vaadetelt ning veendumustelt juba väljakujunenuna (vähemalt usun seda ise) suudan kirjasõna kriitiliselt mõtestada ning asjade objektiivset väärtust vähemalt ideelises osas hinnata, ei moodusta ma mingit erandit meie inimeste seas, kes vaid teatava piirini saavad tolerantse olla sealse trükisõna suhtes." Jne, jne.

Looming maksab 22 krooni, nii et lugesin seda raamatukogus ja kirjutasin ümber. Aga vabalt – kõik, mida ise tahtsin.

27. september

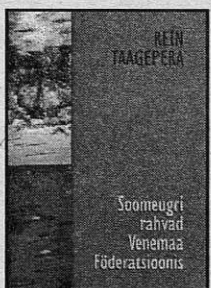
Eurospordis muudkui Ööki Nuul ja Ööki Nuul! Panin kinni tagasi. Õppigu keel ära!

RAAMATUTUTVUSTUS

EESTI TEADUSE BIOGRAAFILINE LEKSIKON I köide A-Ki

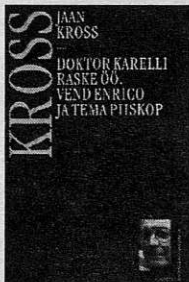
Neljakoitelisena kavandatud leksikoni esimene köide. Koostanud Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Eesti Ühendus, peatoimetaja Karl Siilivask. Teosega on kirjastus töötanud Ülo Kaevats, Ene Hanson, Helja Rauk, Riina Aro, Helgi Tüksammel, Maie Segerkrantz, Eda Posti, Heiki Looman, Jüri J. Dubov, Marju Maasik ja Andres Mandre. Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2000. 704 lk.

Rein Taagepera

SOOMEUGRI RAHVAD VENEMAA FÖDERATSIOONIS

Raamat annab ülevaate soomeugri ja samojeedi keeli kõnelevaist rahvaist, kel on postsovetlikus Venemaa Föderatsioonis omanimelised vabariigid või autonoomsed ringkonnad: karjalased, mokšerslased, marilased, udmurtlased, komilased, handid, mansid ja neenetsid, ning tutvustab lühidalt ka mõnd ilma territooriumita rahvast, nagu isurlased, koolasaamlased ja sõlkupid. Keeletoimetaja Tõnu Tender, kujundaja Tiina Viirelaid. Ilmamaa, 2000. 472 lk.

Jaan Kross

DOKTOR KARELLI RASKE ÖÖ. VEND ENRICO JA TEMA PIISKOP

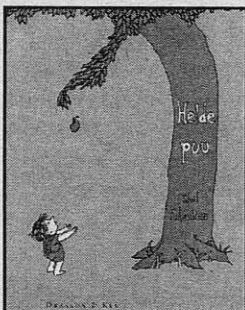
Kahest näidendist esimene on ajalooline, teine ühtedele farss, teistele draama nagu alati. Toimetanud Anu Saluäär. Loomingu Raamatukogu 2000/28-29. 112 lk.

Cora Sandel

KRANE KOHVIK

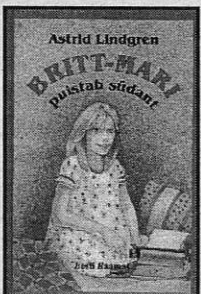
Norra kirjaniku (1880 – 1974) 1946. aastal ilmunud romaan on autori kirjanduslikult rafineerituim teos. Tema huumorimeel ja karakterite loomise oskus on teinud interjööriks tegelastega nimetatud romaani populaarseks ja ka lavalaudadel saadab seda jätkuv publikumenu. Tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Elvi Lumet, toimetaja Anu Saluäär. Loomingu Raamatukogu 2000/25 – 27. 160 lk.

Shel Silverstein

HELDE PUU

Lastekirjanduse klassika, praeguseks tõlgitud kahekümne nelja keelde. Autor (1932 – 1999) on Ameerika Ühendriikide luuletaja ja kirjanik, kunstnik, muusik ja laulude autor, kes on eelkõige tuntud oma humoorika luule, lihtsate ja väljendusrikaste joonistuste ning allegooriliste lugude poolest. Tõlkinud Leelo Märjamaa. Draakon & Kuu, 2000, nummerdamata.

Astrid Lindgren

BRITT-MARI PUISTAB SÜDANT

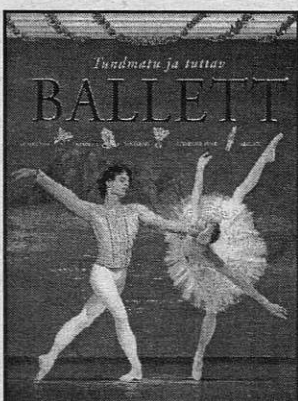
Autori esimene teos ilmus Rootsis esmakordselt 1944 aastal; kirjadest koosneva tütarlasteraamatu eeskujuks oli kirjanikule J. Websteri kuulus noorsooraamat "Pikakoivaine isa" – tõsine, lüüriline, lustlik, teravmeelne, ironiline, mõtisklev. Tõlkinud Vladimir Beekman, kujundanud Epp Marguste, toimetanud Arnold Ravel. Eesti Raamat, 2000. 104 lk.

Poul Anderson

SÜDASUVINE TORM

Fantaasiaklassiku järjekordne romaan sarjas "Maailma fantaasiakirjanduse tippteoseid". Tõlkinud Eva Luts, toimetanud Leiger Luts, kujundanud Mart Kont. Fantasia, 2000. 167 lk.

Kate Castle

TUNDMATU JA TUTTAV BALLETT

Hariv lasteraamat tutvustab tantsu ajalugu, tantsuõpetust, balleti loomist, etenduse algust ja lavatagust maailma, ballettide süzeid, 20. sajandi kuulsaid tantsijaid, õpetajaid, heliloojaid, ballettmeisterid, balletiteatreid jpm. Tõlkinud Aili Saks ja Touri Saks, konsultant Ago-Madis Herkül, keeletoimetaja Krista Leppikson, teostus Anu Ristmets. Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2000. 64 lk.

KALENDER

2. oktoober

75 aastat tagasi (1925) sündis Valgevenes Magiljovis filosoof **Rem Blum-Russak**. Suri 1. VI 1989 Tartus.

3. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Viljandimaal Uue-Võidu vallas spordipedagoog **Theodor Andresson**. Suri 16. XII 1994 Viljandis.

4. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Saaremaal Lümanda vallas Koovi külas kirjanik **August Mäik**. Suri 19. XII 1987 Stockholmis.

5. oktoober

80 aastat tagasi (1920) sündis Virumaal Simuna lähedal etnograaf **Aino Voolmaa**. Suri 15. IV 2000 Tartus.

60 aastat tagasi (1940) sündis Tallinnas kergejõustiklane **Rein Aun**. Suri 11. III 1995 Tallinnas.

6. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Viljandimaal Sürgavere vallas publitsist **Juhan Viiding**. Suri 8. II 1980 Sydneys.

7. oktoober

80 aastat tagasi (1920) sündis Koerus luuletaja **Kalju Lepik**. Suri 30. V 1999 Tallinnas.

8. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Peterburi kubermangus Novaja Ladoga maakonnas Koltšanovos diplomaat, kirjandusteadlane ja tõlkija **Georg Meri**. Suri 10. VI 1983 Tallinnas.

75 aastat tagasi (1925) sündis Tallinnas keeleteadlane **Rein Kull**.

10. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Tartus füsioloog ja biokeemik **Maks Tiitso**. Suri 2. X 1944 Stockholmis.

11. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Põltsamaal keeleteadlane **Peeter Arumaa**. Suri 21. VI 1982 Stockholmis.

70 aastat tagasi (1930) sündis Võrus füüsik **Ivar Jaek**.

70 aastat tagasi (1930) sündis Tartus arstiteadlane **Leo Pokk**.

12. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Peterburi kubermangus Jamburgis näitleja ja lavastaja **Johannes Kaljola**. Suri 31. V 1954 Tallinnas.

75 aastat tagasi (1925) sündis Tartumaal Kastre-Võnnu vallas spordiajakirjanik **Helga Kala**.

75 aastat tagasi (1925) sündis Tallinnas tekstiilkunstnik **Galina Leškina**.

13. oktoober

110 aastat tagasi (1890) sündis Tartu-

maal Kudina vallas näitleja **Mari Möldre**. Suri 5. I 1974 Tallinnas.

100 aastat tagasi (1900) sündis Järva- ja Väätsa vallas ballettmeister ja tantsupedagoog **Helmi Tohvelman**. Suri 21. X 1983 Tallinnas.

80 aastat tagasi (1920) sündis Valgamaal Taheva vallas tõlkija ja toimetaja **Valli Helde**.

75 aastat tagasi (1925) sündis Mustlas nukufilmilavastaja **Heino Pars**.

50 aastat tagasi (1950) sündis Valgas dirigent **Peeter Lilje**. Suri 28. X 1993 Oulus.

15. oktoober

60 aastat tagasi (1940) sündis Tallinnas näitleja **Peeter Jakobi**.

16. oktoober

110 aastat tagasi (1890) sündis Narvas helilooja ja pedagoog **Adolf Vedro**. Suri 27. IX 1944 Haapsalus.

100 aastat tagasi (1900) sündis Tartumaal Raadi vallas inspitsient **Karl Kalkun**. Suri 29. IX 1978 Tartus.

17. oktoober

60 aastat tagasi (1940) sündis Moskvas tele- ja filmilavastaja **Irene Lään**.

60 aastat tagasi (1940) sündis Tallinnas sisearhitekt **Kirsti Laanemaa**.

18. oktoober

170 aastat tagasi (1830) sündis Märjamaa kihelkonnas Sipa mõisas kirjamees **Friedrich Brandt**. Suri 14. V 1890.

90 aastat tagasi (1910) sündis Peterburi kubermangus Volossovos helilooja ja pedagoog **Marje Sink**. Suri 31. XII 1979 Tallinnas.

19. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Võrumaal Kahkva vallas kirjanduskriitik **Oskar Urgart**. Suri 10. IX 1953 Tallinnas.

20. oktoober

110 aastat tagasi (1890) sündis Hiiumaal Emmastes torupillimängija **Aleksander Maaker** (Torupilli Sass). Suri 28. I 1968 Emmastes.

100 aastat tagasi (1900) sündis Harjumaal Vardi vallas maalikunstnik **Alice Stein-Anvelt**. Suri 25. IV 1991 Tallinnas.

70 aastat tagasi (1930) sündis Tartumaal Alatskivi vallas õigusteadlane **Herbert Lindmäe**.

21. oktoober

120 aastat tagasi (1880) sündis Viljandimaal Karksi vallas psühholoog ja filosoof **Aleksander Kaelas**. Suri 19. IV 1920 Irkutskis.

22. oktoober

180 aastat tagasi (1820) sündis Pärnus bibliofiil ja bibliograaf **Mihkel Jürgens**. Suri 15. I 1874 Pärnus.

70 aastat tagasi (1930) sündis Mustvees loodusteadlane **Heino Tooming**.

60 aastat tagasi (1940) sündis Valgas õigusteadlane **Ants Kukrus**.

23. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Tallinnas baltisaksa ajaloolane **Hellmuth Weiss**. Suri 10. IV 1992 Marburgis.

24. oktoober

130 aastat tagasi (1870) sündis Virumaal Kloodi vallas Paatna külas kirjastaja ja luuletaja **Juhan Lilienbach**. Suri 9. V 1928 Leningradis.

70 aastat tagasi (1930) sündis Tartus füüsik **Ülo Haldre**. Suri 16. X 1995 Tartus.

25. oktoober

75 aastat tagasi (1925) sündis Tartumaal Vana-Kuuste vallas kirjanik ja tõlkija **Kalju Kangur**. Suri 15. I 1989 Tartus.

26. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Saaremaal Valjala vallas haridustegelane **Oskar Paas**. Suri 4. IX 1990 Torontos.

80 aastat tagasi (1920) sündis Pärnus kirjanik ning kirjandus- ja keeleteadlane **Fanny de Sivers**.

60 aastat tagasi (1940) sündis Tartus allveearheoloog **Vello Mäss**.

28. oktoober

90 aastat tagasi (1910) sündis Peterburis geodeet **Georgi Želnin**. Suri 21. XII 1985 Tartus.

75 aastat tagasi (1925) sündis Tartus pianist ja pedagoog **Eugen Kelder**. Suri 24. IV 1979 Tallinnas.

60 aastat tagasi (1940) sündis Tartumaal Kudina vallas kirjandusteadlane **Pärt Lias**.

29. oktoober

110 aastat tagasi (1890) sündis Muhumaal Muhu-Suure vallas Rebaski külas koolikirjanik ja pedagoog **Madis Küla-Nurmik**. Suri 1. I 1969 Tallinnas.

75 aastat tagasi (1925) sündis Virumaal Tudulinna vallas Metskülas klarnetist **Olev Pikknumm**.

30. oktoober

120 aastat tagasi (1880) sündis Järva- ja Alliku vallas fotograaf ja filmipioneer **Georg Johannes Parikas**. Suri 22. X 1958 Tallinnas.

70 aastat tagasi (1930) sündis Tallinnas spordiajaloolane **Olaf Langsepp**.

31. oktoober

100 aastat tagasi (1900) sündis Narvas graafik **Felix Valdvere**. Suri 27. III 1954 Tallinnas.

90 aastat tagasi (1910) sündis Jõgeval oboemängija ja pedagoog **Hartvig Juksar**. Suri 19. III 1985 Tallinnas.

Eesti Riiklik Sümfooniaorkester õnnitleb
kauaaegset kontrabassimängijat

Kalju Viluoja

tema 90. sünnipäeval

Harald Suislepp 11. VI 1918 – 21. IX 2000

Ott Koolist kolm nädalat hiljem tuli Toonela teele minna teisel virulasest kirjanikul – Harald Suislepal. Ta sündis Kunda alevis, käis koolis Eidaperes ja Kunda-Mallas. Vanaisa talust adra tagant nõudis tulevase kirjaniku noorusaastad endale sõda.

Pärast demobiliseerimist Eesti Laskurkorpusest 1947. aastal suundus Suislepp tööle ajakirjandusse, alustades Viru Sõna toimetuses. 1950. aastast peale kirjutas ta kultuurisõnumeid Talurahvalehele, aastaid töötas Noorte Hääle ja Sädeme toimetuses.

Suislepa humoristianne leidis rakenduse ajakirja Pikkere toimetuses.

Vahepeal oli lehemehesest saanud luuletaja ja 1960. a. edutati ta Loomingu vastutavaks sekretäriks ning 1965. a. Sirbi ja Vasara vastutavaks toimetajaks.

Kirjarahva hulgas sai Suislepp tuntuks ka Tallinna Noorte Autorite Koondise aktivistina ning 1958. aastal sai temast Kirjanike Liidu liige, samal aastal tuli trükikojast tema esimene värsikogu "Tedetähed".

Suislepale meeldis püsida pikemalt ühe teema juures

ning ta värsid koondusid tihti poeemideks. Juba luuleraamat "Suure Vankri jälgedes" (1963) kohtame humoristlikku värsreisikirja, sellele järgnes autobiograafiline poeem "Aeg tuleb maa ja mere peal" (1967).

Lõpuks hakkas Suislepp oma värssteoseid kirjutama dialoogivormis, sündisid värsnäidendid "Kolme Tulbi tänav ehk Mu tütar on Torontos" (1965), "Kolme Tulbi tänav kolm lugu" (1981) ning "Ja tina sai sõnaks" (1969). Viimases avaldas ta oma muljeid ajakirjanduse maailmast, kahes esimeses nõokas kompartei survele eesti pagulasi. Kuid pikkade värsslugude kõrval proovis ta ka sõna ökonoomselt kasutada, kirjutas kogumiku epigramme ja ta hilises luulekogus "Lingukivist linavästriku-ni" (1976) võib täheldada tihedat väljenduslaadi.

Tema loomingul hulgas on ka lastekirjandust, lühiproosat ja kirjanduskriitikat – kõikjal väljendus kirjaniku leebel iseloomu huumori kaudu. Ta suvemaja Hiiu- ja Kassaris ümbritsesid küll kadakad, kuid nendelt pole ta eeskujut võtnud.

Eesti Kirjanike Liit

RAHVUSOOOPER ESTONIA

OKTOOBRIKU MÄNGUKAVA

1 – 8. oktoobrini operetipäevad

P. 1. X kl. 12 O. Ehala muusikal "Nukitsamees". Dirigent Elmo Tiisvald. Peaosades Andres Uutma, Janne Sevtšenko, Jaak Jõekallas.

E. 2. X kl. 19 M. Monnot' muusikal "Irma". Viimast korda Estonias! Peaosades Kärt Tomingas ja Tõnu Kilgas. T. 3. X kl. 19 J. Stjēne'i muusikal "Sugar". Dirigent Elmo Tiisvald. Peaosades Siiri Sisask, Alar Haak ja Väino Puura.

K. 4. X kl. 19 J. Offenbachi operett "Ilus Helena". Viimast korda! Dirigent Endel Nõgene. Osades Pirjo Levandi, Aare Saal, Tarmo Sild, Rostislav Gurjev, Ain Anger jt. Õpilastele soodushind 50%!

N. 5. X kl. 19 I. Kálmáni operett "Silva". Dirigent Erki Pekk. Peaosades Riina Airene, Alar Haak, Margit Saulep, Tõnu Kilgas, Urve Tauts, Hans Miilberg.

R. 6. X kl. 19 J. Strauss'i operett "Õo Veneetsias". Esi- etendus! Lav. ja koreograaf Monika Wiesler (Austria), muusikaline juht ja dirigent Paul Mägi, lavakujundus Liina Keevalik, kostüümid Eldor Renter, valgus Airi Eras.

L. 7. X kl. 19 J. Strauss'i operett "Viini veri - 100". Dirigent Paul Mägi. Peaosades Tiit Laur, Mati Kõrts, Sirje Puura, Voldemar Kuslap, Margit Saulep, Alar Haak, Teo Maiste. P. 8. X kl. 12 "Õo Veneetsias". Esiendus!

K. 11. X kl. 19 R. Štšedrini ballett "Anna Karenina". Dirigent Aivo Välja. Peaosades Marina Tširkova ja Vladimir Arhangelski.

R. 13. X kl. 19 R. Kangro oper "Süda". Ooperihooaja avaetendus on pühendatud P. Lilje 50. sünniaastapäevale! Dirigent Endel Nõgene. Peaosades Rauno Elp ja Ain Anger.

L. 14. X kl. 12 A. Adami ballett "Giselle". Dirigent Norman- Illis Reintamm. Peaosades tantsivad Marina Tširkova ja Vladimir Arhangelski.

L. 14. X kl. 19 "Õo Veneetsias". Välja müüdid!

P. 15. X kl. 19 "Süda". Dirigent Endel Nõgene. Peaosades Rauno Elp ja Ain Anger. Õpilastele ja pensionäridele soodushind 50%!

ESTONIA RAHVUSOOOPER

K. 18. X kl. 19 "Silva". Dirigent Erki Pekk. Peaosades Riina Airene, Tarmo Sild, Valentina Taluma, Villu Valdmaa, Urve Tauts, Hans Miilberg.

N. 19. X kl. 19 "Sugar". Dirigent Elmo Tiisvald. Peaosades Siiri Sisask, Tõnu Kilgas ja Sepo Seeman.

R. 20. X kl. 19 M. Murdmaa ballett "Tuleingel". Peaosades Kaie Kõrb ja Viesturs Jansons. Soodushind pensionäridele 50%!

R. 20. X kl. 19 kontsert Estonia Kontserdisaalis. L. 21. X kl. 19 G. Bizet' ooper "Carmen". Dirigent Paul Mägi. Peaosades Riina Airene, Vello Jürna, Nadia Kurem ja Jassi Zahharov.

P. 22. X kl. 12 "Nukitsamees". Dirigent Elmo Tiisvald. Peaosades Sander Kibuvits, Margit Saulep ja Mati Vaikmaa. P. 22. X kl. 19 R. Štšedrini ballett "Anna Karenina". Dirigent Jüri Alperen. Peaosades Kaie Kõrb ja Edvardas Smalaks (Leedu).

K. 25. X kl. 19 "Õo Veneetsias". Dirigent Paul Mägi. N. 26. X kl. 19 P. Tšaikovski ballett "Uinuv kaunitar". Dirigent Aivo Välja. Peaosades Marina Tširkova ja Vladimir Arhangelski.

R. 27. X kl. 19 W. A. Mozarti ooper "Don Giovanni". Dirigent Eri Klas. Peaosades Rauno Elp ja Ain Anger. L. 28. X kl. 12 "Nukitsamees". Dirigent Elmo Tiisvald. Peaosades Joonas Veelma, Margit Saulep, Jaak Jõekallas.

L. 28. X kl. 19 "Carmen". Dirigent Paul Mägi. Peaosades Riina Airene, Vello Jürna, Valentina Taluma ja Aare Saal.

P. 29. X kl. 12 A. Adami ballett "Giselle". Dirigent Norman- Illis Reintamm. Peaosades tantsivad Marina Tširkova ja Vladimir Arhangelski.

P. 29. X kl. 19 "Don Giovanni". Dirigent Eri Klas. Peaosades Rauno Elp ja Ain Anger.

Piletite broneerimine kogu sügishooajaks! Kassa avatud iga päev kl. 12 – 19, päevase etenduse korral tund enne algust. Tel. 6260 215. Tellimused tööpäeviti tel. 626 0 260 kella 10 – 16, faks 626 0 246, e-post: eve@opera.ee

ESTONIA TALVEAED

OKTOOBRIKU MÄNGUKAVA

P. 1. X kl. 13 rahvusvaheline muusikapäev. Raadio-4 otsesaade. Reserveeritud.

T. 3. X kl. 18 Mozarti kammermuusikat ajastu kostüümides. Sigrid Orusaar (flööti), Kristiina Kriit (viul), Aarne Pilliroog (viola), Aare Tammesalu (tsello). K. 4. X kl. 18 "Klassikali küünalvalgel". Estonia puhkpill-koorintett: Neeme Punder (flööti), Olev Äinamäe (obo), Vahur Vurm (klarnet), Rait Erikson (metsasarv), Kristjan Kungla (fagott). Kavas Mozart, Haydn, Beethoven, J. Ch. Bach.

N. 5. X kl. 18 "Itaalia serenaade akordioniga". Laulab Aare Saal (bariton), mängib Tiit Kalluste. T. 10. X kl. 18 Estonia Seltis. Reserveeritud.

N. 12. X kl. 18 romantilist inglise muusikat laulavad Väike Kiik (metsosopran), Mart Mikk (bass), klaveril Ülle Rebane. Kavas Quilter, Elgar, R. Vaughan Williams, M. Williams.

P. 15. X kl. 12 "Merekarbi muinasjutu". Eesti laste jutud. Reserveeritud. Sten Roosi 30. sünniaastapäevaks. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus koostöös Tallinna Muusikakeskkooliga.

P. 15. X kl. 18 "Kaksikoopus". Enn Vetemaa ja Mati Kuulbergi kaksikteos. Esiettekannet! "Seitse hüpoteesi elu tekkimisest". Esitab Estonia solistide kammer-

ESTONIA TALVEAED

ansambel. Klaveril Toivo Peaske, juhatab Mati Kuulberg. R. 20. X kl. 18 "Muusikat sopranile ja metsasarvele". Laulab Pirjo Levandi (sopran), mängib Jüri Peetson. Klaveril Riina Pikani. Kavas M. Haydn, Schubert, Cooke. L. 21. X kl. 18 "Siin on see laul". Estraadiklassikali Valgert, Oidit, Naissool, Hindereit esitavad Voldemar Kuslap, Jaak Jürisson, Toivo Unt.

T. 24. X kl. 18 Estonia Seltis. Reserveeritud. K. 25. X kl. 18 "Koorijuhli kolmapäev". Ants Sööt. Õhtut juhib Age Raa. Kaastegevad Eesti Koorijuhide Naiskoor, segakoor Olevine, EMA üliõpilased.

N. 26. X kl. 18 "Operetiga armastuse mail". Laulavad Margit Saulep (sopran), Alar Haak (tenor), Salongimuusika trio Jaan Laur (viul), Jaanus Juul (klaver), Mati Leibak (tsello).

P. 29. X kl. 15 J. Beneši "Haljal aasal". Revüüoperett ühe vaheajaga. Muusikajuht ja kontsertmeister Vladimir Jeremjan, tantsud ja lavaline liikumine Alar Kaasik, kunstnik Eldor Renter, lavastaja Tiit Tralla. Esinevad G. Otsa nim. Tallinna muusikakooli ooperiklassi õpilased.

Sissepääs Talveaeda 45 min. enne kontserdi algust. Piletid müügil Estonia kassas tel. 626 0215. Ühistellimused tel. 626 0210.

TALLINNA

LINNATEATER

OKTOOBRIKU MÄNGUKAVA

E. 2. X kl. 18 J. W. Goethe "Clavigo" Taevalaval. Lav. A. Moses. Pilet 125 krooni.

Kl. 18. J. Tätt "Sild" väikeses saalis. Lav. J. Rohumaa. Pilet 125 krooni.

T. 3. X kl. 18 "Clavigo" Taevalaval. Pilet 125 krooni. Kl. 18 "Sild" väikeses saalis. Pilet 125 krooni.

K. 4. X kl. 18 "Clavigo" Taevalaval. Pilet 125 krooni. Kl. 18 "Sild" väikeses saalis. Pilet 125 krooni.

N. 5. X kl. 18 H. Pinteri "Kojutulek" väikeses saalis. Lav. Andres Noormets. Pilet 125 krooni.

Kl. 18 F. Dostojevski "Kuritöö ja karistus". Lav. E. Nüganen. Reserveeritud!

R. 6. X kl. 18 "Kuritöö ja karistus" Põrgulaval. P. 8. X kl. 18 W. Shakespeare'i "Kaheteistkümmes öö" Taevalaval. Lav. Dieter Bitterli. Berliini Kunstiülikooli teatriosakonna üliõpilased.

E. 9. X kl. 18 "Kaheteistkümmes öö" Taevalaval. Kl. 18 A. Tšehhovi "Pianoola". Lav. E. Nüganen. Reserveeritud!

K. 11. X kl. 18 M. Tuulingu, J. Rohumaa "Ainus ja igavene elu" väikeses saalis. Lav. J. Rohumaa. Pilet 140 krooni.

N. 12. X kl. 18 "Kuritöö ja karistus" Põrgulaval. Pilet 280 krooni.

R. 13. X kl. 18 "Ainus ja igavene elu" väikeses saalis. Pilet 140 krooni.

L. 14. X kl. 11 E. Uspenski "Onu Teodor, kass ja koer" väikeses saalis. Lav. P. Tammearu. Pilet 50 krooni.

VON KRAHLI

TEATER

OKTOOBRIKU MÄNGUKAVA

Von Krahli Teatri etendused Kiek in de Kökis

T. 3. X kl. 18 reserveeritud esietendus! Guillaume de Machaut "Le Livre Dou Voir Dit" ("Mu lõpp on mu algus"). Lavastaja Anne Tõrpu. Instseneering Anu Lamp. Tõlkijad Kaia Sisask, Anu Lamp, Indrek Hirv. Kunstnik Ene-Liis Semper. Esitavad Aleksander Eelmaa, Ingrid Vahter ja vanamuusikaansambel Rondellus.

Aastal 2000 mõõdub 700 aastat prantsuse XIV sajandi suurima helilooja ja poeedi Guillaume de Machaut' sünnist. XIV sajandi kuuekümnendate aastate alguses oli Machaut' armulugu teismelise neiuiga. Sellest inspireerituna kirjutatakse poeet oma raamatut "Le Voir Dit". Täispilet 70 krooni, üliõpilane, pensionär 50 krooni.

K. 4. X kl. 18 "Le Livre Dou Voir Dit". "Mu lõpp on mu algus".

N. 5. X kl. 18 "Le Livre Dou Voir Dit". "Mu lõpp on mu algus".

R. 6. X kl. 18 "Le Livre Dou Voir Dit". "Mu lõpp on mu algus".

Etendused Von Krahli teatris

R. 6. X kl. 19 "Glima". Etendus kahele tantsijale, häälekunstnikule ja mõnele mehaanilisele linnule. Põhja- maade ja vene ühisprojekt. Lavastaja Saša Poppelajev. Täispilet 80 krooni, üliõpilastele, pensionäridele 50 krooni.

L. 7. X kl. 19 "Glima".

P. 8. X kl. 15 Peda Balleti Pühapäev. Tasuta.

L. 28. X kl. 19 28nda KLUBI. Korraline koosolek. Tegijad: Peeter Jalakas, Juhan Ulfask, Erki Laur, Enar Tarmo, Liina Vahtrik, Tiina Tauraita ja küllalised. Täispilet 70 krooni, üliõpilastele, pensionäridele 50 krooni.

Piletid müügil Von Krahli teatri kassas (tel. 626 9090) ja kaubamaja piletikeskuses.

EESTI

DRAAMATEATER

OKTOOBRIKU MÄNGUKAVA

P. 1. X kl. 19 Fomenko teatri

"Tanja-Tanja" suures saalis.

Kl. 18 "Mälestused. Ainult ei tea mildest" väikeses saalis. Kl. 19 Caryl Churchilli "Tüüpidekud" Rakvere teatris. Lavastaja Mati Unt.

T. 3. X kl. 19 Jaan Kruusvalli "Mälestused. Ainult ei tea mildest" väikeses saalis. Lav. Mikko Mikiver.

K. 4. X kl. 19 "Väike õuduste pood". Muusikal Roger Cor- mani filmi põhjal, stsenaarist Charles Griffith, libreto ja laulusõnad Howard Ashman, muusika Alan Menken. Lavas- taja Georg Malvius (Rootsi). Kunstnik Ellen Cairns (Šoti).

Kl. 19 "Tüüpidekud" väikeses saalis. N. 5. X kl. 19 "Väike õuduste pood".

Kl. 19 Edward Albee "Kolm pikka naist" väikeses saalis. Lavastaja Prit Pedajas. Peaosas Ita Ever.

R. 6. X kl. 19 "Väike õuduste pood".

Kl. 19 Mihkel Ulmani komöödia "Teekond kappi" väikeses saalis. Lav. Hendrik Toompere juu.

L. 7. X kl. 19 "Väike õuduste pood".

Kl. 19 "Teekond kappi" väikeses saalis.

Kl. 19 "Vaimude tund Kadrioru lossis". Esiendus Kadri- oru lossis ("Maja, aasalapike, oo õhtu valgus! Te äkki oman- date otse inimnäo"). Lavastaja Mati Unt. Kostüümikunstnik Ene-Liis Semper. Osades Guido Kangur ja Viire Valdmaa.

P. 8. X kl. 18 "Igähele oma".

Kl. 18 Friedebert Tuglase "Popi ja Huhuu" väikeses saalis. Esiendus. Lavastaja Prit Pedajas, kunstnik Pille Jänes. Osades Taavi Teplenkov ja Tiit Sukk.

Kl. 19 X Reza "Kunst" Palamuse rahvamajas.

T. 10. X kl. 19 "Igähele oma".

Kl. 19 "Popi ja Huhuu" väikeses saalis.

K. 11. X kl. 19 Ray Cooney "Pereringmäng". Lavastaja Ain Prosa.

Kl. 19 "Teekond kappi" väikeses saalis.

Kl. 19 "Vaimude tund Kadrioru lossis" Kadrioru lossis.

N. 12. X kl. 19 Molière'i "Don Juan". Lavastaja Hendrik Toompere Jr. Nimiosas Mait Malmsten.

Kl. 19 Jaan Krossi "Vend Enrico ja tema piiskop" väikeses saalis. Lavastaja Mikko Mikiver.

R. 13. X kl. 19 "Zorbas".

Kl. 19 "Papagoide päevad" väikeses saalis.

L. 14. X kl. 19 "Igähele oma".

Kl. 19 "Teekond kappi" väikeses saalis.

Kl. 19 "Vaimude tund Kadrioru lossis" Kadrioru lossis.

N. 12. X kl. 19 Molière'i "Don Juan". Lavastaja Hendrik Toompere Jr. Nimiosas Mait Malmsten.

Kl. 19 Jaan Krossi "Vend Enrico ja tema piiskop" väikeses saalis. Lavastaja Mikko Mikiver.

R. 13. X kl. 19 "Zorbas".

Kl. 19 "Papagoide päevad" väikeses saalis.

L. 14. X kl. 19 "Igähele oma".

Kl. 19 "Teekond kappi" väikeses saalis.

Kl. 19 "Vaimude tund Kadrioru lossis" Kadrioru lossis.

N. 12. X kl. 19 Molière'i "Don Juan". Lavastaja Hendrik Toompere Jr. Nimiosas Mait Malmsten.

Kl. 19 Jaan Krossi "Vend Enrico ja tema piiskop" väikeses saalis. Lavastaja Mikko Mikiver.

R. 13. X kl. 19 "Zorbas".

Kl. 19 "Papagoide päevad" väikeses saalis.

L. 14. X kl. 19 "Igähele oma".

Kl. 19 "Teekond kappi" väikeses saalis.

Kl. 19 "Vaimude tund Kadrioru lossis" Kadrioru lossis.

N. 12. X kl. 19 Molière'i "Don Juan". Lavastaja Hendrik Toompere Jr. Nimiosas Mait Malmsten.

Kl. 19 Jaan Krossi "Vend Enrico ja tema piiskop" väikeses saalis. Lavastaja Mikko Mikiver.

R. 13. X kl. 19 "Zorbas".

Kl. 19 "Papagoide päevad" väikeses saalis.

L. 14. X kl. 19 "Igähele oma".

Kl. 19 "Popi ja Huhuu" väikeses saalis.

P. 15. X kl. 18 "Zorbas".

Kl. 18 "Pihlakavein" väikeses saalis.

T. 17. X kl. 19 "Zorbas".

Kl. 19 "Mälestused. Ainult ei tea mildest" väikeses saalis.

K. 18. X kl. 19 "Don Juan".

Kl. 19 "Vend Enrico ja tema piiskop" väikeses saalis.

N. 19. X kl. 19 "Zorbas".

Kl. 19 "Mälestused. Ainult ei tea mildest" väikeses saalis.

R. 20. X kl. 19 "Pereringmäng".

Kl. 19 "Teekond kappi" väikeses saalis.

Kl. 19 "Vaimude tund Kadrioru lossis" Kadrioru lossis.

L. 21. X kl. 19 "Väike õuduste pood".

Kl. 19 "Tüüpidekud" väikeses saalis.

P. 22. X kl. 18 "Väike õuduste pood".

Kl. 18 "Kolm pikka naist" väikeses saalis. Viimast korda!

T. 24. X kl. 19 "Zorbas".

Kl. 19 "Papagoide päevad".

K. 25. X kl. 19 "Don Juan".

Kl. 19 "Popi ja Huhuu" väikeses saalis.

N. 26. X kl. 19 "Pereringmäng".

Kl. 19 Ingmar Bergmani "Steenid ühest abielust" väikeses saalis. Lavastaja Peeter Raudsepp. Peaosades Kersti Kreis- mann ja Martin Veinmann.

R. 27. X kl. 19 Ivan Menchelli "Kalmistuklubi". Lavastaja Ivo Eensalu. Peaosades Ita Ever, Ülle Ulla, Mari Lill või Ester Pajusoo.

Kl. 19 François Sagani "Valentine'i sirelililla kleit" väik- ses saalis. Lavastaja Ivo Eensalu. Osades Ülle Kaljuste, Maria Klenskaja, Margus Prangel jt.

L. 28. X kl. 12 Astrid Lindgren "Rasmus, Pontus ja Lontu" suures saalis. Muusikaline kogupereüht. Lavastaja Ain Prosa. Peaosades Tiit Sukk ja Taavi Teplenkov.

Kl. 19 "Kalmistuklubi". Viimast korda.

Kl. 19 François Sagani "Valentine'i sirelililla kleit" väik- ses saalis. Lavastaja Ivo Eensalu. Osades Ülle Kaljuste, Maria Klenskaja, Margus Prangel jt.

P. 29. X kl. 12 Astrid Lindgreni "Rasmus, Pontus ja Lontu" suures saalis. Esiendus. Muusikaline kogupereüht.

Lavastaja Ain Prosa. Peaosades Tiit Sukk ja Taavi Teplenkov.

Kl. 18 "Zorbas".

Kl. 18 "Pihlakavein" väikeses saalis.

T. 31. X kl. 19 "Rasmus, Pontus ja Lontu".

Kl. 19 "Kunst" väikeses saalis. Viimast korda.

Eesti Draamateatri kassa on avatud iga päev kl. 9 – 19.

Info ja piletite tellimine tel. 644 3378.

saalis. Lav. Ivo Eensalu.

N. 19. X kl. 19 "Eksituste komöödia" suures saalis. Lav. Ingo Normet.

R. 20. X kl. 19 G. Stone'i, R. Cooney "Miks mitte hom- mikusõõgile jääda?" suures saalis. Lav. Ivo Eensalu.

R. 20. X kl. 19 "Baldahiinvoodi" väikeses saalis.

L. 21. X kl. 19 "Mets" suures saalis.

L. 21. X kl. 19 "Alarm!" väikeses saalis.

P. 22. X kl. 19 "Eksituste komöödia" suures saalis.

T. 24. X kl. 19 "Neli teist sügisest hetke" väikeses saalis.

Improvisatsioon muusika vaheajaga.

T. 24. X kl. 19 N. Simoni "Päikesepoisid" suures saalis.

Lav. Eino Baskin.

K. 25. X kl. 19 A. Ostrovski "Mets" suures saalis. Lav. Eino Baskin.

K. 25. X kl. 19 "Alarm!" väikeses saalis.

N. 26. X kl. 19 "Eksituste komöödia" suures saalis.

R. 27. X kl. 19 "Neli teist sügisest hetke" väikeses saalis.

Improvisatsioon muusika ja vaheajaga.

R. 27. X kl. 19

KONTSERT

EESTI KONTSERT

R, 29. IX kl. 19 Estonia kontserdisaalis EESTI RIIKLIK SÜMFOONIAORKESTER. Solist **Aleksei Ljubimov** (klaver). Dirigent **Nikolai Alekseev**. Kavas Beethoven, Mozart.
L, 30. IX kl. 16 Varavatornis "FESTA A BALLO". HORTUS MUSICUS. Kunstiline juht **Andres Mustonen**.
L, 30. IX kl. 18.30 Pärnu Agape keskuses "TUNGLAHOIDJA". TORMIS – 70. EESTI RAHVUSMEESKOOR. Dirigent **Ants Soots**.
P, 1. X kl. 19 Estonia kontserdisaalis, E, 2. X kl. 19 Vanemuise kontserdimajas "Sümfooniaorkestreid maailmast V". HOLLANDI RAADIO SÜMFOONIAORKESTER. Solist **Ilja Grubert** (viul). Dirigent **Eri Klas**. Kavas Beethoveni avamäng "Prometheus", Loevendie "Viulikontsert", Tšaikovski Sümfoonia nr. 4.
K, 4. X kl. 18 Kuressaare muusikakoolis, K, 18. X kl. 19 Suure-Jaani kultuurimajas **Peep Lassmann** (klaver), **Fred Jüssi**. Kavas Messiaeni "Lindude kataloog".
N, 5. X kl. 19 Estonia kontserdisaalis, L, 7. X kl. 18 Rakvere teatris PEREKONTSERT. EESTI RIIKLIK SÜMFOONIAORKESTER. Solist **Cornelia Lootsman** (harp). Dirigent **Olari Elts**. Kavas Raveli noolid ja sentimentaalsed valsid, Debussy "Kaks tantsu harfile ja keelpilliorkestri", Raveli "Bolero", Takemitsu "Signaalid" ja "Sugupuu".
R, 6. X kl. 19 Estonia kontserdisaalis KONTSERT HISPANIA RAHVUSPÜHA tähistamiseks. EESTI RIIKLIK SÜMFOONIAORKESTER. Solist **Cornelia Lootsman** (harp). Dirigent **Olari Elts**.
R, 6. X kl. 19 Kaarepere rahvamajas SAX QUATUOR.
N, 5. X kl. 18 Laiuse pastoraadis, L, 7. X kl. 18 Pärnu raekoja "Cellissimo I". Ansambel Väike ring. "Kuninga loal". Esitamisele tuleb Päikesekuningas Louis XIV õukonnamuusikute looming.
T, 10. X kl. 19 Estonia kontserdisaalis, K, 11. X kl. 19 Vanemuise kontserdimajas "Cellissimo I". Teet Järvi (tšello). Soolotšello repertuaari Bachilt, Cassadolt, Siimerilt. Ansambel Väike ring (Peeter Klaas ja Tõnu Jõesaar – basse de viol, Robert Staak – theorb, barokk-kitarr, kaastegev Lembit Orge – klavessiin) on pealkirjastanud oma programmi "Kuninga loal", esitamisele tuleb Päikesekuningas Louis XIV õukonnamuusikute looming.
R, 6. X kl. 19 Otepää kultuurikeskuses, L, 7. X kl. 19 Vanemuise kontserdimajas, P, 15. X kl. 16 Rakvere Kauri koolis, P, 22. X kl. 14 Mäetaguse mõisas "KOIDULAST EHALANI". Kiigelaulukui Kad Selde, Riina Roose, Elo Toodo, Toomas Rull, Riho Ridbeck, Olavi Kõrre. Helilooja-arrangeeria klaverisaatja-konferansjee **Olav Ehala**.
P, 8. X kl. 17 Kadrioru lossis ITAALIA BAROKK XVII SAJANDIL. HORTUS MUSICUS. Kunstiline juht **Andres Mustonen**. Eesti Kontserdi piletkeskus on lahti E – R kl. 12 – 19, L kl. 21 – 17, P on piletid müügil tund enne kontserdi algust. Info tel. 614 7760, faks 614 7769 ja e-post: info@concert.ee

EESTI MUUSIKAKADEEMIA

R, 29. IX kl. 18 kammerisaalis **Eesti Muusikaakadeemia** naiskoor. Dirigent **Käre Hanken**. (Norra). Kavas Verdi, Brahms. Hovland. Nystedt.
L, 30. IX kl. 17 kammerisaalis magistrikontsert **Margus-Koit Kivistik** (klaver). Kavas Schubert, Debussy.

KULTUURISAATED

ETV

R, 29. IX kl. 22.35 "EESTI INTERPREEDID". Tallinna Saksofonikvartett – Olavi Kasemaa, Valdur Neumann, Hendrik Nagla ja Villu Veski – on praeguses koosseisus mänginud 15 aastat. Sel korral kõlab traditsionaal "Deep River" Olavi Kasemaa seades.
L, 30. IX kl. 19.00 "OB-LA-DI, OB-LA-DA". Studios on eesti tantsu *grand old man* Kaljo Saareke ning tema õpilased Elonna Spriit ja Ants Vähejaas.
P, 1. X kl. 21.50 "MUUSIKATUND". "Neeme Järvi meistrikursus".
E, 2. X kl. 19.35 "OSOON". "Ürgne Järvselja". Järvselja ürgmets on puutumatumaid ja vanemaid metsa kaitselaasid Eestis, kuhu juba 1921. a. asutati ülikooli õppe- ja met-samajand.
T, 3. X kl. 20.05 "EESTI MUUSIKA EXPO-I". Kl. 20.30 "OPI". Saatejuht on **Ilmar Raag**.
K, 4. X kl. 22.20 "NARRATIV". Raamatust, kirjandusest, kirjanduslikust kanglasest. Saates **Barbi Pilvre**, **Peeter Tulviste**, **Kalev Kesküla** jt. Autor **Katrin Seppel**.
R, 6. X kl. 19 "SPUTNIK" (vene keeles). Publististik telema-gasin, nädala sündmused intervjuudes, eksperimentides ja kommentaarides, külastisteks poliitikud, poptähed, prostituu-did, pätid, prominendid, patustajad, pühakud jt. Saadet juhivad **Pavel Ivanov** ja **Boris Gorski**. Kordus laupäeval eestikeelsete subtiitritega.
Kl. 22.35 "EESTI INTERPREEDID". **Henry-David Varema** ja **Lauri Väinmaa**. Kahe aktiivse muusiku ansambelis kõlab Mihkel Lüdi "Ballad".
Kl. 23.10 "ANSAMBLI BEE GEES ELU JA MUUSIKA" (Inglis-maa, 1997).* Režissöör Tony Cashi dokumentaalfilm.
L, 7. X kl. 19 "RAHVAMAJA". Uues regionaalsaadete sarjas tuleb rahvamaja võtta kui metafoori – aeg, koht, hetk, kus saab kohaliku elu valukohti lahata, lahendusi otsida ja ehk ka pidu pidada. Esimeses saates vaadatakse, kas ja kuidas ja miks muuvad saarlased oma maid välismaalastele. Sõna saavad omavalitsuste juhid, saare rahvas ja ka kohalikud soomlased. Saatejuhtideks on Leisi vallavanem **Mart Mäe-ker** ja **Margus Saar**.
Kl. 19.45 "TÄHED MUUSIKAS". Saatejuht on **Mart Sander**. Kl. 21.45 "SIIN JA PRAEGU". "Mikk Mikiver". Jätuk teatritegijaid tutvustav saatesari, sel hooajal külastisteks näitlejate ja lavastajate kõrval ka teised teatriga seotud inimesed – kunstnikud, dramaturgid, muusikajuhid, kri-itikud, direktorid. Saatejuht on **Jüri Aarma**.
P, 8. X kl. 10 "HOMMIKU TV". "Geenistudio". Eesti gee-niteadlased kõnelevad oma tegemistest ja sellest, kuidas geeniteaduse ja -tehnoloogia saavutused meid puudutavad. Vastuse saavad küsimused, kust on eestlane pärit, kas kloonimine võiks päästa hääbuva rahvuse, kas biotehnoloogia muudab olümpiamängud võidujooksuks laborite vahel, kuidas aitab DNA-analüüs võidelda kuritege-vusega. Saatejuht on **Ainar Ruusaar**.
Kl. 13.30 dokumentaalsari "Ajapeegel". "Maisikasvataja Hruštšov" (Inglismaa).

Kl. 17.10 "GEENISTUDIO". Kas geenitehnoloogide loodud bakter päästab maailma reostusest? Kas tulevikutoit on "geenitoit"? Missuguseid võimalusi pakuvad geneetikala-borid põllumehele juba täna? Saatejuht on **Kaileen Mägi**. Kl. 19.40 "GEENISTUDIO". Mil määral sõltub meie tervis geenidest? Keda ja kuidas ravib arst-geneetik? Kas kat-seklaasis kasvatatud ajurakud teevad meid targaks? Saate-juht on **Indrek Treufeldt**.
Kl. 21.50 "GEENISTUDIO". Kas geenivaramu loomine viib meie tervishoiu uuele tasandile? Kas geenivaramu on teadus- või majandusprojekt? Kas geenivaramu saab meie probleemide lahendajaks või vastupidi nende tekitajaks? Vaitlust juhib **Ainar Ruusaar**.
Kl. 22.50 "MUUSIKATUND". "Peeter Lilje".

KANAL 2

R, 29. IX kl. 19.35 "Keskkonnauudised". Saatejuht Hannu-la Agur.
Kl. 00.10 "Keskkonnauudised". Hilisõhtune täiendatud saade.
Kl. 22.30 "Õhtused jutud". **Anne Veesaare** külastiseks on reamees **Jääger** (näitleja-luuletaja **Merca**). Produtsent **Aarne Kraam**.
P, 1. X kl. 15 "FILMMAAGIA". Külastatakse **Stan Winstoni** stuudiot, kelle töökoda loob elektroonilisi džunglilukaid, sh. ka karja kurje halle gorillasid.
Kl. 18.30 loodusfilm "Ideaalised emad, täiuslikud kiskjad" ("Perfect Mothers, Perfect Predators", Inglismaa, 1998). Loodusfilmi kanglasteks on maailma kiireim sprinter gepard ning meisterlik varitseja leopard.
Kl. 21 mängufilm "Poiss sinises" ("The Boy in the Blue", Kanada, 1986). R: **Charles Jarrott**. Osades **Nicolas Cage**, **Cynthia Dale**, **Cristopher Plummer**.
E, 2. X kl. 21.25 dokumentaalsari "Teise maailmasõja saladused", 14/26. Kuninglikud Ohujõud *versus* V2 ("Secrets of World War II", 1998).
K, 4. X kl. 20 "Macbeth" (Eesti, 2000. TPÜ filmi- ja videoöp-petool). Dokumentaalfilm skandaalsest "pornokuningast" Aivar Palumäest. Filmi autorid Arbo Tammiksaar ja Andres Maimik jälgivad Palumäe ponnistusi Shakespeare'i "Mac-bethi" pornoversiooni lavastamisel. NB! Ei soovita alaealis-tele.
N, 5. X kl. 21.20 mängufilm "Tule vaata paradiisi" ("Come See the Paradise", USA, 1991). Rež. **Alan Parker**. Osades **Dennis Quaid**, **Tamlyn Tomita**, **Sab Shimono**. Romantiline draama "Evita" lavastajalt **Alan Parker**ilt. Film kandideeris Cannes'is Kuldsela Palmiksale.
R, 6. X kl. 19.35 "KESKKONNAUUDISED". Saatejuht Hannu-la Agur.
Kl. 20.30 mängufilm "Palja relvaga" ("The Naked Gun: From of Police Squad!" USA, 1976). Rež. **David Zucker**. Osades **Leslie Nielsen**, **Priscilla Presley**, **O. J. Simpson**.
Kl. 23.55 "KESKKONNAUUDISED". Hilisõhtune täiendatud saade.
L, 7. X kl. 22.30 "ÕHTUSED JUTUD". **Anne Veesaare** küla-listeks on **öed Tali**.
Kl. 00.40 mängufilm "Vahe tera" ("The Razor's Edge", USA, 1984). Rež. **John Byrum**. Osades **Bill Murray**, **Theresa Rus-sell**, **Catherine Hicks**. Filmi aluseks on W. S. Maughami romaan.
P, 8. X kl. 15 "FILMMAAGIA". Täevane terror. Kuidas valmis-tati ette suured ohukatastroofi stseenid filmidele "Kaljuroni-ja" ja "Armuaafar".
Kl. 18.30 loodusfilm "Kiskjate lugu" (The Predator's Story, Prantsusmaa, 1998).
Kl. 21 mängufilm "Burke ja Wills" (Burke & Wills, Aust-raalia, 1986). Rež. **Graeme Clifford**. Osades **Jack Thompson**, **Nigel Havers**, **Greta Scacchi**.

EESTI RAADIO

KLASSIKARAADIO

R, 29. IX kl. 15.15 KONTSERT. (Amsterdamis 24. VI 1999 Duke Ellingtoni sajanda juubeli tähistamine.) Esineb Concertgebouw orkester Leonard Slatkini juhatusel ning New Yorgi Lincoln Center'i orkester Wynton Marsalise juhatusel.
Kl. 19 "TÄNA KONTSERDISAALIS". ERSO **Nikolai Alekseevi** juhatusel. Kavas Beethoveni Sümfoonia nr. 1 C-duur, Mozarti Klaverikontsert G-duur KV 453 (solist Aleksei Ljubi-mov) ja Beethoveni Sümfoonia nr. 2 D-duur.
Kl. 21.30 "LUULEO". **Peeter Küntler** tutvustab uusi raamatuid.
L, 30. IX kl. 9.05 "HELIKAJA". Saadet teevad **Margit Peil**, **Priit Kuusk**.
Kl. 10.10 "SÜGIS SUVEPEALINNAS". Pärnu kultuurimagasi-ni toimetab **Viktor Kaarneem**.
Kl. 11 "MUUSIKAT ERAKOGUST". Saatejuht **Vello Järna**.
Kl. 18.15 "ARHIIV". "90 aastat Artur Rinne sünnist". Kor-dame 1982. aasta intervjuud.
Kl. 19 KONTSERT 8. XI 1997 Hilversumist. Esineb Metropol-orkester **Vince Mendoza** juhatusel.
Kl. 21 esineb ansambel **Rondellus**. Maria ja Robert Staakiga vestleb **Virve Normet**.
P, 1. X kl. 9.05 "BRAAVO, ROY GOODMAN!". **Maia Lilje** saade.
Kl. 10.10 "TEAME JA TUNNEME". "Ivalo Randalu muusikaviktoriin". Tel. 0611 4285, e-post: klassika@er.ee
Kl. 19 "TÄNA KONTSERDISAALIS". **Hollandi Raadio SO Eri Klasi** juhatusel, solist on **Ilja Grubert**.
Kl. 21 "PÜHAPÄEVAJATS".
Kl. 23 "RAADIO ÖÖLIIKOL". **Rein Raua** raadioleng "Aja mõiste idas ja läänes".
E, 2. X kl. 19 "OOPERIOHTU". R. Wagneri "Lendav hol-landlane". Esitavad B. Weikl, S. Kringelborn, K. Begley, K. Moll, A. Wilkens, T. Robinson, Londoni Covent Gardeni Ku-ningliku Ooperi koor ja orkester S. Youngi juhatusel, salves-tatud Covent Gardenis 31. märtsil 2000.
T, 3. X kl. 19 esinevad **Berliini Filharmoonikud Nikolaus Harnoncourt** juhatusel. Kontserdisalvestis 29. märtsil 2000, kavas F. Mendelssohn-Bartholdy Viulikontsert a-moll op 64 (solist T. Zehetmair), A. Bruckner – Sümfoonia nr. 2 d-moll.
Kl. 21 "NYUD-MUUSIKA". "Bach, mungad ja Shakespeare kohtuvad vees". Mirjam Tally saade hiina helilooja **Tan Duni** muusikast.
K, 4. X kl. 15.15 KONTSERT Saksamaalt 25. oktoobril 1999. Esinevad G. Kremer ja Põhja-Saksa SO, dir. Ch. Eschen-bach. Kavas B. Bartöki Viulikontsert nr. 1, A. Bergi Viu-likontsert, R. Schumann Sümfoonia nr. 4 d-moll op. 120.
Kl. 19 "OSARIKIDE MUUSIKA". D. Erb, G. Crumb, J. Cage, M. Wingate, B. Bacharach. Studios on **Joosep Sang**.
Kl. 21 "PARIM PILL ON AKORDEON". **Henn Rebane** akor-

dionile loodud nüüdismuusikast.

N, 5. X kl. 14 "ALBUM". **Marta Argerich Live** (EMI 2000). Kl. 15.15 KONTSERT Riias 3. märtsil 2000. Esinevad **Riia Festivaliorkester** ja **Läti Raadio Koor Normunds Shne** juhatusel. Kavas L. Berio Sinfonia, P. Vasksi Sümfoonia nr. 2.
Kl. 19 "ARHIIV". **Peeter Lilje** intervjuu 1980. aasta mai-kuust, kus dirigent räägib oma esimesest hooajast ERSOga, "ERSO stuudiotunni" salvestis 1981. aastast. Kavas L. van Beethoveni "Egmont" ja L. Sumera Muusika kam-merorkestrile, solist J. Öun.
Kl. 21 "KOORIÜHINGU KAMMERKOOR EUROPE CANTATE'L NEVERSIS". Saate teeb **Hedvig Lätt**.
R, 6. X kl. 19 "ALBUM". "L. Andriessen – De Materie (Nonesuch 1996)". Teost tutvustab **Liina Fjuk**.
Kl. 21.30 "SÕNALINE". "Pilk püünele". **Margot Visnapi** teatrisaade.
L, 7. X kl. 9.05 "HELIKAJA".
Kl. 10.10 "ESTOONLASED "CARMENIGA" KÜPROSEL". Saate toimetab **Kersti Inno**.
Kl. 11 "MUUSIKAT ERAKOGUST". **Aare Tammesaalu**.
Kl. 18.15 "50 PORTREEVANDIT". **Aksel Tamm** räägib **Anton Vaarandist**.
Kl. 19 "TÄNA KONTSERDISAALIS". "Rokokoost Mozartini". Ülekanne Tallinna Raekoja-st.
Kl. 21 "SUVESTIST SUURSÜNDMUSTEST KÕNELDES". "Neeme Järvi meistrikursused Pärnus". **Virve Normeti** saade.
Kl. 23 "ÜTLE, MIS SUL ON?". **Kalle Kure** saade.
P, 8. X kl. 9.05 "BRAAVO, JORMA PANULAI". **Kersti Inno** saade.
Kl. 10.10 "SOOVIKLASSIKA". Tel. 611 4285, e-post: klassi-ka@er.ee
Kl. 15.05 "RAADIOTEATER ESITLEB". **N. Gogoli "Sorotšino laal"**. Osades K. Kiisk, R. Tarmo, L. Lindau, S. Laidla, R. Aren, J. Järvet, H. Laur, režissöör K. Toom (Raadioteater, 1956).
Kl. 19 "BACHI AASTA EURORAADIOS". Kantaadid BWV 162, 48, 189, 147. Esinevad Il Giardini Armonico G. Antonini juhatusel, Kölni kammerkoor, Collegium Cartusianum P. Neu-manni juh., Collegium Vocale Gent Ph. Herreweghe juh., Taani Raadio KO Ton Koopmani juh.
Kl. 21 "PÜHAPÄEVAJATS". **Joosep Sang**.
Kl. 23 "RAADIO ÖÖLIIKOL". **Fred Jüssi** raadioleng "Vaikus kui loodusvara".

VIKERRAADIO

L, 30. IX kl. 00.05 – 14 "OLÜMPIARAADIO".
Kl. 10.15 "KULTURIKAJA".
Kl. 14.05 "KÖP VALIKKAVA". "Persona. Lembit Saarsalu". Saadet juhib **Marje Lenk**.
Kl. 18.15 "LASTETUBA". Oma lapsepõlvest jutustab **Herta Elviste**.
Kl. 19.05 **Vallo Rauni** kuuldemäng "Mälumängur".
P, 1. X kl. 00.05 – 14.00 "OLÜMPIARAADIO".
Kl. 15.05 "6PAKK". "Popmuusika ajalugu". Mängujuht **Terje Soots**, külastine **Immo Mikhelson**.
Kl. 16.05 "TÄHTPAEVATUND". "Marcello Mastroianni – elu itaalia moodi". Saate autor **Helgi Eriaid**.
Kl. 23.05 "KÖP". Valiku eelmise kuu kultuüriündmused teeb **Kerttu Soans**.
E – R, kl. 11.30 (kl.22.30) **August Mälu** "Hommi-kust keskpäevani". Kirjaniku 100. sünniaastapäeva nadalal loeb **Einar Kraut** lehekülgi tema memuaaridest.
E, 2. X kl. 18.30 "KEELEKÖRV". Toimetaja **Mari Tarand**.
Kl. 21.05 "ÕHTU NANA MOUSKOURIGA". Saatejuht **Anne Erm**.
Kl. 23.05 "OLUKÖRRAS DŽUNGLES". Pärnu studios on **Mark Soosaar**.
T, 3. X kl. 18.30 "MAAILMAPILT". "Eesti kultuurivarade saatus välismaal". **Martin Viirandi** saade.
K, 3. X kl. 18.30 "MAAILMAPILT". Teatrimagasiini toimetab **Maris Johannes**.
Kl. 23.05 "KÖP". **Kalju Lepiku** luule.
N, 4. X kl. 18.30 "MAAILMAPILT". "Loomamütoloogias". Saate autor **Terje Soots**.
R, 5. X kl. 18.30 "MAAILMAPILT". Kirjanik ja tõlkija **Leo Met-sar** otsib paralleele J.W. Goethe ja T. Manni vahel.
Kl. 21.05 "MEIL, KOORIÜHINGUS". Saate koostab **Maie Viilup**.
Kl. 23.05 "KÖP". "Seenekorviga Gröönimaa". Bioloogiadoktor **Ain Raitviiruga** ajab juttu **Toomas Jüriado**.

R2

P, 1. X kl. 20 "KUNTIKANAL". Saatejuht on **Lea Veelma**.

KUKU

L, 30. IX kl. 14 – 15 "MIDA TEHA, KUI MIDAGI EI OLE TEHA?". Saatejuht **Kirke Ert**.
P, 1. X kl. 15 – 16 "MUUSIKAL, MUUSIKAL...". Saatejuht on **Peep Pui**.
P, 1. X kl. 16 – 17 teatrisaade "PUBLIKUMÄRK". Saatejuht on **Reet Weidebaum**.
N, 5. X kl. 21 – 22 "HELIDE MAJA". Saatejuht on **Rein Mar-vet**. www.kuku.ee/helidemaja.

*kordussaade

EESTI AKADEEMILINE RAAMATUKOGU

Tallinn, Rävälä pst. 10
"ESIMESI EESTI KLAS-SIKUID. PAAR SAMMU-KEST KREUTZWALDIST VILDENI". Haruldusi bib-liofiilide **Vallo Rauna**, **Tarmo Kolgi** ja **Kostel Gerndorfi** kogudest kuni 2. X; "AUSTRALIA – OLÜMPIAMAA 2000" kuni 4. X; "KIRJAME-HED JOHANN WILHELM LUDWIG LUCE – 250, FRIEDRICH DAVID LENZ – 255".
Avatud E – R kl. 10 – 20, L kl. 10 – 17.

Tartu, Baeri 2

Kalle Mülleri "KAOTATUD TIIBET" kuni 5. X.
Avatud E – R kl. 11 – 18,
L kl. 10 – 15. Raamimistööd.

PÄRNU AGAPE KESKUS

Pärnu, Männi 2

TARTU HARRASTUS-KUNSTNIKE STUUDIO ÜHISNÄITUS.
11. X – 5. XI Leelo Leesi akvarellid "VAIKNE ELU".
Näituse avamine 11. X kl. 17.30.
Avatud tööpäeviti kl. 10 – 17.

EESTI KUNSTIAKADEEMIA GALERII

Tallinn, Tartu mnt. 1
Soomes Siseahtitektide Liidu "PROFIILIT '69" kuni 24. X.
Avatud iga päev
kella 10 – 19.

TÜ AJALOO MUUSEUM

Tartu, Lossi 25

"EX OVO OMNIA EHK KUST LAPSED TULEVAD";
"EESTI RAAMAT 1525 – 1944";
Hendrik Relve ja **Metsanoorte** Ühenduse loodusfotode näitus "AASTATUHANDE PUUD" kuni 10. IX.
Avatud K – P kl. 11 – 17.
Tel. 07 375 677,
http://www.ut.ee/REAM

Tallinn, Raekoja plats 14
Mats Öuna pliatsijoonistused "BEST BEFORE 36" kuni 30. IX.

Avatud E – P kl. 11 – 21.
Tel. 644 2758.

PÄRNU MUUSEUM

Pärnu, Rütli 53

"VALVEL! ASENTOL! ACHTUNG!".
Kaitsevääst Eesti Leegioni 1939 – 1945. Mundrid, relvad, varustus kuni 3. III 2001. a.
Püsiekspositsioon.
Avatud K – P kl. 10 – 18.
Tel. 044 434 64.

HAAPSALU LINNAGALERII

Haapsalu, Posti 3

Peeter Rudaši isiknäitus "LAUGU KLAASIKODA" kuni 1. X.
5. – 29. X tekstiilikunsti-ke grupinäitus "VÄIKE KANGANÄITUS".
Avamine 5. X kl. 16.
Avatud K – P kl. 12 – 18,
L kl. 11 – 15.
http://galerii.kultuuriinfo.ee

TALLINNA BOTAANIKAAIA PALMIMAJA

Tallinn, Kloostrimetsa tee 52

Albert Anni
MAALID.

Avamise päeval botaanika-ead näituse külastajatele tasuta.

► SOOME INSTITUUT Harju 1, 10146 Tallinn, tel. 631 3917, faks 631 3952, e-post: maimu.berg@finst.ee, http://finst.ee. Instituut on lahti kolmapäeviti kl. 10 – 18, teistel tööpäevadel kl. 10 – 16. Soome Instituudi raamatukogus saavad õpilased ja üliõpilased kasutada internetti, tutvuda meie CD-ROMidega. Internetipunkt on lahti tööpäeviti kella 13 – 16.
► SOOME INSTITUUT Vanemuise 19, 51014 Tartu, tel. 07 427 319, faks 07 427 097, e-post: elle.mets@finst.ee, http://www.finst.ee
Instituut on lahti K kl. 10 – 18, teistel tööpäevadel kl. 10 – 16. Instituudi raamatukogus on võimalik lugeda soome lehti, laenutada raamatuid ja surfida Soome www-des.
► BRITI NÕUKOGU Vana-Posti 7, 10146 Tallinn, tel. 631 4010, faks 6313 111, e-post: british.council@britishcouncil.ee, http://www.britishcouncil.org.ee
► PÕHJAMAADE MINISTRITE NÕUKOGU INFOBÜROO Lai 29 11, 10133 Tallinn, tel. 6273 100, faks 627 3110, e-post: info@nmr.ee, http://www.nmr.ee
► PÕHJAMAADE MINISTRITE NÕUKOGU INFOBÜROO Raekoja plats 8, Tartu, tel. 07 433 944, faks 07 441 241, e-post: madis@nmr.ee
Raamatunäitus "Hulkur Rasmus. Põhjamaade laste- ja noorteraamat eesti keeles" kuni 31. X Tartu Annelinna haruraamatukogu Põhjamaade toas (Kaunase pst.23).
► UNGARI INSTITUUT Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn, tel. 644 0817 e-post: uke@eki.ee, http://www.suri.ee/uke
► PRANTSUSE KULTUURIKESKUS Kuninga 4, 10146 Tallinn, tel. 644 9505, faks 631 3008, e-post: estfra@teleport.ee, http://www.teleport.ee/estfra
► TALLINNA SAKSA KULTUURIINSTITUUT/GOETHE INSTITUUT Suurtüki 4b, Tallinn, tel. 627 6960 ja faks 627 6962 e-post: dkigi@goethe.ee
Lisainformatsioon (saksa ja eesti keeles) kõigi ürituste kohta http://www.goethe.de/ne/tal.
Kuni 8. X Paula Modersohn-Beckeri (1876 – 1906) graafika Kunstihoone galeriis.
► TARTU SAKSA KULTUURI INSTITUUT Kastani 1, Tartu, tel./faks 07 422 639, e-post: dkirtartu@kodu.ee, http://www.dki.tartu.ee
► AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE SAATKONNA INFOTEENISTUS Kentmanni 20, 15099 Tallinn, tel. 631 2212, faks 631 2026, e-post: vaiko@usemb.ee; http://www.usemb.ee Külastamine eelneval kokkuleppel.
► TAANI KULTUURI INSTITUUT Vene 14, 10123 Tallinn, tel. ja faks 646 6373, e-post: taani@uninet.ee, http://www.uninet.ee/~dkl
29. – 30. IX Taani Kultuuri Instituudi 10. aastapäeva üritused.

Väike-Karja 12

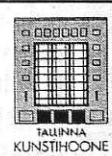
Raoul Kurvitz
"ARMASTUSEST"
kuni 14. X.
Avatud T – R
kl. 11 – 18,
L kl. 11 – 16. Tel. 627 0161,
e-post: galerii@vaal.ee;
http://www.vaal.ee

**HANSAPANGA
KUNSTISAAL**
Tallinn, Liivalaia 12

Ado Lille MAALID
"LAAVA JA TUHK" kuni 15. X.

Avatud E – R kl. 9 – 17,
L kl. 11 – 16.

Tallinn, Vabaduse väljak 8
"SCRIPTA MANENT II"
kuni 22. X.

KUNSTIHOONE GALERII
Tallinn, Vabaduse väljak 6
"PAULA MODERSOHN-BECKER
JA TEISED WORPSWEDE KUNST-
NIKUD 1895 – 1906" kuni 8. X.

Tallinn, Harju 13
Rosita Raud "PALGED"
kuni 1. X. 4. – 15. X Liina Siibi
"LASTE ALBUM".

Avatud K – E kl. 12 – 18.

EESTI KUNSTIMUUSEUM

RÜÜTELKONNA HOONE (Kiriku plats 1)
Tiit Pääsukese "AINULT MAALID" kuni 5. XI.
Avatud K – P kl. 11 – 18. Iga kuu viimane R ja L tasuta. Info tel. 644 9139.

TARBKUNSTIMUUSEUM (Lai 17)
Püsiekspositsioon "EESTI PROFESSIONAALNE TARBKUNST".
Tehismaterjalidest ehted "SPECTACULUM" kuni 22. X. Galerii Biro
(München).
Avatud K – P kl. 11 – 18. Iga kuu viimane reede ja laupäev tasuta!
Info tel. 641 1927.

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUM (Nõmmel K. Raua 8)
"PARALLEELID". KRISTJAN JA PAUL RAUD 135 AASTAT SÜNNIST
kuni 22. X.
Püsiekspositsioon Kristjan Raua loomingust.
Avatud K – P kl. 11 – 18. Iga kuu viimane reede ja laupäev tasuta!
Tel. 670 0023.

ADAMSON-ERICU MUUSEUM (Lühike jalg 3)
PÜSIEKSPOSITSIOON Adamson-Ericu loomingust;
30. IX – 12. XI Jaan Elkeni "TAGASI HYPERREAALSUSSE".
Avatud K – P kl. 11 – 18. Iga kuu viimane reede ja laupäev tasuta!
Info tel. 644 5838.

MIKKELI MUUSEUM (Kadriorus Weizenbergi 28)
Johannes Mikkeli KOLLEKTSIOON (XVI – XVIII sajandi lääneeuroopa, vene,
hiina kunst). XIV – XIX sajandi ikoonid.
Avatud K – P kl. 11 – 18. Info tel. 601 3430.

NIGULISTE MUUSEUM (Niguliste 3) püsiekspositsioon "VANA KUNST".
Avatud K – R kl. 10 – 18, L – P kl. 11.30 – 18, E, T suletud. Info telefonil
644 9903, 644 9911. Igal L kl. 12 muuseumi muusikatund. Igal L ja P kl.
17 orelimuusika pooltund. Nigulistes iga kuu viimane reede tasuta.

KADRIORU LOSS-VÄLISKUNSTIMUUSEUM (Kadriorus, Weizenbergi 37)
"XVI – XVIII SAJANDI MAALIKUNST" (madalmaade, saksa, itaalia, vene
meistrid),
"XVIII – XX SAJANDI LÄÄNEEUROOPA JA VENE TARBKUNST NING
SKULPTUUR".
Avatud T – P kl. 11 – 18. Igal K kl. 16 ekskursioon.
Eelregistreerimine tel. 6066 400. Pilet 40 kr., sooduspilet 35 kr.
EKMi kodulehekülge aadressil <http://www.ekm.ee>

**EESTI KUNSTIMUUSEUMI UUE HOONE EHITUSE
TOETUSEKS EESTI KUNSTIMUUSEUMI TOETUSFONDI CIRCULOS:
HANSAPANK, ARVELDUSARVE 221011918504.**

Narva mnt. 15 Aedvilja tn. poolt

PÜSIEKSPOSITSIOON.

Avatud E – R kl. 9.30 – 19 ja
L kl. 9.30 – 16.
Tel. 662 3583, 662 3332.

LÜHIKESE JALA GALERII
Lühike jalg 6

TARBKUNSTI NÄITUSMÜÜK.

Avatud E – R kl. 10 – 18,
L – P kl. 10 – 17.
Tel. 631 4720.

Lühike jalg 1
TARBKUNSTI
MÜÜGIVÄLJAPANEK.

Avatud E – L kl. 10 – 18,
P kl. 10 – 17.
Tel. 641 8308.

EESTI VABAÕHUMUUSEUM
Vabaõhumuuseumi tee 12
Territoorium ja Kolu kõrts avatud
kl. 10 – 18,
hooned kl. 10 – 17.
29. IX kl. 15 Suttlepa kabelis
mihklipäeva jumalateenistus.
Tel. 654 9121.

Vabaduse v. 6
(tel. 6448 971).
Tartu mnt. 1
(tel. 661 2972)
KUJUTAVA JA TARBKUNSTI
SALONGIMÜÜK,
KUNSTITARVETE MÜÜK,
PILTIDE RAAMIMINE.

Tartu mnt. 1
(tel. 661 2972)
EKA nahakunstiosakonna üliõpilaste tööde
NÄITUSMÜÜK kuni 1. XI.
Avatud E – R kl. 10 – 18,
L kl. 11 – 15.

Viru 19
TARBKUNST, ART GARAGE,
SKANKRISTALL.
Avatud E kl. 12 – 18,
T – R
kl. 10 – 18, L kl. 11 – 15.
Tel. 644 2877.

ROTERMANNI SOOLALADU, Ahtri 2
Arhitektuurimuuseumi saalis
"EHITATUD VÕRDSUS. TÕÜPPROJEKTEERIMINE EESTI XX SAJANDI
ELAMUEHITUSES" kuni 29. X.

Galeriis
"WAVES – NORRA MÕÕBLIDISAIN 2000" kuni 20. X.
Keldrisaalis
Ene Kulli ja Rainer Kurmi "DRAAKONID JA SKARABEUSED" kuni 8. X.
Kunstimuuseumi saalis
Eric Soovere fotod "PÖGENEMINE LÄÄNDE" kuni 1. X.
Avatud K – R kl. 12 – 20, L ja P kl. 11 – 18.
Tasuta külastuspäevad iga kuu viimane R ja L. Tel. 6257 007.
<http://www.arhitektuurimuuseum.ee>

TARTU KUNSTIMAJAS
Tartu, Vanemuise 26
MONUMENTAALGALERIIS

Ludmilla Siimu, Jorma Toivaneni,
Marja Heiskaneni ja
Sara Toivaneni NÄITUS
kuni 12. X.
Avatud K – E kl. 12 – 18.
tartuart@hot.ee

A GALERII
AUTORIEHTED
Tallinn, Hobusepea 8

Aknal
Kaie Partsi EHTED
kuni 18. X.
AUTORIEHETE NÄITUSMÜÜK.

Avatud E – R kl. 10 – 18,
L kl. 11 – 16.
Tel. 646 4101.

A. H. TAMMSAARE MUUSEUM
L. Koidula 12a
A. H. TAMMSAARE VIIMANE
KORTER JA PÜSIEKSPOSITSIOON
KIRJANIKU LOOMINGUST.

Avatud K – E kl. 11 – 18,
tel. 601 3232.

**VILJANDI
KUNSTISAAL**
Viljandi, Vabaduse plats 6
30. IX – 19. X
Endel Veliste (70) FOTOD,
Evi Veliste (70)
NÄPUTÖÖD.

Avatud L – N
kl. 12.30 – 17.

RAKVERE MUUSEUM
Rakvere, Tallinna 3

Helene Kuma
KERAAMIKA JA NIPLIS
kuni 29. X.

Avatud T – L kl. 11 – 17.
Tel. 03 225 505.

Raekoja plats 18
PÜSI-
EKSPOSITSIOON.
"UUED TUULED,
UUED REEGLID"
kuni 5. XI.

Valitud tööd esimestest okupat-
siooniaastatest.

Avatud K – P kl. 11 – 18,
R tasuta külastuspäev.
Tel. 07341 050, 07 441 080.

Tartu, Kuperjanovi 9

Püsiekspositsioon
"EESTI. MAA, RAHVAS,
KULTUUR",
"PORTSELANNUKUD".
Ülle Kuldkepi nahkehistöö
"HINGEMISI" kuni 22. X,
Tiina Rikase seinakomposit-
sioonid "HINGEAKEN"
kuni 22. X.
"UDMURDI MAAILM"
kuni 22. X.

Avatud K – P kl. 11 – 18,
R tasuta.

Piletid õpilastele 3 kr., üliõpi-
lastele ja pensionäridele 8 kr.,
täiskasvanutele 10 kr.,
perepilet 15 kr.
Avatud kohvik ja müügilett.
Tel. 07 421 311,
<http://www.erm.ee>

Pärnu, Esplanaadi 10

PÜSIEKSPOSITSIOON.
III rahvusvaheline
autoportreede näitus
"MA TUNNEN END
PAREMINI" kuni 3. X.
Reiu Tüüri isiknäitus
"SUVERAPORT" kuni 15. X.

Lahti iga päev kl. 9 – 21.
Raamatukogu, internet E – R
kl. 15 – 20, L kl. 10 – 15.

MUDARAVILAS
Pärnu, Ranna pst. 1
Ruth Huimerinna
"ROSA PERMANENTE"
kuni 30. IX.
Avatud tööpäeviti kl. 9 – 17.

<http://www.chaplin.ee>
Tel. 044 30772.

PÄRNU LINNAGALERII
Pärnu, Rüütli 30

Jaan Luige ja Juhani Järvineni
SKULPTUURID "MÄRGID"
kuni 14. X.
Avatud T – R
kl. 11 – 18, L kl. 11 – 17.

Tallinn, Dunkri 4

NÜÜDISKUNSTI NÄITUSMÜÜK.

Toomas Kaskmanni "NAISED JA
MERI" kuni 30. IX.
Avatud T – R kl. 10 – 18,
L kl. 10 – 16.
Tel. 644 1638.

Tallinn, Lai 30
Püsinäitus
"INIMENE.
TERVIS.
PEREKOND";
11. – 28. X Marju
Bormeistri maalid ja monotüüpiad
"SÜGIS". Rudina Proda ja Lembar
Linderi joonistused "RUDINA JA
LEMBARI MAAILM" kuni 21. X.
Albaania ja Eesti ühisnäitus.
Avatud T – L kl. 11 – 18, tel. 641
1732. [http://www.tallinn.ee/tervis-
hoiumuuseum](http://www.tallinn.ee/tervis-
hoiumuuseum)

**TARTU
LASTEKUNSTIKOOLI
GALERII**
Tartu, Jakobi 52

Liina Siibi
"LASTE ALBUM"
kuni 15. X.

Avatud E – R kl. 12 – 17.

Tartu, Ülikooli 5
Bruno Sõmeri AKVARELLID
kuni 30. IX.
Avatud iga päev
kl. 11 – 02.
e-post: tuku@uninet.ee,
<http://www.uninet.ee/tuku>.
Tel. 07 434 424.

Sümfooniaorkestreid maailmast

21. september - 2. oktoober 2000
kell 19
Estonia kontserdisaal ja Vanemuise kontserdimaja

2 Leedu Riiklik Sümfooniaorkester
Dirigent Gintaras Rinkevičius
Čiurlionis, Saint-Saëns, Ravel

3 Läti Rahvuslik Sümfooniaorkester
Dirigent Terje Mikkelsen (Norra)
Kalsons, Mozart, Mahler

4 Viini Sümfoonikute Kammerorkester
Wiener Concert-Verein kell 20
Dirigent Christian Simonis
Haydn, Mozart, Schlee, Schubert

5 Hollandi Raadio Sümfooniaorkester
Dirigent Eri Klas
Beethoven, Loevendie, Tšaikovski

Hooaja peasponsor **RIKE** **Põstimees**

Hooaja sponsor **OLEREX** **Eesti Raadio**

Eesti Kontserdi piletikeskus
Estonia pst 4
Kassa avatud E-R 12-19, L 12-17
P tund enne kontserti
tel: 614 7760, faks: 614 7769

Vanemuise kontserdimaja piletikeskus
Vanemuise 6
Kassa avatud E-L 12-19
P tund enne kontserti
tel: (07) 442 272, faks: (07) 442 253

TALLINNA KIRJANIKE MAJA MUSTA LAEGA SAALIS
Harju tänav 1
KIRJANDUSLIKUD KOLMAPÄEVAD
4. oktoobril kell 18

Rühmituselt 14nii
"AABITS"
RAAMATU PRESENTATSIOON
Marianne Ravi,
Paavo Matsin, Mait Laas

Piletite tellimine ja info telefonil 627 6410

Piletid 25 krooni, õpilastele ja pensionäridele 10 krooni.

Üritust toetab
Eesti Kultuurkapital

Eesti Kirjanike Liit

SÖPRUS

"Preester, rabi ja blondiin"
(Touchstone Pictures, 2000).
kl. 13.30 (pilet 40 krooni),
kl. 16 (pilet 40 krooni),
kl. 18.30 (pilet 50 krooni),
kl. 21 (pilet 60 krooni). Seanssi ei
toimu 5. X kl. 18.30 ja 21.
Vaimukas romantiline komöödia.
Lav. Edward Norton. Nimiosades
Ben Stiller, Jenna Elfman ja Edward
Norton.

29. september – 5. oktoober

"Tarzan"
(Walt Disney Pictures, 1999).
L. 30. IX ja P. 1. X kl. 11.30
(piletid ainult 25 krooni).
Hoogne, südamlik ja lõbus kogupere
animatsioon Edgar Rice Burroughsi
maailmakuulsa jutustuse ainetel.
Tegelaste andsid oma hääles Tony
Goldwin, Minnie Driver, Glenn Glose,
Rosie O'Donnel jt. Laulud Phil
Collins. Lav. Kevin Lima ja Chris
Buck.

"Kole Koiott –
baaris ainult tüdrukud".
5. X kl. 18.30, kl. 21
(kinnised seansid).
5. X kl. 23.59 ööseanss värske
"EE" omanikele!
Dolby digitaalhel. Neljapäeviti
esimesel seansil piletid 20 krooni,
pensionäridele 6 krooni.
Tel. 644 1919, GSM 256 620 726,
faks 644 2389.

Tartu Kunstnike Liit

Ootame

sooviavaldusi

TARTU KUNSTIMAJA GALERIIS ja MONUMENTAALGALERIIS
näituste korraldamiseks 2001. aastal.

Vajalikud on vabas vormis avaldus, CV ja projekti kirjeldus, ära tuleks märkida ka näituse sobiv aeg.

Avaldused saata aadressil Katrin Roots, Tartu Kunstnike Liit, Vanemuise 26, 51003

Tartu või e-post: tartuart@kodu.ee või tartuart@hotmail.ee.

2. oktoobri saab esitada

Eesti Rahva Muuseumi näituste komisjonile

**TAOTLUSI NÄITUSTE KORRALDAMISEKS
ERMI NÄITUSEMAJAS 2001. AASTAL.**

Info tel. 07 422 040 ning www.erm.ee

trialogos
ladina kvartal

R, 29. IX

KL. 10 VANALINNA EKSUR-
SIOON.
KL. 18 VESPER Dominiiklaste
kloostri kapiitlisaalis.
KL. 20 MÜSTEERIUM "Inimeste
ja inglite mäng" Püha Kata-
riina kirikus. Ansambel Sirin,
orkester Opus Post (Moskva),
ansambel Bractwo Lutni
(Krakow), Theatrum, ansambel
LinnaMuusikud, Püha Miikaeli
Poistekoor (Tallinn).

L, 30. IX

KL. 11 KONVERENTS "Meedia,
identiteet ja tõde" Püha
Katriina kirikus. Stefan
Wilkanovicz, "Meedia äri ja
eetika"; Adam Boniecki,
"Kristlus ja meedia"; Marita
Jonsson, "Traditsioon ja tule-
vik"; Marie Padlewski, "Täht-
sus ja ohud kultuuridevaheli-
ses dialoogis".
KL. 19 VESPER Dominiiklaste
kloostri kapiitlisaalis.

TALLINNA
FILHARMONIA

rae
muusika

**Ajastu
muusikas
ja sõnas**

7. OKTOOBRI KELL 19
TALLINNA RAEKOJAS
PILAV JA VASTUOLULINE 18. SAJAND
BOCCHERINI JA MOZARTI MUUSIKA
PROOSAT JA LUULET
SENTIMENTALISMIST GOETHENI

TALLINNA KEELPILLIKVARTETT
ANU LAMP (luule, proosa)
kaastegav LEHO KARIN (tšello)

Piletid hinnaga 70 ja 40 krooni müüki tund
enne algust Raeojas, ettevõtte tel. 6613 757
filia@data.net.ee
www.filharmonia.ee

**EESTI
RAAMATU
AASTA
PEAKOMITEE**

asub Tartus
Vanemuise 19.

Telefon
07 427 087,
faks 07 427 320,
e-post: era@raamatuasta.ee
www.raamatuasta.ee

Ootame teie
REKLAMI
Tel. 644 8868

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

Kuni 14. I 2001 "Eesti bibliofiilne raamat" harulduste kogu
näitusesaalis;
kuni 30. IX Kärt Summataveti isiknäitus "Lapsepõlv ja tüdrukuiga"
peanäitusesaalis;
kuni 30. IX Kati Kerstna ja Anne Tipneri klaasobjektid "Porgandite galerii"
VI korruse trepialguses;
kuni 30. IX loodustfoto Venetsueelast "Hoida ja armastada" fuajees;
kuni 30. IX Fritz Küperi graafika "Metsad, veed ja rajad"
VII korruse humanitaarlugemissaalis;
kuni 21. X näitus "Bernard Kangro – 90" VII korruse reaallugemissaalis;
Enn Johannese isiknäitus "Sada pada + üks" raamatukogu siseõues.
4. – 27. X Pilvi Ojamaa juubelinäitus "Vastu valgust" (klaas) peanäitusesaalis;
10. – 28. X näitus "Helsingi 2000" (linnaplaneerimisenäitus) fuajees;
23. – 31. X "Ungari 1956. a. rahvaülestõusu tähistav fotonäitus" fuajees;
2. – 6. X näitus "Kanada raamat" viienda korruse kataloogisaalis;
näitus "Fridtjof Nansesn" kuuenda korruse trepialguses.

Raamatukogu on lahti E – R kl. 10 – 20, L kl. 11 – 18.

KUKU

Tallinnas 100,7 MHz
Järvamaal 100,5 MHz
Mulgimaal 100,8 MHz
Hoapsalus 100,9 MHz
Tartumaal 101,2 MHz
Otepääl 102,4 MHz
Niitväljal 102,7 MHz

**RAADIO
MÕTLEVALE INIMESELE**

INFOTELEFON
FAKS

e-post

Sirp internetis

Peatoimetaja

Peatoimetaja asetäitja,

Muusika

Esseistika

Kirjandus

Kunst

Teater

Film

Keeletoimetaja

Korrektor

Raamatupidaja

Uudised, reklaam

Arvutikujundus

Sekretär

6 448 868

6 449 247

sirp@sirp.ee

http://www.sirp.ee

Mihkel Mutt

tiina@mattisen

Jan Kaus

Doris Kareva

Reet Varblane

Madis Kolk

Tarmo Teder

Aili Küstler

Tiina Kivikas

Maret Rospel

Marju Veikat

Piia Ruber

Aire Holtsmeier

mihkel@sirp.ee

tiina@sirp.ee

jan@sirp.ee

doris@sirp.ee

reet@sirp.ee

madis@sirp.ee

tarmo@sirp.ee

aali@sirp.ee

tiinak@sirp.ee

maret@sirp.ee

marju@sirp.ee

piia@sirp.ee

aire@sirp.ee

Toimetuse kolleegium: Karin Hallas, Sirje Helme, Jaak Kangilaski, Mart Meri, Reet Neimar, Kristel Pappel, Kristiina Ross, Erkki-Sven Tüür, Udo Uibo, Märt Väljataga.

10148 Tallinn, Pärnu mnt. 8, II korrus
10503 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388
Valjaandja Sihtasutus Kultuurileht,
Tallinn, Pärnu mnt. 8
Trükk, AS Printall, Tatari 64
Kaastööd tuua Word 6.
Praaeksemplaride korral helistada tel. 681 411.
INDEXS 69786

Lugupeetud autorid!
Teatage meile e-posti aadressil
maret@sirp.ee või tel. 6448 868
oma aadress, arveldusarve number pangas
ja isikukood

VÄLJAANDMIST TOETAB
EESTI KULTUURKAPITAL

